

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Implementace dětských práv a právního povědomí u dětí školního věku a vzdělávací kurz v oblasti dětských práv formou e-learningu

Disertační práce

Vypracovala: Mgr. Jana Stejskalová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D.

Datum odevzdání: 4. 8. 2008

Implementation of children's rights and legal awareness of school children and an educational course of children's rights through e-learning

The 20th Century is the century of the child. Documents on issues of children's rights originated after World War II. The most important document is the Convention on the Rights of the Child, which defines the rights of the child within three categories: the right to life and development, the right of protection and the right of participation. A sub chapter within the theoretical part of the thesis is dedicated to the Convention on the Rights of the Child and its implementation in the Czech Republic.

The goal of this diploma thesis was to give an account of the legal awareness of school aged children and the development of educational course in English language on issues of children's rights. Legal awareness of children and generally the children's rights rise up from the concept of human rights. The theoretical part of the thesis shows the basic conception and principles of human rights, the understanding and definition of children's rights and their implementation in the Czech Republic. A chapter regarding e-learning is in the theoretical part of the thesis, which relates to the second aim of the dissertation.

The survey on legal awareness of children was done through a quantitative method using a questionnaire. There were two types of questionnaires used in the work. One was elaborated by Kovařík, which is based on the Melton interview and the second one was elaborated within the dissertation thesis and is based on the research of F. Cassas and A. Saporiti. Mapping of legal awareness of children was done in four stages. The first one was implemented by Kovařík in the year 2001 by using the Melton questionnaire. Then the next stages took place within the dissertation thesis. The second stage took place in the year 2005 using the same questionnaire as Kovařík and the third and fourth stage were implemented by using the questionnaire of F. Cassas and A. Saporiti.

The main research goal was to find out if there was any improvement in the legal awareness of school children compared to the research of prof. Kovařík from 2001. The first part of the practical part of the thesis is dedicated to evaluation of the comparison research, which took place in the year 2005. Based on the research it is evident that

respondents from 2005 have a higher awareness of the meaning of right and more often they award the right in the model situations, but they have a lower awareness of the meaning of law and they give a lower priority to individual statements on good citizen than the respondents in 2001. There was no radical change as far as the rights and obligations of children and adults are concerned. Based on this it is possible to say, that the legal awareness of children in 2005 is at a same level that it was in the year 2001. It was presumed that the legal awareness of children would increase compared to the year 2001. This statement was not ratified. The component aim of research: comparison of the level of legal awareness of school aged children after intervention from Kovařík was fulfilled.

The second part of the research of legal awareness of children took place in two phases with the help of the F. Cassas and A. Saporiti questionnaire. The aim was not only to give an account of the legal awareness of children, but also to find out if the targeted intervention will contribute to increasing legal awareness of children. Based on the collected information from the F. Cassas and A. Saporiti questionnaire, respondents of the second group awarded rights to children in some situations more frequently than in the first group. This is significant only in three model situations – namely the situation no. 3: the right to privacy, situation no. 10: prohibition of TV and no. 12: prohibition to go out. It was hypothesised that the suggested intervention will increase the legal awareness. This statement was ratified.

The first aim of the work: the mapping of legal awareness of school aged children was fulfilled.

The establishment of educational course for adults in the form of e-learning closely connects to the research of legal awareness of children. It was a qualitative research. With the help of secondary data analysis the content of the course was elaborated and with the help of SWOT analysis this course was evaluated. The course was implemented from 20th May to 27th June 2008 and eight postgraduate students of the doctoral programme International Family and Community Studies and Right to Health from the Clemson University participated in the course. The second aim of the dissertation thesis – establishment of e-learning course – was also fulfilled.

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Implementace dětských práv a právního povědomí u dětí školního věku a vzdělávací kurz v oblasti dětských práv formou e-learningu“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v citované literatuře.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě ve veřejně přístupné databázi STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 4. 8. 2008

Mgr. Jana Stejskalová

Obsah

Úvod

1. Teoretická část	9
1.1. Úvod do otázek lidských práv a dětských práv	9
1.1.1. Různorodost pojetí definic základních pojmů	9
1.1.2. Lidská práva	12
1.1.3. Dětská práva	14
1.1.3.1. Úmluva o právech dítěte	14
1.1.3.2. I. periodická zpráva o stavu dětských práv v ČR	18
1.1.3.3. II. periodická zpráva o stavu dětských práv v ČR	21
1.2. Výzkumy v oblasti dětských práv	23
1.2.1. Výzkumy v zahraničí	23
1.2.2. Výzkumy Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity	23
1.3. E- learning	24
1.3.1. Vymezení pojmu E-learning	24
1.3.2. Vztah e-learningu a klasické výuky	26
1.3.3. Silné a slabé stránky e-learningu	27
1.4. Teoretická východiska	28
1.4.1. Systémové teorie	28
1.4.2. Sociálně ekologický model	28
2. Cíle	31
3. Metodika	32
3.1. Metodika výzkumů právního povědomí u dětí školního věku	32
3.2. Tvorba e-learningu	38
4. Výsledky	41
4.1. Výsledky výzkumů právního povědomí u dětí podle dotazníku Meltona - 2005	41
4.1.1. Obecné otázky z dotazníku	41
4.1.2. Modelové situace	46
4.1.3. Práva a povinnosti dětí a dospělých	51
4.1.4. Pojetí „dobrého občana“	54
4.1.5. Závěry výzkumů podle Meltonova dotazníku	56

4.2. Výsledky výzkumů právního povědomí u dětí podle dotazníku Cassase a Saporitiho – 2007, 2008	58
4.2.1. Dotazník pro děti	58
4.2.2. Dotazník pro rodiče	76
4.2.3. Dotazník pro učitele.....	79
4.2.4. Závěry z výzkumu pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho.....	81
4.3. Kurz e-learningu	86
5. Diskuse	92
6. Závěr	108
7. Literatura	109
8. Klíčová slova	116
9. Přílohy	117

Úvod

20. století bylo stoletím dítěte. Je pro ně charakteristické, že po druhé světové válce vznikala řada dokumentů, které se věnovaly problematice práv dítěte. Z hlediska dětských práv je nejdůležitějším dokumentem Úmluva o právech dítěte¹ a Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji². Úmluva vymezuje základní práva v rámci tří kategorií: právo na život a rozvoj, práva na ochranu a práva na participaci. Přínos Úmluvy o právech dítěte se ve světě projevil v mnoha směrech. Úmluva a proces jejího plnění se staly podnětem k revizi zákonů o dětech a v některých státech také k celkové reformě zákonodárství. V zemích všech světadílů byly zakládány instituce a mechanismy zaměřené na děti, jako např. výbory a meziresortní komise pro děti, dětský ombudsman, národní plán činnosti apod. Nástin situace v České republice je součástí této práce. Úmluvě o právech dítěte i její implementaci v České republice je věnovaná podkapitola v rámci teoretické části práce.

Nejobecnější linií disertační práce je zmapování právního povědomí u dětí školního věku a vytvoření vzdělávacího kurzu v oblasti dětských práv. Právní povědomí u dětí a obecně i práva dětí vychází z konceptu lidských práv. Teoretická část práce ukazuje základní pojetí a principy lidských práv, uchopení a vymezení dětských práv, jejich implementace v České republice.

Základní výzkumnou otázkou bylo jestli došlo ke zlepšení právního povědomí u dětí školního věku ve srovnání s výzkumem prof. Kovaříka z roku 2001. První část praktické části je tudíž věnována vyhodnocení srovnávacího výzkumu, který se uskutečnil v roce 2005. Srovnávacími kritérii pro oba výzkumy byly: schopnost definování pojmu právo a zákon, sumární index přiznání práv v modelových situacích – ozn. jako QSUM, porovnání přiznání práv a povinností dětem a dospělým, porovnání výsledků „dobrého občana“³.

Během realizace výzkumu se vyskytly názory, že dotazník podle Meltona, který se stal základní výzkumnou technikou pro oba výše zmíněné výzkumy, nezohledňuje všechny okolnosti, které mohou mít vliv na právní povědomí u dětí. V roce 2006 proběhl rozsáhlý výzkum právního povědomí u dětí, jejich rodičů a učitelů ve

---

¹ Úmluva o právech dítěte.

² Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji.

³ KOVAŘÍK, J. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby.

Španělsku a v Itálii. F. Casas a A. Saporiti vytvořili dotazníky zohledňující multikulturní vliv a vliv sociálního prostředí, ve kterém děti vyrůstají. G. Melton se oproti tomu hlavně zabýval vývojovým hlediskem – procesem tzv. konceptualizace právního povědomí.

Na základě této studie se objevila další výzkumná otázka, jestli dotazník zaměřený na sociální prostředí dítěte a multikulturní vliv ukáže jiné výsledky. Proto se uskutečnil další výzkum právního povědomí, tentokrát za použití do češtiny přeloženého a obrázky doplněného dotazníku podle Cassase a Saporitiho. Tomuto výzkumu je věnována druhá část praktické části práce, třetí část se zabývá tvorbou e-learningu.

Cílem disertační práce je zmapování situace právního povědomí u dětí školního věku a vytvoření vzdělávacího kurzu dětských práv formou e-learningu v anglickém jazyce.

1. Teoretická část

1.1. Úvod do otázek lidských práv a dětských práv

1.1.1. Různorodost pojetí definic základních pojmů

Východiskem celé práce jsou **lidská práva**. „Lidská práva jsou základními, přirozenými právy člověka jako lidské bytosti.“⁴ Lidská práva jsou práva přiznávaná jedinci na základě jeho příslušnosti k lidskému rodu⁵. Bývají pokládána buď za samozřejmá, nebo jsou zakotvena v liberální koncepci přirozených práv. Jsou pokládána za nezcizitelná.

Lidská práva jsou standardy, které rozpoznávají a ochraňují důstojnost lidské bytosti⁶. Zahrnují jak individuální lidské bytosti žijící ve společnosti s ostatními, tak jejich vztah k vládě a povinnosti vlády k nim⁷. Žádná vláda, skupina lidí nebo jedinci nemají právo dělat cokoli, co porušuje práva druhých. Lidská práva jsou neodmyslitelná, rodíme se s nimi a náleží každému z nás jako výsledek naší současné humanity. Jsou nezcizitelná. Jedinci se jich nemohou vzdát, ani jim nemohou být odňata, a to i v případě, že je vláda neuznává. Jsou univerzální. Mají je všichni lidé. Náleží každému a pro každého mají stejnou váhu. Jejich vymezení znamená právní postavení člověka v organizované společnosti. Základem je Všeobecná deklarace lidských práv přijatá OSN v roce 1948. Z jejích ustanovení vychází všechny další dokumenty – deklarace, pakty a další mezinárodní dokumenty.

Z lidských práv vycházejí **dětská práva**. Děti, kterými se v této souvislosti rozumí osoby mladší osmnácti let, tvoří podle UNICEFU jednu třetinu světové populace. Dětská práva jako součást lidských práv jsou vázána mezinárodními a evropskými smlouvami, v současné době především Úmluvou o právech dítěte a jejími opěnými protokoly⁸. Roku 1924 byla vypracována Ženevská deklarace, která uzavřela dlouhý vývoj poznávání dítěte a jeho potřeb⁹. Obsahovala pět zásad: zaopatření dítěte všemi potřebnými prostředky pro normální fyzický a duševní vývoj (výživa pro hladové

---

⁴ HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník, s. 338.

⁵ JANDOUREK, J. Sociologický slovník, s. 191.

⁶ UNICEF.

⁷ Informační centrum OSN v Praze.

⁸ Úmluva o právech dítěte.

⁹ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, s. 36.

dítě, péče o dítě nemocné, pomoc zaostalému dítěti, náprava delikventního dítěte, péče o sirotky a opuštěné děti, jejich výchovu a vzdělání), v případě katastrofy poskytnout pomoc nejprve dětem, vzdělávání dětí, ochrana před vykořisťováním a uvědomělá výchova dětí (výchova s vědomím, že talent dítěte má být věnován službě bližnímu)¹⁰.

Ze Ženevské deklarace vychází Deklarace práv dítěte z roku 1959¹¹. Tato deklarace obsahuje deset zásad vymezujících práva dítěte. Přidává mimo jiné prvek nediskriminace, právo na jméno, státní příslušnost a otázku sociálního zabezpečení. Na tuto Deklaraci navazuje Úmluva o právech dítěte přijatá Organizací spojených národů roku 1989.

V praktické části se vyskytuje pojem právní povědomí. **Právní povědomí** má spíše povahu „právního citu“, který je možný při určité pomoci druhé, zralejší a poučenější osoby vyjádřit. KOVAŘÍK¹² se domnívá, že je možné odlišit některé vnitřní složky tohoto povědomí a že alespoň některé z nich lze dostupnými metodami blíže zkoumat. V případě dětí předpokládá, že je možné odlišit pět následujících složek jejich právního povědomí:

1) vědomost či povědomí o tom, co je právo, popř. jakou funkci má v životě lidské společnosti;

2) vědomost či povědomí o tom, že i děti mají určitá práva, popř. že existují některá práva zařaditelná (v souladu s Úmluvou o právech dítěte, s níž nemusí být ani seznámeny, ani o ní nemusí vědět) do některé ze čtyř základních kategorií: právo na život a přežití, práva na rozvoj, práva ochranná a práva participační;

3) povědomí meze práv - povědomí o tom, že má práva končí tam, kde začínají práva druhého;

4) povědomí „rubu“ práv - povědomí o tom, že druhou stranou práv (či součástí práv) je odpovědnost a povinnosti;

5) povědomí o spravedlnosti jako správné, pravé, spravedlivé míře; popř. též vědomí práva na spravedlivý proces a znalost právních pojmů s ním spojených.

---

¹⁰ Geneva Declaration of the Rights of the Child.

¹¹ Deklarace práv dítěte.

¹² KOVAŘÍK, J. a kol. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby, s. 46.

Právní vědomí v porovnání s právním povědomím je tedy již vyjádřené vědomí o stávajícím právu, o možnostech jednání podle práva i o omezeních z práva plynoucích. Při vymezení tohoto pojmu můžeme vyjít z definice vědomí jako obsahu mysli, který si člověk dokáže vybavit¹³, jako souhrn psychických stavů a procesů, doprovázený reflektujícím poznáním a věděním¹⁴. Mravní cítění ve smyslu mravního vědomí je v psychologickém slovníku¹⁵ definováno jako schopnost člověka vnímat mravní kodex společnosti, ve které žije. Podle Velkého sociologického slovníku¹⁶ je individuální i společenské vědomí o stávajícím právu, o možnostech jednání podle práva i o omezeních z práva plynoucích. Právní vědomí je vědomím toho, co je podle práva přikázáno, zakázáno a co je dovoleno. Dalo by se tedy vymežit jako psychický akt, který se vztahuje k určitým právním normám, předpisům, zvykům a tradicím. Předpokládá osvojení určité míry mravních hodnot, podle nichž jedinec reguluje své chování ve společnosti. Základem jsou určité znalosti.

V praktické části disertace se v dotazníku podle Meltona operuje s pojmem konceptualizace. **Konceptualizace** (conceptualization) znamená podle definice Sociologického slovníku¹⁷ vytváření odborných pojmů ve vědecké disciplíně, fáze výzkumné činnosti, ve které jsou definovány pojmy. V disertaci je ponecháno pojetí konceptualizace tak, jak je vymezil Kovařík. Konceptualizace právního povědomí u dětí se podle KOVAŘÍKA¹⁸ pohybuje *od autority* (na této úrovni všechny činnosti, které existují, jsou oprávněné. Práva jsou udělována autoritami, při porušení práva následuje trest.) *přes spravedlnost* (pro tuto úroveň je typické, že práva jsou založena na základní slušnosti, spravedlnosti. Rozlišuje se, co je dobré a co je špatné. Práva jsou do určité míry míchána s privilegii souvisejícími s určitou rolí, fyzickou zdatností a sociálním statusu.) *po abstrakci* (definování práva pomocí abstraktních pojmů s odkazem na univerzální principy, zásady).

---

¹³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník, s. 666.

¹⁴ KOVAŘÍK, J. a kol. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby, s. 46.

¹⁵ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník, s. 87.

¹⁶ Kolektiv autorů. Velký sociologický slovník, s. 832.

¹⁷ JANDOUREK, J. Sociologický slovník, s. 128.

¹⁸ KOVAŘÍK, J. a kol. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby, s. 91.

1.1.2. Lidská práva

Východiskem této práce jsou lidská práva. Důležitou pojistkou ochrany základních práv je ustanovení čl. 1 Listiny základních práv a svobod¹⁹, podle něhož jsou základní práva nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Tento článek vyjadřuje přirozeně právní základ našeho ústavního řádu a společně s článkem 9 odst. 2 Ústavy České republiky²⁰ o nepřípustnosti změn podstatných náležitostí demokratického a právního státu určuje kompetenci Parlamentu České republiky přijímat ústavní zákony. Katalog základních práv lze proto rozšiřovat, resp. ve světle změn ve společnosti, sociálního pokroku, vědeckého a technického rozvoje více zviditelnit, podrobněji upravit podmínky omezení jednotlivých základních práv a svobod. Žádná změna Listiny základních práv a svobod však nemůže zrušit některé z již zaručených základních práv nebo svobod, narušovat jejich podstatu nebo smysl.

Lidská práva mohou být chápána jako ta, která jsou absolutní (např. zákaz mučení), která jsou omezena (např. právo na svobodu, které je omezeno přesně popsánymi okolnostmi) a práva, která jsou podmíněná (např. právo obrany při útoku)²¹.

Lidská práva se postupně vyvíjela. Nejprve byla vymezena občanská a politická práva, která jsou shrnuta v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech²². Mezi práva vymezená v tomto dokumentu patří: svoboda pohybu, rovnost před zákonem, právo na spravedlivý soud a presumpci neviny, svoboda myšlení, svědomí a vyznání, svoboda přesvědčení a projevu, právo na pokojné shromažďování, svoboda sdružování, svoboda účastnit se veřejného života a voleb, ochrana práv menšin. Pakt zakazuje svévolné zbavení života, mučení, kruté a ponižující zacházení či trestání, otroctví a nevolnickou práci, svévolné zatčení či zadržování, svévolné narušování soukromí, válečnou propagandu, obhajobu rasové či náboženské nesnášenlivosti²³. Zahrnuje všechna práva a svobody podle článků 2–21 Všeobecné deklarace lidských práv²⁴. Společným pravidlem je, že vyžadují respekt všech ostatních. Při jejich porušení, poškození státu i občana následuje trestní stíhání, proto někdy bývají označena jako *negativní práva*.

---

¹⁹ Listina základních práv a svobod.

²⁰ Ústava České republiky.

²¹ CULL, L. A., ROCHE, J. The Law and Social Work, Contemporary Issues for Practice, s. 76.

²² Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

²³ Fakta a čísla OSN, Základní údaje o Organizaci spojených národů, s. 189.

²⁴ FLEGL, V. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv, s. 25-29.

Postupně se přidávala práva hospodářská (ekonomická), sociální a kulturní práva. Jejich cílem je ochránit sociální spravedlnost od zvlůle a podpořit účast na sociálních, hospodářských a kulturních aspektech života²⁵. Zahrnují právo na práci za spravedlivých a příznivých podmínek, právo na sociální zabezpečení, na přiměřenou životní úroveň a na co nejvyšší možnou úroveň tělesného a duševního blaha, právo na vzdělání a využívání výhod kulturní svobody a vědeckého pokroku²⁶. Tato práva bývají někdy označována jako *pozitivní práva*. Platí u nich základní pravidla respektu (stát se má zdržet jakékoli interference, nezasahovat) a pravidlo ochrany (stát má povinnost aktivně přispívat k tomu, aby občané mohli tato práva používat).

V současné době se vyvíjí tzv. *kolektivní práva*. Jsou obsažena v závěrečných člancích (čl. 28-30) Deklarace lidských práv a svobod²⁷ a stanovují, že každý má právo na to, aby vládl takový společenský mezinárodní řád, ve kterém by byla plně dodržována základní lidská práva a svobody (např. právo na mír, právo na rozvoj, právo na čisté životní prostředí)

V této kapitole bych ráda zdůraznila ***právo na zdraví***. Tento pojem tvoří základ kurzu e-learningu, který je výstupem praktické části disertační práce. Část věnovaná dětským právům je součástí tohoto kurzu. Spojení zdraví a lidských práv je rychle se rozvíjející oblast, která vede ke zlepšení globálních lidských podmínek. Zneužívání lidských práv může dramaticky ovlivnit zdraví člověka, zdraví jedince se může výrazně zhoršit při ignorování lidských práv²⁸. Právo na zdraví se promítá do práce státních i nestátních organizací, objevuje se i v mezinárodních dokumentech shrnujících lidská práva (právo na nejvyšší dostupný standard, právo na informace, vzdělání, bezpečné pracovní podmínky a sociální zajištění). Důležitá jsou tři práva: nediskriminace, právo na prospěch z vědeckého pokroku a právo na zdraví²⁹. V současné době je zdraví definováno podle Světové zdravotnické organizace (WHO) jako stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, ne pouze nepřítomnost nemoci nebo vady³⁰. Jak uvádí

---

²⁵ FLEGL, V. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv, s. 48-55.

²⁶ Fakta a čísla OSN. Základní údaje o Organizaci spojených národů, s. 188.

²⁷ FLEGL, V. cit. 23, s. 28-29.

²⁸ GRUSKIN, S. et.al. Perspectives on health and human rights, s. 1.

²⁹ GRUSKIN, S. et.al., cit. 26, s. 11.

³⁰ WHO. The right to health.

komisařka OSN pro lidská práva Mary ROBINSON³¹ právo na zdraví neznamena právo být zdravý, vlády chudých zemí nemusí poskytnout lidem drahé zdravotní služby, na které nemají finanční prostředky, ale měly by poskytnout služby a vytvořit akční plány, které povedou k přístupnosti a dostupnosti zdravotní péče v co nejkratší možné době. Právo na zdraví je podle WHO implementováno pomocí: dostupnosti zdravotní péče (ve smyslu existence státních a nestátních zdravotnických zařízení i ve smyslu dostupnosti pro všechny), respektu k pacientům (etické hledisko) a kvality poskytované péče a služeb.

Lidská práva se stala základem pro vymezení dětských práv, kterým je podrobněji věnována následující kapitola.

1.1.3. Dětská práva

1.1.3.1. Úmluva o právech dítěte

V minulém století se hodně změnil pohled na dítě jako takové³². Práva dítěte byla zakotvena v mezinárodním dokumentu nazvaném Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva). Tato Úmluva byla přijata Českou republikou v roce 1993. Celou Úmluvou prostupují tři základní principy – tzv. princip 3P (provision – zajištění přežití a rozvoje dítěte, protection – ochrana dítěte a participation – spoluúčast dítěte)³³. Děti byly označeny jako skupina, která potřebuje speciální ochranu (mezi další skupiny patří např. ženy, osoby s handicapem, apod.)³⁴. Nejdůležitější je podle KOVAŘÍKA³⁵, aby nejlepší zájem dítěte byl na prvním místě.

Česká a Slovenská federativní republika přijala Úmluvu o právech dítěte v roce 1991 a po rozdělení federace ji v roce 1993 začlenila do svého právního řádu i Česká republika. Zavedení Úmluvy o právech dítěte do právního systému České republiky s sebou nepřineslo nutnost vážnějšího zásahu do stávajícího systému právní ochrany dětí a mládeže. Životní standard dětí v České republice je dobrý. Většina práv na optimální osobní rozvoj je dána přímo ze zákona. Z demokratické tradice našeho systému

---

³¹ WHO. Twenty five questions and answers on health and human rights, s. 11.

³² Vybrané kapitoly k 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte.

³³ KOVAŘÍK, J. a kol. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby, s. 25-30.

³⁴ ARCHARD, D. Children: Rights and Childhood, s. 55.

³⁵ KOVAŘÍK, J. Úmluva o právech dítěte, s. 4-5.

výchovy a vzdělávání vyplývá běžné naplňování participačních práv dětí. Zákonem jsou ošetřena i práva na ochranu dětí. K naplňování cíle Úmluvy je zapotřebí ji uvádět v širokou známost mezi dospělými i samotnými dětmi, neboť zejména na dětech a mládeži záleží, zda a jak pochopí nejen svá práva, ale převezmou i odpovědnost.

Úmluva je mezinárodní dokument, který shrnuje práva dítěte formou smlouvy³⁶. Úmluvu jako první mezinárodní právní normu přijalo Valné shromáždění Organizace spojených národů 20. listopadu 1989. Dne 30. září 1990 pak schválilo na prvním Summitu OSN o dětech Světovou deklaraci o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji i Plán činnosti k její realizaci³⁷. Tyto důležité mezinárodní dokumenty podnítily zásadní změny v oblasti práv dítěte a jeho postavení ve společnosti. Úmluva o právech dítěte je první právně závaznou normou, která zahrnuje všechny složky lidských práv – občanské, kulturní, ekonomické, politické a sociální³⁸.

Úmluva také iniciovala hnutí za potlačení všech forem násilí vůči dětem a vyvolala snahy věnovat péči dětem dosud opomíjeným (bez rodiny, uprchlíkům, dětem v ústavech, ve válce, ve vězení apod.). Významný přínos Úmluvy, kterou ratifikovala většina zemí světa, tkví v tom, že přispívá k obecnému zvýšení respektu k lidským právům jako celku³⁹. Zpočátku se o její implementaci staral hlavně UNICEF⁴⁰. Úmluva o právech dítěte není jediným, individuálním a mezinárodním nástrojem k prosazování práv dítěte. Je to ale trvalý nástroj politiky OSN zaměřený na zlepšování osudu dětí⁴¹. Úmluva se stala základem pro politiku vůči dětem nejen pro státy, které ji ratifikovaly, ale je rovněž platformou pro činnost významných mezinárodních institucí, jako je UNESCO. Jde např. o součinnost všech, kteří se podílejí na životě dětí.

Jako celek je součástí právního řádu České republiky a její ustanovení mají přednost před zákonem. Práva dítěte obsažená v jejích člancích jsou většinou zakotvena v různých zákonech⁴², kde byla už před ratifikací Úmluvy. To, co Úmluva přináší navíc, je systém, v němž jsou jednotlivá práva uvedena do vzájemných souvislostí, dále

---

³⁶ Práva dítěte v dokumentech, s. 3.

³⁷ Informační centrum OSN v Praze.

³⁸ UNICEF.

³⁹ Informační centrum OSN v Praze.

⁴⁰ 1946-2006 Sixty years for children, s. 25.

⁴¹ LOPATKA, A. Význam Úmluvy o právech dítěte, s. 18-24.

⁴² Práva dítěte v dokumentech, s. 87.

povinnost společnosti uspokojovat základní potřeby dětí tak, že pro ně zajistí vhodné podmínky.

Je důležité porozumět článkům, které kromě vlastního obsahu vyjadřují zásady důležité jak pro její pochopení, tak pro její uvádění do života. Jde o články týkající se nediskriminace, přednostního zájmu dítěte, práva na život a rozvoj a práva na vlastní názor dítěte.

Úmluva formuluje východiska pro potřeby, požadavky a práva dětí, nutnost jejich naplňování, ale neuvádí povinnosti dětí. DUNOVSKÝ⁴³ uvádí: „V tom se náš zákon o rodině liší a ukládá dítěti povinnost podle svých možností pomáhat a pokud má vlastní příjem i přispívat na úhradu společných potřeb. Nyní se mu navíc ukládá povinnosti ctít a respektovat své rodiče.“

Přínos Úmluvy se ve světě projevil v mnoha směrech. Úmluva a proces jejího plnění se staly podnětem k revizi zákonů o dětech a v některých státech také k celkové reformě zákonodárství⁴⁴. V zemích všech světadílů byly zakládány instituce a mechanismy zaměřené na děti, jako např. výbory a meziresortní komise pro děti, dětský ombudsman, národní plán činnosti apod.

Filozofickým základem Úmluvy je myšlenka, že dítě jako každá lidská bytost má svou hodnotu, důstojnost a základní práva, navíc vzhledem ke svému tělesnému i duševnímu vývoji, bezbrannosti a zranitelnosti potřebuje zvláštní péči, pomoc, ochranu, porozumění a lásku. Problémy dětí se tak stávají součástí politiky a měly by v ní zaujímat přednostní postavení ve smyslu ideje „Děti na prvním místě“⁴⁵. Hlavním cílem Úmluvy je dosáhnout zásadní změny v postavení a podmínkách života dětí a přiblížit se ideálnímu stavu, kdy každé dítě bude mít zaručena všechna svá práva. Tomu odpovídají i práva různého druhu⁴⁶: od základních práv zabezpečujících přežití, rozvoj a ochranu, po práva vyjadřující možnost účasti dítěte na jednání a rozhodování o sobě.

Úmluva se skládá z 54 článků a dvou opčních protokolů⁴⁷. Je výčtem základních lidských práv, která mají děti kdekoli na světě. Jedná se o právo na přežití, na co největší rozvoj, právo na ochranu před škodlivými vlivy, před zneužíváním a

---

⁴³ DUNOVSKÝ, J. K pojetí dítěte ve stěžejních mezinárodních úmluvách, s. 18.

⁴⁴ DUNOVSKÝ, J. cit. 43.

⁴⁵ KOVAŘÍK, J. Úmluva o právech dítěte. s. 4-5.

⁴⁶ KOVAŘÍK, J. cit. 45, s. 4.

⁴⁷ UNICEF.

vylouením ze společnosti. Každé právo uvedené v Úmluvě je v souladu s lidskou důstojností a harmonickým vývojem každého dítěte. Úmluva chrání práva dítěte stanovením standardů ve zdravotní péči, vzdělání, v právních, občanských a sociálních službách. Při ratifikaci Úmluvy se smluvní státy zavazují plnit jednotlivé její články. Jednotlivé články je možné rozdělit do několika kategorií: Kovařík hovoří o principech 3P, UNICEF⁴⁸ uvádí právo na vzdělání jako čtvrtou kategorii. Pokud vyjdeme ze změny Úmluvy, můžeme mluvit o čtyřech kategoriích⁴⁹:

- a) Směrnice Úmluvy zahrnují nediskriminaci, vztah „nejlepší zájem dítěte“, právo na život, přežití a rozvoj a právo na participaci. Představují základní prostředky pro realizaci všech práv. Bez splnění těchto podmínek by nemohla být uplatňována další práva.
- b) Práva na přežití a rozvoj (provision) zahrnují právo na adekvátní výživu, úkryt (domov), čistou vodu, formální vzdělání, základní zdravotní péči, volný čas a rekreaci, kulturní aktivity a informace o jejich právech. Tato práva neznamenaají pouze existenci ve smyslu naplnění práva, ale také právo na přístup k němu. Specifické články se vztahují na potřeby dětí uprchlíků, dětí s postižením a dětí minorit. Články Úmluvy vztahující se k zajištění, zabezpečení přežití a rozvoje dítěte mají zajistit dítěti přístup ke všem zdrojům, metodám a službám určeným pro blaho, zájem a prospěch dětí v oblasti tělesné, duševní a sociální.
- c) Práva na ochranu (protection). Tato práva obsahují ochranu před všemi formami zanedbávání, zneužívání, vykořisťování. Ochranu potřebují všechny děti, zvláštní pozornost však vyžadují děti postižené, děti bez rodičovské péče, děti z menšinových skupin a děti žijící v obtížných podmínkách (v bídě, na ulici apod.).Zahrnuje právo na speciální ochranu dětí v době válek a ochranu před zanedbáváním v kriminálním systému justice.
- d) Práva na spoluúčast (participation). Děti mají právo vyjádřit vlastní názor a vyjádřit se k věcem v oblasti sociální, ekonomické, náboženství, kulturního a politického života. Participační práva zahrnují také právo být slyšen, právo na informace a svobodu sdružování. Využívání těchto práv má pomoci dětem realizovat všechna

---

⁴⁸ UNICEF.

⁴⁹ Towards a Strategy on the Rights of the Child.

jejich práva a připravit je tak na aktivní roli ve společnosti. Jde zde v podstatě o právo dítěte dělat věci, k nimž má kompetence, samostatně. Vyjadřovat se k situacím, které se ho bezprostředně týkají. V úvahu se bere i schopnost dítěte vytvořit si vlastní úsudek.

Pro dětská práva platí stejné obecné principy jako pro práva dospělých⁵⁰. Všechny děti mají stejná práva. Všechna práva jsou nepřenositelná a mají stejnou důležitost. Úmluva poskytla obecné vymezení pojetí práv dítěte. Toto pojetí prochází všemi společenskými systémy, právě tak jako kulturními okruhy a náboženskými názory⁵¹. Úmluva zdůrazňuje tyto principy a nabádá k odpovědnosti dětí respektovat práva ostatních, zvláště jejich rodičů. Stupeň porozumění Úmluvě a jejím článkům je závislé na věku dítěte. Pomoc dětem s porozuměním Úmluvě a jejich právům v ní obsaženým by měli hlavně rodiče resp. osoby, které mají dítě svěřené do péče⁵². Neznamená to ale, aby tyto osoby nutily děti dělat rozhodnutí s následky, které neodpovídají jejich věku.

1.1.3.2. I. periodická zpráva o stavu dětských práv v ČR

Významnou součástí uplatňování dětských práv v praxi je jejich monitorování a soustavné sledování. K tomu je zapotřebí hledat taková kritéria, která by danou situaci nejen ověřovala, ale dovolovala by ji v jednotlivých regionech hodnotit a vzájemně srovnávat. Proto také Úmluva o právech dítěte ukládá každé zemi, která tento závažný mezinárodní dokument přijala, povinnost sledovat pravidelně jeho plnění a hodnotit dosažené výsledky v úsilí o dosažení maximálního rozvoje všech sil a schopností dítěte.

Ratifikací Úmluvy o právech dítěte přijala Česká republika závazek podávat Výboru pro dětská práva OSN v požadované době situační zprávy (I. a II. periodická zpráva).

Vládní orgány za garance Ministerstva práce a sociálních věcí připravily první zprávu o plnění Úmluvy v ČR v roce 1996 a zaslaly ji Výboru OSN. Hodnotící zpráva Výboru OSN pro dětská práva o plnění práv dětí v České republice je věcným a výstižným sdělením o situaci dětí v České republice v letech 1993–1994, o jejich

---

⁵⁰ Informační centrum OSN v Praze.

⁵¹ HAMMARBERG, T. Všeobecná práva dětí, s. 25-30.

⁵² Informační centrum OSN v Praze.

nejzávažnějších problémech, které čekají na řešení. Má 42 paragrafy a je členěna do tří hlavních okruhů⁵³. Uvádím hlavní oblasti, které Výbor OSN pro dětská práva zdůraznil.

První část zprávy se zabývá pozitivními aspekty v implementaci dětských práv u nás. Kladně hodnotí přijaté nebo připravované zákony (zákon o sociální pomoci, zákon o sociálně-právní ochraně dětí)⁵⁴, které dosahují většinou úrovně ustanovení Úmluvy o právech dítěte. Dále zpráva Výboru OSN pozitivně hodnotí odborné kurzy o Úmluvě pro soudce, učitele a další, kladně hodnotí i zřízení Krizové linky bezpečí. S uspokojením konstatuje, že se vládní orgány zabývají v rámci transformace problematikou životní úrovně, zvláště vyzdvihuje vysokou úroveň zdravotní a výchovné péče o děti u nás. Současně požaduje, aby byla tato úroveň udržena.

Druhý okruh tvoří soubor osmnácti závažných nedostatků a kritických připomínek. Jedním z důležitých zjištění byla obecně nízká úroveň vědomostí o obsahu Úmluvy o právech dítěte, nízké povědomí o právech dítěte a o doporučeních, jak tuto situaci změnit⁵⁵. Současně je nutné vytvářet interdisciplinární, koordinační útvary, kam by se děti a rodiče mohli obrátit pro radu.

Česká republika přijala Úmluvu o právech dítěte se dvěma výhradami: zajištění anonymity druhého stupně osvojení a zachování anonymity dárce zárodečné buňky při asistované reprodukci. Důraz je kladen na to, aby se péče o děti uskutečňovala v rodině. V případě selhání vlastní rodiny dbá stát na to, aby se dětem dostalo náhradní rodiny. Rodičovství je chápáno jako jeden z nejvýznamnějších vztahů v životě člověka. Současně však k němu přistupujeme nikoli jen jako k biologickému vztahu, ale také jako ke vztahu psychickému a sociálnímu⁵⁶. Zpráva Výboru OSN pro dětská práva zdůrazňuje požadavek na revizi námi prosazované a také realizované anonymity osvojení II. stupně a seznámení dítěte narozeného asistovanou reprodukcí s totožností dárců zárodečných buněk.

Dále zpráva uvádí několik zásadních problémů v utváření politiky pro děti, které by měly být neodkladně řešeny. Jako příklad je uveden nedostatek integrované strategie péče o děti, nedostatečné zajištění systémového sledování pokroku ve všech oblastech

---

⁵³ DUNOVSKÝ, J. Plnění Úmluvy o právech dítěte v České republice podle hodnocení Výboru OSN pro dětská práva, s. 608.

⁵⁴ DUNOVSKÝ, J. cit. 53, s. 608.

⁵⁵ DUNOVSKÝ, J. cit. 53, s. 609.

⁵⁶ DUNOVSKÝ, J. cit. 53, s. 610.

pokryvaných Úmluvou. Zpráva postrádá rovněž rozvoj konkrétních indikátorů k vyhodnocování dosaženého zlepšování péče o děti, a to hlavně dětí etnických minorit. Nedostatek se spatřuje v úrovni koordinace vládních i nevládních orgánů.

Výbor OSN ve své zprávě uvádí, že obecné zásady Úmluvy stanovené v člancích 2 (nediskriminace), 3 (zájem o dítě) a 12 (respekt k názoru dítěte) nejsou plně začleněny v legislativní politice a programech ve vztahu k dětem⁵⁷. Kritizuje také nedostatečná opatření prevence a boje proti všem formám diskriminace namířeným proti dětem z národnostních skupin, zahrnujícím i romské děti, rovněž poukazuje na nepříznivou situaci dětí v dětských domovech včetně jejich sociálně-právního postavení, jakým je například absence státního občanství u romských dětí.

Výbor vyjádřil svůj zájem i o narůstající případy hráčství, konzumace alkoholu a užívání drog mezi dětmi. Zdůraznil přitom nedostatečně rozvinutá preventivní opatření v této oblasti. Zpráva se zabývá i nepříznivou situací dětí, které se dostaly do konfliktu se zákonem. Jejich ochrana a právní pomoc je podle výboru neurčitá a je třeba řešit jak trestní odpovědnost dětí a mladistvých v těchto situacích, tak i jejich ochranu⁵⁸.

Celkově zpráva uvádí dvacet jedna návrhů a opatření. Z nich pokládá za jedno z nejpodstatnějších maximální koordinaci a komplexnost péče o děti. České republice se vytyká nedostatečná koordinace mezi nejrůznějšími zařízeními, zejména státními a nestátními a jejich aktivitami pro ohrožené nebo postižené děti. Důraz je kladen na potřebu hledat další podrobné indikátory stavu a vývoje dětí i výsledků péče o ně. Zpráva Výboru OSN pro dětská práva požaduje věnovat pozornost především národnímu plánu akcí, který by měl koordinovat všechny snahy zaměřené na pomoc dětem při maximální koncentraci všech sil a možností v daném regionu včetně co nejužší spolupráce státních a nestátních organizací⁵⁹.

Výbor dále doporučuje, aby se vláda daleko více věnovala propojení národního práva s Úmluvou o právech dítěte a aby se též zabývala jejím začleněním do osnov všech výchovných a vzdělávacích institucí. Přitom zdůrazňuje potřebu vyvinout větší úsilí v rozvoji povědomí o právech dítěte a zaměřit se přitom daleko více na dětské romské obyvatelstvo.

---

⁵⁷ Fond ohrožených dětí.

⁵⁸ DUNOVSKÝ, J. cit. 53.

⁵⁹ DUNOVSKÝ, J. cit. 53.

Doporučení se týkají i zvýšení ochrany v oblasti sexuálního zneužívání. Pozornost věnuje zpráva i celkové reformě systému nápravných zařízení pro mladistvé v duchu Úmluvy a dalších mezinárodních dokumentů. Ty upravují přístupy k mladistvým v rámci jejich vyšetřovací vazby i během výkonu trestu. Na jedné straně se požaduje snížení věku mladistvých z hlediska jejich trestněprávní odpovědnosti a na druhé straně podstatně mírnější přístupy k nim. V souvislosti s přibývajícím dětskou kriminalitou a její brutalitou by bylo třeba se věnovat této otázce intenzivněji.

1.1.3.3. II. periodická zpráva o stavu dětských práv v ČR

Na tuto zprávu navazuje v pořadí už druhá periodická zpráva.⁶⁰ Dne 31. 1. 2003 zveřejnil Výbor pro práva dítěte OSN (dále jen Výbor) své závěry a doporučení ohledně dodržování Úmluvy o právech dítěte v České republice. Své stanovisko vydal Výbor po projednání II. periodické zprávy vlády České republiky a na základě informací poskytnutých nevládními organizacemi.

Výbor v této zprávě konstatoval, že Česká republika nijak nezohlednila jeho doporučení z roku 1997 zejména vzhledem ke stále chybějícímu orgánu, který by koordinoval, monitoroval a kontroloval dodržování práv dětí a činnost roztržštěných státních institucí zabývajících se dětmi, včetně koordinace mezi centrálními a místními úřady a spolupráce s nevládními organizacemi⁶¹. Pravomoci Veřejného ochránce práv či Rady vlády hodnotil Výbor pro práva dítěte k těmto účelům jako nedostatečné. Na nesystematickou a necílenou politiku ohledně dětí poukázal Výbor kritikou např. chybějícího stanovení priorit politiky ohledně dětí a rodiny, chybějícího centrálního mechanismu sběru dat týkajících se zvláště znevýhodněných skupin dětí, netransparentním podílem státního rozpočtu určeného na rozvoj dětí a jejich práv.

Dále uvádím jen některé poznatky z této zprávy: kritizována byla nedostatečná podpora a pomoc rodinám v krizových situacích, která podle této zprávy vede k nadměrnému umístění dětí do ústavní péče ze sociálních důvodů. Výbor vyjádřil také znepokojení nad současnými podmínkami v zařízeních ústavní výchovy, např.

---

⁶⁰ Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte, s. 15-19.

⁶¹ JELÍNKOVÁ, R. Výbor OSN pro práva dětí kritizoval naplňování dětských práv v České republice.

nedostatek individuálního přístupu, omezování kontaktu dětí s rodiči, nedostatek pomoci dětem, které opouštějí ústavy atd.

Výbor doporučil vládě České republiky, aby přijala opatření k zajištění účinné pomoci obětem domácího násilí a špatného zacházení a zamezila zneužívání dětí včetně pohlavního zneužívání. Vláda by měla zejména zajistit vhodné programy pomoci obětem a vytvořit vhodné podmínky k tomu, aby oběti násilí nebyly dále poškozovány současným systémem vyšetřování. Výbor rovněž požaduje legislativní zakotvení a uvedení do praxe zákazu tělesného trestání ve školách, v ústavech, v rodině i jinde. V rámci problematiky trestání mladistvých Výbor v doporučeních naléhá na vládu, aby současný věk trestní odpovědnosti zůstal na 15 letech. Podobně jako další mezinárodní lidskoprávní instituce se Výbor zabýval otázkou menšin – zejména přístupem romských dětí ke zdravotní péči, k sociálním službám a hlavně ke vzdělání. Jelínková⁶² uvádí, že dvě třetiny romských dětí navštěvují speciální školy.

Další zprávu o naplňování Úmluvy o právech dítěte předloží Vláda ČR Výboru OSN pro práva dítěte v roce 2008. V současné době jsou k dispozici zprávy Amnesty International, které se zaměřují především na problematiku národnostních a etnických menšin. Na jaře 2008 se sešla pracovní skupina Výboru pro lidská práva OSN, která se zabývala některými současnými problémy v oblasti lidských práv. Ve výstupní zprávě této skupiny je kritizováno používání klecových lůžek v ústavech, nedostatečná podpora národnostních menšin a problematika případů nucené sterilizace žen⁶³. Krátká zpráva poskytnutá Amnesty International⁶⁴ se zabývá problematikou diskriminace minoritních skupin, zejména skupiny romské. Osmá schůzka Výboru pro lidská práva OSN⁶⁵, která se konala 2. června až 20. června 2008, přináší kritiku nad nepřijetím anti-diskriminačního zákona, který by podle Výboru přispěl ke zlepšení životní situace minoritních skupin v České republice.

---

⁶² JELÍNKOVÁ, R. cit. 61.

⁶³ Czech Republic: Submission to the UN Universal Periodic Review: First session of the UPR Working Group, 7-18 April 2008.

⁶⁴ Oral statement on the outcome on the Czech Republic under the Universal Periodic Review.

⁶⁵ Eighth session of the UN Human Rights Council, 2-20 June 2008.

1.2. Výzkumy v oblasti dětských práv

1.2.1. Výzkumy v zahraničí

Problematikou významu dětských práv pro děti se zabývali MELTON a LIMBER⁶⁶. Zkoumání názorů dětí samých je často velmi důležité pro stanovení postupu při obhajobě jejich práv. Ne vždy dochází ke shodě odborníků a dětí samotných na situace, kterých se týká prosazování práv (např. děti z rozvedených rodin jen zřídka uvedou rozvod jako hlavní věc, která je trápí. Uvádějí věci, které se týkají běžného života, v tomto případě bydlení s jedním rodičem, odstěhování druhého.⁶⁷)

CASSAS a SAPORITI⁶⁸ shrnují na počátku své práce přehled determinant, které mají vliv na vnímání práv dětmi: Melton a Limber prováděli výzkum o právním povědomí u dětí a za hlavní determinantu, která ovlivňuje míru přiznávání práv, považovali věk dítěte. Další autoři později začali zkoumat vliv kulturních odlišností, sociálního prostředí a sociálního kontextu jak na úrovni celé společnosti, tak na úrovni rodiny a školy, vliv vlastní zkušenosti dítěte s respektováním nebo nerespektováním práv. Cassas a Saporiti se ve svém výzkumu zabývali právě vlivem vlastní zkušenosti dětí a vlivem sociálního prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, na povědomí o právech dítěte.

V současné době je celosvětově kladen důraz na nové a dodatečné výzkumy na národní i mezinárodní úrovni, které by přispěly ke snížení rozdílů mezi zeměmi a zajistily účinné a efektivní využití dosavadních výzkumů⁶⁹.

1.2.2. Výzkumy Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity

První výzkumy týkající se právního povědomí dětí se uskutečnily v roce 1999. Pilotní studie proběhla v tomto roce ve třech typech aglomerací. V aglomeraci velkého města (České Budějovice), bylo shromážděno 80 dotazníků ze sídlištní ZŠ Vltava, v aglomeraci města menšího (Třeboň), bylo získáno také 80 dotazníků a v aglomeraci vesnické (Dubné) bylo také provedeno 80 rozhovorů⁷⁰. Různá velikost míst, ve kterých šetření probíhalo, měla postihnout rozmanitost dětské populace. Cílem pilotní studie

---

⁶⁶ MELTON, G. B., LIMBER, S. P. Co znamenají dětská práva pro děti, s. 48-61.

⁶⁷ MELTON, G. B., LIMBER, S. P. cit. 66.

⁶⁸ CASSAS, F., SAPORITI, A. et al. Children's Rights from the Point of View of Children, their Parents and Their Teachers: A Comparative Study between Catalonia and Molise, s. 3-4.

⁶⁹ A World fit for Children, s. 51-52.

⁷⁰ KOVAŘÍK, J., et. al. Právní povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku – úvodní zpráva z výzkumného projektu za druhé pololetí 1999.

bylo ověření výzkumných metod, výcvik sběratelů dat (studenti Zdravotně sociální fakulty) a následné odstranění chyb v rámci obtížného porozumění jednotlivým otázkám.

Na základě výstupů pilotní studie se uskutečnil výzkum v roce 2001⁷¹. Byl proveden v průběhu zimního semestru na dvou českobudějovických základních školách. Obě školy jsou víceméně u centra Českých Budějovic, nejedná se tedy o sídlištní lokalitu. Tento výzkum se stal podkladem pro praktickou část práce.

1.3. E - learning

1.3.1. Vymezení pojmu E-learning

Jedním z cílů disertační práce je vytvoření vzdělávacího kurzu s tématem dětských práv formou e-learningu. Teoretickému úvodu do výuky formou e-learningu je věnována tato kapitola.

Vzdělávání formou e-learningu by se dalo charakterizovat jako spojování vyučujících a studentů z různých zeměpisných vzdáleností pomocí technologií, které umožňují interakci⁷². V dnešní době je e-learning integrován do vzdělávání studentů na všech úrovních jejich akademické i profesionální kariéry. Studenti již nejsou limitováni geografickými podmínkami. Díky vzdělávacím technologiím (jako jsou počítač, internet – World Wide Web, audio a video konference apod.) se otevřely školy, university knihovny a jiné instituce široké veřejnosti, studenti mají možnost získávat informace 24 hodin denně, sedm dní v týdnu⁷³. E-learning v užším slova smyslu by se dal pojmut jako „vzdělávání, které je podporované moderními technologiemi a které je realizované prostřednictvím počítačových sítí – intranetu a zejména internetu“⁷⁴

Základní pojmy vztahující se k užívání e-learningu, jak je popisují WATKINS a CORRY⁷⁵:

---

⁷¹ KOVAŘÍK, J., et. al. Právní povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku – průběžná zpráva z výzkumného projektu CEZ č. J06/98:12100001 za údobí od 1.1.2001 do 31.12.2001.

⁷² DANIEL, J., STEWENS, A. The success stories: The use of technology in “out-of school education”, s.5.

⁷³ WATKINS, R., CORRY, M. E-learning companion, A Student’s guide to online success, s. 1.

⁷⁴ KOPECKÝ, K. E-learning (nejen) pro pedagogy, s. 6.

⁷⁵ WATKINS, R., CORRY, M. cit. 73, s. 2-4.

- Webový portál je uspořádán jako jakákoliv jiná webová stránka. Často zajišťuje odkazy na různé online nástroje na webu (tools), zdroje a odkazy. Mnoho institucí využívá web portál (také nazývaný jako vzdělávací portál) který obsahuje online nástroje jako základní literaturu, chat v reálném čase (real-time chat), diskusní fóra, a jiné zdroje kursu. Webovými portály jsou například Moodle, Blackboard, apod.
- Chat v reálném čase (Real-time chat, Internet rely chat – chat prostřednictvím internetu - zkráceně IRC) je skupina serverů na internetu pomocí kterých může skupina individuálních jedinců vést on-line konverzaci v reálném čase. Příkladem je posílání zpráv prostřednictvím internetu. Prostory, kde k real-time chatu dochází, jsou nazývány chat rooms. Využívají se hlavně, když chce pedagog vyvolat synchronní diskusi, diskusi v jednu dobu. Mohou se jí účastnit studenti a vyučující, skupiny studentů nebo celá třída.
- Prostor pro diskusi (discussion board) je elektronický komunikační systém, který umožňuje vkládat, ukládat a vyvolávat uložené zprávy. Diskusní fóra jsou velmi často užívaným nástrojem.
- Email je nástroj, který umožňuje posílat textové zprávy jiným uživatelům prostřednictvím internetu. Při e-learningu se e-mail často stává hlavním komunikačním prostředkem instruktora a studentů, používá se hlavně např. při přímých dotazech studentů pedagoga, při sdělování známek studentovi, nebo hromadně k organizování různých aktivit.
- Blog (zkratka pro Web log – v překladu webový záznamník) a vlog (video blog) je webová stránka, která obsahuje individuální vstupy jednoho nebo více jedinců v chronologickém pořadí. Vlog obsahuje video záznam, který je možné shlédnout okamžitě, nebo ho stáhnout a uložit v počítači. Typické využití blogu anebo vlogu při a-learningu je v rozšíření si znalostí.
- Psaní zpráv (Instant messaging) je typ komunikace v reálném čase, která umožňuje kontaktovat jednoho nebo více lidí. Softwary, které tento způsob komunikace umožňují, jsou např.: ICQ, Yahoo messenger, apod. Softwary

umožňují vidět, kdo z uživatelů je zrovna připojen a kdo není. Převážně mladší studenti pro psaní zpráv používají výraz „mluvit“⁷⁶.

- Videokonference představuje moderní způsob multimediální komunikace, umožňuje současný přenos zvuku, obrazu a dat mezi dvěma i více účastníky. Je to také komunikace na libovolnou vzdálenost probíhající v reálném čase.

1.3.2. Vztah e-learningu a klasické výuky

Klasické vzdělávání pod vedením učitelů existuje již dlouhou dobu a pro určité oblasti bude nezastupitelné patrně i v budoucnosti. Vzdělávání pouze pomocí učitelů má však i řadu nedostatků. E-learning se snaží eliminovat tyto nedostatky a stát se optimálním řešením pro komplexní vzdělávání. I pro oblasti, kde je osobní kontakt s vyučujícím považován za nezastupitelný, lze například „předškolit“ elektronicky studenty. Ti pak na výuku přicházejí již s řadou informací a dotazů, učitel se může věnovat pouze zajímavým či obtížným částem látky a lze tak významně zkrátit dobu kontaktních hodin.

Vyučující není vyloučen z procesu e-learningu. E-learning přináší řadu komunikačních nástrojů od e-mailu po videokonference, které umožňují vyučujícím věnovat se jednotlivým studentům individuálně. Na základě zpětných informací z kurzů má učitel přesné informace, jak si student vedl v které lekci, kolik kde dosáhl bodů a kolik času strávil v jednotlivých oblastech výuky. Díky řadě komunikačních kanálů může pak se studentem komunikovat intenzivněji, než jak je tomu ve vyhrazených hodinách klasické výuky.

Přímý kontakt vyučujícího a studenta se postupně dostává do pozadí. Přesto ale rok od roku studenti stále častěji radí face-to-face interakci (přímý kontakt) na první nebo druhé místo⁷⁷.

ROSENBERG⁷⁸ uvádí, že v některých případech je dobré seznámit účastníky e-learningu s jeho fungováním a používáním při běžné hodině ve třídě. Předpokladem podle něho je také, že studenti musí být schopni samostudia.

---

⁷⁶ OBLINGER, D., OBLINGER, J. Is it Age or IT: First Steps Towards Understanding the Net Generation.

⁷⁷ OBLINGER, D., OBLINGER, J. cit. 76.

⁷⁸ ROSENBERG, M. J. E-learning, Building successful online learning in your organization. Strategies for delivering knowledge in the digital age, s. 117.

1.3.3. Silné a slabé stránky e-learningu

E-learning je momentálně velmi diskutovaným a perspektivním způsobem vzdělávání. ROSENBERG⁷⁹ poukazuje na následující výhody:

Dochází ke snížení nákladů. E-learning je často jedním z nejúspornějších způsobů jak předávat informace. Snižuje náklady na dopravu, ubytování a další cestovní výdaje, dále úspory za pronájem školicích místností, apod. E-learning dokáže podat stejné zprávy různým způsobem, různým skupinám lidí. Snáze se přizpůsobuje měnícím se potřebám. Možnost aktualizace informací je jednoduchá a rychlá, tyto novinky a změny se dostanou brzy k cílové populaci. Výuka může probíhat 24 hodin denně, sedm dní v týdnu. E-learning je připravený po celou tuto dobu a záleží jen na uživateli, kdy se k němu dostane. E-learning je univerzální. Díky široké univerzálnosti internetových prohlížečů, dosáhne každý, kdo má přístup k internetu a k webu, tytéž materiály. Při jeho použití nezáleží na počtu uživatelů, funguje pro 10 lidí stejně jako pro 100 lidí⁸⁰.

Fungování e-learningu je závislé na možnosti připojení na internet a na schopnostech studentů zvládnout výuku samostudiem, bez přímého kontaktu s vyučujícím.

Nástup výuky prostřednictvím e-learningu neznamena konec výuky ve třídě. ROSENBERG⁸¹ mluví o nové úloze výuky ve třídě. Podle něho by se snížil počet kontaktních hodin, výuka by měla být méně direktivní a více založená na spoluúčasti studentů.

E-learning však nevyhovuje každému uživateli. Nevýhodou mohou být zvýšené počáteční náklady spojené se zavedením e-learningu do praxe, náklady na technické vybavení a absence osobního kontaktu „face to face“.

---

⁷⁹ ROSENBERG, M. J, cit. 78, s. 30.

⁸⁰ ROSENBERG, M. J, cit. 78, s. 31.

⁸¹ ROSENBERG, M. J, cit. 78, s. 120.

1.4. Teoretická východiska

1.4.1. Systémové teorie

Systemický přístup se formoval v druhé polovině 20. století jako výsledek postupující změny paradigmatu v přírodních i společenských vědách⁸². V této době se totiž dostává do popředí konstruktivismus, který vychází z tvrzení, že skutečnosti jsou relativní, jsou konstruovány a spoluvytvářeny lokálně a specificky⁸³. Techniky systémových teorií vyplývají z toho, jak lidé v sociálních systémech společně vytvářejí svou skutečnost, které předpoklady jsou základem jejich myšlení a prožívání⁸⁴.

Je možné rozlišovat dva druhy systémové teorie: obecnou systémovou teorii a ekologickou systémovou teorii (viz. následující kapitola). Obecná systémová teorie⁸⁵ od Ludwiga von Bertalanffy byla původně tvořena pro biologické vědy. Teprve později ji začal aplikovat do jiných vědních oborů – matematiky, kybernetiky, psychologie a psychiatrie a i do sociální věd.

1.4.2. Sociálně ekologický model

Sociálně ekologický model je zařazen do disertace proto, že vnímání práv u dětí podle Casase a Saporitiho je založeno na předpokladu, že kulturní a rodinné vlivy mají na děti větší vliv než vývojové hledisko, podle kterého řešil vnímání práv Melton.

Ekologický model se zaměřuje na transakce a kontakty jedinců a jejich prostředí. Předpokladem je stálá vzájemnost, reciprocita a vzájemné utváření a ovlivňování⁸⁶. Sociální práce se zaměřuje na hledání silných stránek, zdrojů, kvalit, ne jen na odhalování nedostatků a problémů. Jedním z klíčových pojmů ekologického modelu je sociální role.

Sociální ekologie (human ecology) tak, jak ji pojal Bronfenbrenner, znamená postupné a rozvíjející se přizpůsobení mezi aktivní lidskou bytostí a měnícími se vlastnostmi prostředí, ve kterém člověk žije. BRONFEBRENNER⁸⁷ rozlišuje mikrosystém (což je nejbližší okolí vyvíjející se osoby, příkladem je rodina), mezosystém (zahrnuje vztahy mezi dvěma a více prostředími, ve kterých osoba žije.

---

⁸² MATOUŠEK, O. a kol. Základy sociální práce.

⁸³ HUBÍK, S.: Hypotéza: metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách, s. 13-15.

⁸⁴ SCHLIPPE, A., SWEITZER J. Systemická terapie a poradenství.

⁸⁵ BERTALANFFY, L. v. General system theory. Foundations, Development, Applications.

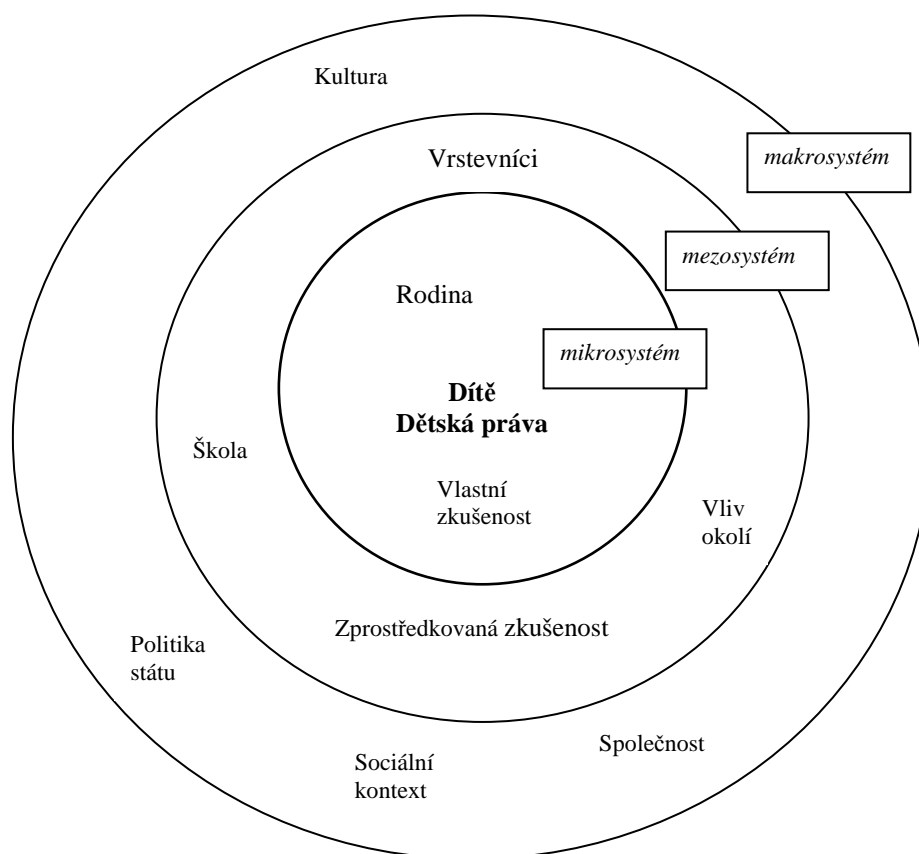
⁸⁶ KOVAŘÍK, J. Sociálněekologický model a fenomenologická tradice, s. 248-261.

⁸⁷ KOVAŘÍK, J., cit. 86, s. 249.

Např. u dítěte je to vztah mezi rodinou a školou, vrstevníky), ekosystém (označuje tak prostředí, ve kterém daná osoba není aktivním účastníkem, ale které ji ovlivňuje např. sociální politika vůči rodině) a makrosystém (vše ostatní, co jedince ovlivňuje např. kultura, náboženství, svět). Ekosociální teorie chápe člověka vždy jako součást prostředí. Orientuje se nejen na člověka jako takového, ale i na jeho sociální problémy. Transakce mezi člověkem a jeho prostředím jsou podle DUBOIA⁸⁸ zdrojem lidských potřeb a sociálních problémů. Těžiště sociální práce je právě na hranici mezi mikrosystémem a vnějším prostředím⁸⁹, základem je přenos mezi osobou a prostředím, výměna ve smyslu akce nebo aktivity.

Pro přehlednost uvádím zobrazení vnímání dětských práv do grafu podle Andrewsové a kol.⁹⁰

Graf 1: Sociálně ekologický model dětských práv

Zdroj: graf podle Andrewsové

⁸⁸ DUBOIS, B., MILEY, K. K.: Social Work. An Emproving Profession, s. 64.

⁸⁹ MORALES, A., BRADFORD, W. S. Social Work. A Profession of Many Faces.

⁹⁰ MATOUŠEK, O. a kol. Základy sociální práce, s. 251.

Při sociální práci vycházející ze sociálně ekologických teorií s klientem se uplatňuje metoda PIE (person in environment – neboli osoba v prostředí). Metoda PIE vznikla ve Spojených státech a představuje bio-psycho-sociální koncept analýzy případové práce s klientem⁹¹. Tato metoda umožňuje získat přehled o sociálním fungování klienta. Pracovník získá informace o sociálních rolích, o problémech prostředí, o duševním a tělesném zdraví a o zdrojích klientových sil, jeho rezervách a zásobách energie⁹². Může se použít při zjišťování, jak jsou aplikována dětská práva u konkrétního dítěte, v konkrétní rodině.

Jednotlivé složky prostředí, zejména sociálního, ovlivňují vývoj dítěte. Velký význam má rodina. Ta je pro dítě základní sociální skupinou. Z pohledu sociální ekologie spadá do kategorie mikrosystému dítěte. Členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model nápodoby a identifikace⁹³. Pokud jsou vztahy mezi rodiči a jinými významnými členy rodiny disharmonické, získává dítě zkreslený pohled na realitu. Rodina je pro dítě důležitým zdrojem informací, které zobecňuje a očekává, že se tak budou chovat i ostatní lidé. Na vývoj dítěte, hlavně na jeho socializaci má vliv uspořádání rodinného systému a pozice, které v něm dítě zaujímá. První poznatky o právech a povinnostech se tak dítě dozvídá přímo z rodiny. Většinou se jedná o přejímání modelu uznávání práv druhých osob a chování v určitých situacích. V průběhu vývoje dítěte získává na významu vrstevnická skupina dítěte. Z pohledu ekologického bývá tato skupina řazena do mezosystému. Dítě si v ní rozvíjí další sociální dovednosti. Je důležitá pro jeho sebehodnocení i sebeúctu. Mezi vrstevníky si dítě osvojuje hranice mezi jeho právy a právy druhých.

---

⁹¹ ADLER, H. Eine gemeinsame Sprache finden. Klassifikation der Sozialen Arbeit – Ein Versuch: das Person-In-Environment System (PIE), s. 161-164.

⁹² MATOUŠEK, O. a kol. cit. 90, s. 257-260.

⁹³ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese, s. 45.

2. Cíle

1. Zmapování situace právního povědomí u dětí školního věku.

Srovnání úrovně právního povědomí u dětí školního věku po intervenci, která vzešla z výzkumu Kovaříka.

Zmapování právního povědomí u dětí za použití jiného dotazníku (upraveného z výzkumu Cassas a Saporiti) a srovnání úrovně právního povědomí po intervenci navržené v této práci.

2. Vytvoření vzdělávacího kurzu dětských práv formou e-learningu v anglickém jazyce.

Hypotézy:

Hypotézy se vztahují k prvnímu cíli.

H1: Právní povědomí dětí školního věku se v České republice od výzkumu Kovaříka z roku 2001 zvýšilo.

H2: Intervence navržená na podkladě výzkumu podle Cassase a Saporitiho zvýší právní povědomí u dětí školního věku.

3. Metodika

3.1. Metodika výzkumů právního povědomí u dětí školního věku

Při zjišťování právního povědomí u dětí školního věku byl použit kvantitativní výzkum, metoda dotazníkového šetření, technika dotazník. Během výzkumu byly použity dva různé dotazníky. První byl vytvořen Kovaříkem na základě tzv. Meltonova interview⁹⁴ (viz. příloha č.1), druhý byl převzat od Cassase a Saporitiho⁹⁵ (viz. přílohy č. 2-4). Překlad druhého dotazníku do českého jazyka zajišťoval překladatel.

Dotazník upravený Kovaříkem obsahuje čtyři obecné otázky, které se týkají pochopení práva a dvanáct situací, které vycházejí z práv obsažených v Úmluvě o právech dítěte. V těchto situacích má respondent rozhodnout, zda představitel popsané situace má či nemá právo nastíněným způsobem jednat. Modelové situace také umožňují posoudit úroveň pochopení (konceptualizaci) práva, buď jako něco nadřazeného (autoritu), nebo jako spravedlivý nárok na dobré a zlé, či abstraktně - v rámci společenských zásad a principů. V souvislosti s právy byly do vzájemné vazby zařazeny i povinnosti. U nastíněných situací měli respondenti rozhodnout, zda děti a dospělí mají uvedené povinnosti. Kovařík dotazník právního povědomí doplnil o dotazník pro děti, který se zaměřoval na individuální svět respondenta, a dotazník pro učitele, který vypovídal o prospěchu dítěte ve škol, jeho chování, nemocech i postiženích. Tyto doplňující dotazníky respondenti v roce 2005 nevyplňovali. Dotazník podle Kovaříka je rozdělen do následujících kategorií.

- A) Obecné otázky: otázky na povědomí práva a zákona.
- B) Modelové situace: to, zda a jaká práva si děti přiznávají a jaká práva přiznávají druhým v obdobných situacích vypovídá o úrovni praktického právního povědomí.
- C) Práva a povinnosti dětí a dospělých z pohledu dětí
- D) Pojetí „dobrého občana“

Jedním z výstupů výzkumu Kovaříka v roce 2001 bylo vytvoření materiálů: Dětská práva - vím co smím⁹⁶, publikace určená k seznámení nejmenších dětí s právy,

---

⁹⁴ KOVAŘÍK, J., et. al. Právní povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku – průběžná zpráva z výzkumného projektu CEZ č. J06/98:12100001 za údobí od 1.1.2001 do 31.12.2001.

⁹⁵ CASSAS, F., SAPORITI, A. et al. Children's Rights From the Point of View of Children, their Parents and Their Teachers: A Comparative Study between Catalonia and Molise, s. 1-75.

⁹⁶ Dětská práva – vím co smím.

Práva jsou pro všechny!⁹⁷, publikace určená straším žákům. Oba tyto materiály se vztahují k Úmluvě o právech dítěte. Informační materiál Poznej svá práva, svobody a povinnosti!⁹⁸ se vztahuje k Všeobecné deklaraci lidských práv, je určen pro nejstarší žáky základních škol, studenty středních škol a pedagogy. Tyto materiály byly distribuovány do základních škol jihočeského kraje, pro ostatní zájemce jsou volně přístupné na internetu.

Druhý dotazník podle Cassase a Saporitiho čerpal z publikované studie o právním povědomí dětí ve Španělsku a Itálii⁹⁹. Na podkladě výsledků uvedených v článku byly vytvořeny otázky. Tento dotazník byl posléze přeložen z angličtiny do češtiny a pro snazší pochopení doplněn ilustracemi akademického malíře Johanuse. Dotazník obsahuje šestnáct modelových situací, kde se respondenti rozhodují, jestli hrdina příběhu má v dané situaci na něco právo nebo nemá. Modelové situace jsou formulované jako dilemata. Většina otázek je sestavena jako uzavřené, v jedné mají respondenti prostor vyjádřit se vlastními slovy. Respondenti vyjadřují souhlas nebo nesouhlas s nastíněnou situací. Modelové situace jsou doplněny čtyřmi obecnými otevřenými otázkami: „Co je to právo?“, „Kdo má práva?“, „Mají děti práva?“ a „Víš jaká?“. Součástí je dotazník pro rodiče a dotazník pro učitele, který má dokreslit, jak děti vnímají práva.

Soubor dotazníků podle Cassase a Saporitiho obsahuje dotazník pro děti, rodiče a učitele. U dotazníku pro rodiče a učitele byla kromě jiného použita pětibodová Likertova škála pro hodnocení spokojenosti respondentů. 1 znamená silně souhlasím, 2 spíše souhlasím, 3: neutrální postoj, 4 spíše nesouhlasím a 5 zcela nesouhlasím. Čím je menší průměr v odpovědi, tím jsou rodiče více spokojeni.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Práva jsou pro každého!

⁹⁸ Poznej svá práva, svobody a povinnosti!

⁹⁹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et al. Children's Rights From the Point of View of Children, their Parents and Their Teachers: A Comparative Study between Catalonia and Molise, s. 1-75.

¹⁰⁰ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 99, s. 25.

Realizace výzkumu

Výzkum právního povědomí u dětí školního věku se uskutečnil ve čtyřech etapách. První etapu zrealizoval Kovařík v roce 2001¹⁰¹ za použití upraveného Meltonova dotazníku. Druhá etapa se uskutečnila se na podzim v roce 2005 za použití stejného dotazníku, třetí a čtvrtá etapa byly realizovány pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho v roce 2007 a 2008. Druhá (2005), třetí (2007) a čtvrtá (2008) etapa výzkumu právního povědomí u dětí jsou součástí této disertační práce.

Druhá etapa výzkumu probíhala v roce 2005 za pomoci standardizovaného Meltonova dotazníku na třech základních školách. Po domluvě s řediteli jednotlivých škol a ujištění, že děti byly seznámeny s informačním materiálem o dětských právech („Dětská práva - Vím, co smím“, „Práva jsou pro každého!“ (viz. přílohy č. 5 a 6), které vznikly po výzkumu Kovaříka v roce 2001) byl proveden vlastní výzkum. Tazatelé - studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích - byli předem proškoleni, jak během písemné formy postupovat. Výzkum se uskutečnil mezi žáky třetích až devátých tříd. Rozdávání dotazníků se uskutečnilo po dohodě s řediteli jednotlivých škol v rámci jedné vyučovací hodiny, resp. dvou vyučovacích hodin u žáků třetích a čtvrtých tříd.

Oba výzkumy podle Meltonova dotazníku probíhaly vždy v jedné třídě z ročníku, od třetí do deváté třídy (v roce 2001 se výzkum uskutečnil i u žáků prvních a druhých tříd). Výběr třídy byl ponechán na ředitelích jednotlivých škol. Dotazníkového šetření se zúčastnily jen ty děti, které byly v den výzkumu ve vybrané třídě přítomné.

V roce 2007-2008 byly realizovány další etapy výzkumu právního povědomí dětí, při kterých byl použit dotazník podle Cassase a Saporitiho. Tento výzkum se uskutečnil na sedmi základních školách. Výběr škol byl omezen na ty, které s výzkumem souhlasily. Výzkumu se zúčastnily žáci třetích až devátých tříd. Náhodným stratifikačním výběrem bylo vybráno šest dětí z ročníku (minimálně dva chlapci a dvě dívky). Výzkum probíhal se souhlasem rodičů dětí. Tento souhlas zajišťovali jednotlivé školy, rodiče dostali informace na třídní schůzce.

---

¹⁰¹ KOVAŘÍK, J., Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí.

Třetí fáze výzkumu právního povědomí u dětí se uskutečnila na podzim 2007. Z rozdaných 294 dotazníků bylo vráceno 204 (69,4% návratnost), po vyřazení neúplně vyplněných dotazníků byl využito 195 z nich.

Po této fázi výzkumu dostaly školy k dispozici informativní brožurku: „Průvodce žáků základních škol pro výuku vybraných nejdůležitějších článků Úmluvy o právech dítěte“ (viz. příloha č. 7) obsahující základní práva dětí. Učitelé pak děti s touto brožurou seznámili, zahrnuli výklad a diskusi o dětských právech do některé vyučující hodiny (leden až duben 2008).

Následně byl dětem rozdán znovu stejný dotazník (čtvrtá etapa výzkumu právního povědomí u dětí). Respondenti z této etapy výzkumu jsou označeni ve výsledcích jako skupina 2. Opět bylo rozdáno 294 dotazníků, vrátilo se 177 (návratnost 60%). Po vyřazení neúplně vyplněných dotazníků bylo do výzkumného souboru zahrnuto 144 respondentů, ve více jak 90% případech se jednalo o stejné respondenty jako v předešlém roce.

Rodiče, kteří souhlasili, aby se jejich dítě podílelo na výzkumu, dostali k vyplnění dotazník pro rodiče. Celkem bylo rozdáno 294 dotazníků, bylo jich vráceno 188 (návratnost odpovídá 64%), využito bylo 184 dotazníků. Rodiče vyplňovali dotazník doma, po vyplnění jej jejich děti odevzdaly ve škole pověřenému vyučujícímu.

Dotazník pro učitele vyplňoval za třídu vždy jeden učitel. Výběr byl nechán na ředitelích jednotlivých škol, nebo na domluvě mezi učiteli. Celkem bylo rozdáno 42 dotazníků, vrátilo se jich 33 (návratnost 78,6%), všechny byly ve výzkumu použity. Učitelé i rodiče vyplňovali dotazník jeden, a to na podzim v roce 2007.

Výzkumný soubor dětí

Výzkumný soubor dětí je možné rozdělit na dvě hlavní skupiny. První tvoří respondenti z výzkumu realizovaného v roce 2005 za použití dotazníku podle Meltona. Druhou potom respondenti z výzkumů za použití dotazníku podle Cassase a Saporitiho. Celkem se výzkumů zúčastnilo 813 dětí základních škol.

První skupina výzkumného souboru je tvořena dětmi ze dvou základních škol v Českých Budějovicích, počet respondentů je 474. Kontrolní soubor tvoří respondenti z výzkumu Kovaříka z roku 2001 – 917 dětí.

Druhou skupinu výzkumného souboru tvoří 339 respondentů. Respondenti, kteří se výzkumu zúčastnili v roce 2007 jsou označováni jako skupina 1 (195 dětí, tj. 57,5%). Respondenti, kteří se zúčastnili výzkumu v roce 2005 jako skupina 2 (144 dětí, tj. 42,5%). Minimálně 90% dětí se zúčastnilo obou etap výzkumů podle dotazníku Cassase a Saporitiho.

Rozložení respondentů dětí podle tříd ukazuje tab. 1a., podle pohlaví tab. 1b.

Tab.1a: Rozdělení respondentů podle tříd

Třída	Melton		Cassas, Saporiti				Celkem	
	2005		Skupina 1 (2007)		Skupina 2 (2008)			
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
3	67	14,1%	20	10,3%	14	9,7%	101	12,42%
4	69	14,6%	20	10,3%	11	7,6%	100	12,30%
5	73	15,4%	20	10,3%	12	8,3%	105	12,92%
6	65	13,7%	30	15,4%	25	17,4%	120	14,76%
7	68	14,3%	36	18,5%	35	24,4%	139	17,10%
8	53	11,2%	35	17,9%	22	15,3%	110	13,53%
9	73	16,7%	34	17,4%	25	17,4%	132	16,24%
Celkem	474	100,0%	195	100,0%	144	100%	813	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Tab. 1b: Rozdělení respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Melton		Cassas, Saporiti				Celkem	
	2005		Skupina 1 (2007)		Skupina 2 (2008)			
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Chlapci	229	48,3%	78	40,0%	64	44,4%	371	45,63%
Dívky	245	51,7%	117	60,0%	80	55,6%	442	54,37%
Celkem	474	100%	195	100%	144	100%	813	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Počet chlapců v roce 2005 bylo 48,3% a dívek 51,7%, v roce 2007 se výzkumu zúčastnilo 40% chlapců a 60% dívek, v roce 2008 bylo chlapců 44,4% a dívek 55,6% .

Výzkumný soubor rodičů

Výzkumný soubor tvoří 184 respondentů, v 80,4% dotazník vyplnily matky, otcové v 19,1% a prarodiče v 0,5%. Věková struktura rodičů respondentů je následující: rodiče do 35 let věku tvořili 32,6%, ve věku 36 - 45 let 56,4%, 46 - 55 let 9,3% a nad 56 let 1,7%.

Výzkumný soubor učitelů tvoří 33 vyučujících. Výzkumu se zúčastnilo dvacet devět učitelek a čtyři učitelé. Pět vyučujících učilo na prvním stupni základní školy, dvacet čtyři na druhém a čtyři na obou stupních základních škol.

Použité statistické testy

Data získaná z výzkumů byla vyhodnocena prostřednictvím statistického programu SPSS – Statistical Packet for Social Sciences. Volba statistických metod se v obou případech (výzkum podle dotazníku Meltona i podle dotazníku Cassase a Saporitiho) odvíjela od jimi použitých metod. U dotazníku podle Meltona byly použity stejné statistické testy jaké použil Kovařík u prvního výzkumu v roce 2001. Jedná se o následující testy:

t-test (test shody průměrů) testuje průměr, určuje, zda se skupiny (v případě disertační práce dětí) liší v dosažené průměrné hodnotě odpovědí. Srovnáním průměrů je možné určit, která ze skupin dosahuje lepších průměrů v odpovědích na sledovanou otázku.

F-test je test shody rozptylu dat. Pracuje se směrodatnou odchylkou, v podstatě říká, zda je některá ze skupin výrazně více či méně homogenní ve srovnání s další.

Anova test je Analýza rozptylu (Analysis of Variance). Zjišťuje podobnost nebo rozdílnost středních hodnot nějaké proměnné ve více nezávislých výběrech. Navazuje tak na t-test, který se zabývá pouze dvěma nezávislými výběry.

Mann-Whitney test je obdoba t-testu. Testuje ale, zda jde o podobné či rozdílné pořadí hodnot, nikoli průměr¹⁰²

QSUM – sumární index přináležitosti práv dětem, tento pojem použil ve svém výzkumu Kovařík. Sumární index je rozdíl součtu situací, ve kterých respondenti přiznali právo hrdinům modelových situací a součtu situací, ve kterých právo přiznáno nebylo. Může dosahovat hodnoty <-12;12>.

U dotazníku podle Cassase a Saporitiho byl použit chí kvadrát.

Chí kvadrát: tento neparametrický test zkoumá nulovou hypotézu, tj. jestli se dva soubory od sebe liší či nikoliv. Pro interpretaci χ^2 statistiky je třeba znát počet stupňů volnosti (d^l). Pro kontingenční tabulky je $d^l = (\text{počet řádků kontingenční tabulky} -$

---

¹⁰² Kolektiv autorů, SPSS Base, s. 51-68.

1)*(počet sloupců kontingenční tabulky – 1). Vypočtenou testovanou statistiku χ^2 porovnááme s kritickou hodnotou $\chi^2_{1-\alpha}$ (df). Alfa je hladinou významnosti, většinou bývá 5%, 1% nebo 0,1%. Pokud je vypočtená hodnota χ^2 větší než kritická hodnota, pak lze nulovou hypotézu zamítnout. Je-li naopak nižší, pak nulovou hypotézu zamítnout nelze¹⁰³.

Statistické zpracování prováděl Mgr. Tomáš Kohoutek. Statistické zpracování je uvedené u těch odpovědí, kde některý z testů vyšel významně.

3.2. Tvorba e-learningu

Kvantitativní výzkum právního povědomí u dětí je doplněn o vytvoření osnov pro výuku v oblasti dětských práv formou e-learningu. Sestavení tohoto kurzu tvoří kvalitativní část výzkumu v rámci disertační práce.

Na základě sekundární analýzy dat byla vytvořena osnova a náplň kurzu, evaluační kritéria i způsob evaluace pro studenty v rámci kurzu. Vyhodnocení kurzu proběhne pomocí SWOT analýzy (analýza silných – Strength, slabých stránek – Weakness, příležitostí – Opportunities a rizik – Treats). Obsahová náplň kurzu byla tvořena společně s Bonnie Holaday a Robin Kimbrough-Melton. Kurz se jmenuje FCS 822 Right to Health Summer I 2008. Tříkreditový kurz byl tvořen podle osnov Clemson Univerzity, realizován v anglickém jazyce. Termín konání kurzu 20. 5. – 27. 6. 2008. Kurz byl určen pro studenty doktorského studijního programu International Family and Community Studies a Right to Health class z Clemson Univerzity.

Pro realizaci kurzu bylo potřeba nalézt vhodného partnera, odpovědnou osobu, která by měla na realizaci zájem. Nejvhodnějším kandidátem se stal Mark Small z Institutu for Family and Neighbourgh life, který myšlenku společné výuky podporoval.

Kvůli zdlouhavému procesu akreditace však nebylo možné vytvořit zcela nový kurz. Řešení se našlo v inovaci kurzu stávajícího s názvem Právo na zdraví o tématiku dětských práv. Tím, že se jedná o kurz zaměřený i na problematiku zdraví, univerzita v Clemsonu projevila zájem, aby jejich studenti měli možnost poznat systém zdravotní péče v České republice. Témata přednášek celého kurzu byla široká: od základních

---

¹⁰³ SWINSCOW, T. D. V., CAMPBELL, M. J., Statistic at Square One, s. 78-94.

konceptů lidských práv, souvislosti lidských práv a zdravím, přes oblast ekonomickou a politickou, po specifika lidských práv ve vztahu k určitým skupinám např.: dětem, ženám, mentálně handicapovaným. I proto bylo možné do kurzu zařadit kapitolu o dětských právech.

Výuka probíhala po dobu šesti týdnů, kombinací kontaktních hodin a e-learningu. Kontaktních hodin jsem se vzhledem k místu konání neúčastnila. Online výuka spočívala převážně v předávání materiálů studentům, prezentace přednášek a diskusi. Studenti neodevzdávali tištěné seminární práce přímo vyučujícím, ale využívali převážně e-mailu.

V přípravné fázi byla stanoveny kompetence, kterých studenti dosáhnou po úspěšném absolvování kurzu. Studenti budou schopni:

- popsat a rozlišit rozdílné principy, praxi a předpoklady pro kategorie právních a politických nástrojů v kontextu „Práva na zdraví“.
- identifikovat a vysvětlit souvislosti lidských práv a politiky v kontextu zdraví.
- zrealizovat ucelenou analýzu vybraného tématu a souvislosti tohoto tématu k lidským právům, politice a právům.
- popsat zdraví vybrané rizikové skupiny obyvatelstva.
- aplikovat rámec lidských práv do kritického hodnocení zdravotní politiky a programů s ní spojených.
- používat procesy a mechanismy mezinárodních lidských práv ve vztahu k zdravotní intervenci.
- identifikovat normy a monitorovací postupy mezinárodního humanitárního práva aplikovatelného v kontextu humanitárních krizí ve vztahu ke zdraví.

Na univerzitě v Clemsonu již mají zkušenosti s výukou formou e-learningu, což bylo také jedno hledisko pro výběr jejich e-learningového prostředí Blackboardu pro realizaci. Při sestavování kurzu byly stanoveny i požadavky na technickou podporu výuky: přístup k počítači s Microsoft Office včetně MS Wordu, Powerpointu a emailu. Uživatelské jméno a heslo je podmínkou přihlášení se do programu Blackboard. Studenti se přihlásili do kurzu pomocí programu Blackboard přes následující adresu:

<http://dcit.clemson.edu/services/training/elearning.php>

Byla stanovena základní pravidla pro vyučující i pro studenty: vyučující umisťoval powerpoint prezentaci své přednášky vždy do čtvrtka, studenti měli za úkol reagovat na dané téma formou diskuse, napsáním eseje apod. vždy do pátku 16 hodin následujícího týdne. Univerzita Clemson má k dispozici většinu literatury v knižní i elektronické podobě. Vybrané studijní materiály jako kapitoly z textů vztahující se k tématu, články v časopisech apod. byly vloženy do Blackboardu, studenti si je tak mohli stáhnout a uložit, nebo vytisknout.

Každý z vyučujících připravil několik přednášek a seminářů pro studenty. Mým úkolem byla příprava přednášky s názvem: „Práva dětí v České republice“ – „Rights of the child in Czech Republic“ a „Zdravotní péče v České republice“ – „Health care in the Czech Republic“.

Podmínkou úspěšného absolvování kurzu byla aktivní práce během kurzu, která byla bodovaná a závěrečná prezentace vybraného tématu. Studenti na začátku kurzu dostali k dispozici seznam tématických okruhů pro závěrečnou prezentaci: trafikantství, mučení, válečné konflikty, vězni a zdravotní péče, uprchlíci, bioterorismus, přírodní pohromy, HIV/AIDS, zdravotní pandemie (mimo HIV/AIDS), etnické čistky, biotechnologie a genetika, mezinárodní obchodní smlouvy – ekonomický rozvoj státu. Byla stanovena evaluační kritéria pro studenty: 90 až 100 bodů - známka A, 80 až 90 bodů - známka B a 70 až 80 bodů - známka C. 60% výsledné známky tvořila aktivní účast během celého kurzu a 40% závěrečná prezentace studentů.

4. Výsledky

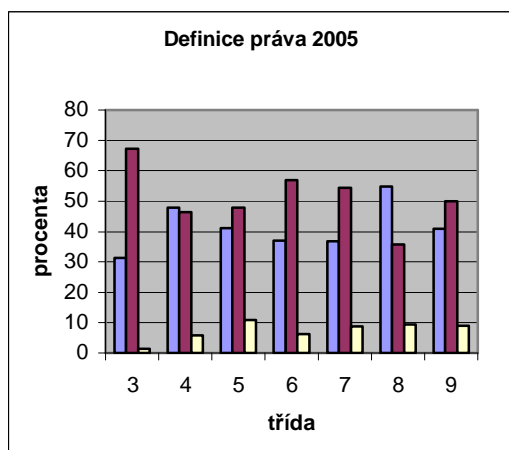
4.1. Výsledky výzkumů právního povědomí u dětí podle dotazníku Meltona - 2005

4.1.1. Obecné otázky z dotazníku

První část výsledků právního povědomí u dětí v roce 2005 vyhodnocuje obecné otázky, které se týkají pojmu právo a zákon. V případech, kde se ukázala statisticky významná souvislost, je uvedeno srovnání s výzkumem z roku 2001. Výsledky jsou řazeny tématicky podle otázek v dotazníku.

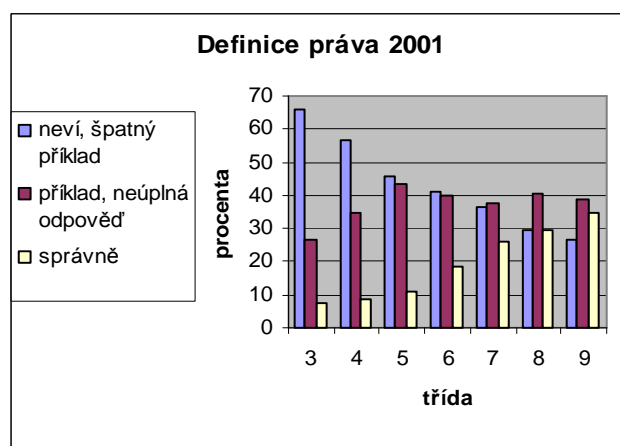
Otázka 1: Co je to právo?

Graf 1a: Definice práva 2005

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 1b: Definice práva 2001

Zdroj: výzkum Kovařík¹⁰⁴

Výsledky odpovědí byly rozděleny do tří kategorií: první zahrnuje odpovědi neví a špatný příklad, druhou kategorii tvoří konkrétní příklady (např. právo chodit ven., kupovat a prodávat majetek, ženit se apod.) a neúplné abstraktní vysvětlení pojmů (např. to, co se smí) a třetí kategorie označená jako správně obsahuje správné abstraktní vysvětlení pojmů (např. soubor pravidel, podle kterých se lidé mají řídit).

V roce 2005 se nejvíce správných odpovědí vyskytuje u žáků pátých tříd (11%) u žáků osmých tříd je to 9,4% a u žáků devátých tříd se správná odpověď objevuje u 9%. Nejvíce odpovědi „nevím“ a špatné příklady byly u žáků osmých tříd (54,7%). Konkrétní příklady definice práva a neúplné odpovědi se nejvíce vyskytují u žáků prvních tříd, tvoří přes 67,2% všech odpovědí žáků (viz. graf 1a).

¹⁰⁴ KOVAŘÍK, J. Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí, s. 11.

Graf 1b ukazuje výsledky z roku 2001. Je z něj patrné ubývání špatných odpovědí s přibývajícím věkem respondentů a zvyšující se počet správných odpovědí.

Následující tabulka ukazuje rozdíly, které se týkají odpovědí na otázku co je to právo, mezi třídami v roce 2001 a 2005 pomocí F-testu a t-testu.

Tab. 2: Rozdíly mezi třídami v roce 2001 a 2005 (F-test a t-test) u otázky co je to právo

Třída	Rok	Počet	Průměr	Směrodatná odchylka	F	Statistická významnost	t	Statistická významnost
3	2001	121	,41	,628	6,388	,012	-3,243	,001
	2005	67	,70	,493				
4	2001	118	,52	,650	,688	,408	-,654	,514
	2005	69	,58	,604				
5	2001	109	,65	,672	,251	,617	-,468	,640
	2005	73	,70	,660				
6	2001	107	,78	,744	5,540	,020	,771	,442
	2005	65	,69	,584				
7	2001	104	,89	,787	4,105	,044	1,534	,127
	2005	68	,72	,619				
8	2001	101	1,00	,775	,004	,949	3,610	,000
	2005	53	,55	,667				
9	2001	95	1,08	,781	1,771	,185	3,686	,000
	2005	78	,68	,634				

Zdroj: vlastní výzkum

Srovnání významnosti rozdílů v definici práva mezi lety 2001 a 2005 je provedeno pro každý ročník zvlášť (viz. tab. 2). Respondenti za své odpovědi dostali 0 až 2 body (0 bodů za „neví“ a špatnou odpověď, 1 bod za konkrétní příklad a neúplnou abstraktní odpověď a 2 body za úplnou abstraktní odpověď). Výsledky žáků třetích ročníků se liší významně v obou sledovaných ukazatelích – žáci ze vzorku z roku 2001 představovali významně méně homogenní skupinu (podle F testu), v průměru dosahovali horších výsledků v odpovědích na otázku co je to právo (0,41 oproti průměru 0,70 žáků třetích tříd z roku 2005) podle t testu. Výsledky žáků čtvrtých až sedmých ročníků se významně neliší, u žáků osmých a devátých ročníků nejsou rozdíly v rozložení výsledků (F test), ale podle t testu v roce 2005 dosahovali žáci v průměru významně horších výsledků (0,68 oproti 1,08 v roce 2001) ve vysvětlení pojmu právo.

Otázka 2: Kdo má práva?

Na tuto otázku děti odpovídaly vlastními slovy. Nejčastějšími odpověďmi byly: všichni lidé – včetně variant „každý“ a „všichni“ (66,5% v roce 2005, v roce 2001

54,2%); dospělí (6,8% v roce 2005 a 11,8% v roce 2001); v roce 2005 se v 10,2% případů vyskytuje odpověď „dospělí a děti“; „prezident“, „vláda“ (4,2% v roce 2005 a 7,8% v roce 2001); „neví“ (v roce 1,5% v roce 2005 a 8,1% v roce 2001) a „ostatní“ (10,8% v roce 2005 a 18,1% v roce 2001). Zajímavými příklady z kategorie jiné jsou např.: kosmonaut, nadřizení, obvinění lidé, kluci, právník.

Otázka 3a: Mají děti práva?

Respondenti měli prostor vyjádřit názor vlastními slovy. Jednotlivé odpovědi byly rozděleny do čtyř kategorií: první - děti práva nemají, druhá - děti práva mají, ale respondenti nevědí, jaká práva to jsou, třetí – respondenti přiznávají dětem práva a uvedli i příklady těchto práv a čtvrtou kategorií tvoří odpovědi neví. Odpovědi za rok 2005 jsou vyznačeny v tabulce 3a.

Tab. 3a: Přiznání práv dětem (2005)

2005		Třída							Celkem
		3	4	5	6	7	8	9	
Ne	Počet	9	17	10	1	6	2	6	51
	Procenta	13,4%	24,6%	13,7%	1,5%	8,8%	3,8%	7,6%	10,8%
Neví	Počet	0	1	0	1	0	0	1	3
	Procenta	,0%	1,4%	,0%	1,5%	,0%	,0%	1,3%	,6%
Ano, neví jaká	Počet	17	9	27	11	14	16	22	116
	Procenta	25,4%	13,0%	37,0%	16,9%	20,6%	30,2%	27,8%	24,5%
Ano, ví jaká	Počet	41	42	36	52	48	35	50	304
	Procenta	61,2%	60,9%	49,3%	80,0%	70,6%	66,0%	63,3%	64,1%
Celkem	Počet	67	69	73	65	68	53	79	474
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 3a obsahuje odpovědi dětí z roku 2005 na otázku, jestli mají děti práva. Podle 64,1% respondentů děti práva mají a tito respondenti uvedli i konkrétní příklad práva, 24,5% uvedlo, že děti práva mají, ale neví jaká. 10,8% respondentů dětem práva nepřiznává.

Následující tabulka 3b ukazuje souvislost odpovědi na otázku „Mají děti práva“ a třídy, do které děti chodí. Pojmem přináležitost se rozumí ty odpovědi, kdy děti přiznaly právo, tj. v tomto případě to jsou odpovědi: „ano, neví jaká“ a „ano, ví jaká“ mají děti práva. Použitou metodou byla analýza ANOVA.

Tabulka 3b: Přiznání práv dětem (rozdíly mezi třídami 2005)

ANOVA		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Statistická významnost.
Mají děti práva? * třída	Mezi (kombinova skupinami né) V rámci skupiny Celkem	20,025 407,429 427,454	6 467 473	3,337 ,872	3,825	,001

Zdroj: vlastní výzkum

Z této tabulky (3b) vyplývá, že odpovědi na otázku jestli mají děti práva se v jednotlivých třídách liší. Závislost odpovědí na třídě, do které respondenti chodí, je prokázána na hladině významnosti 0,001.

Následující tabulka 3c porovnává výsledky výzkumů z roku 2001 a 2005 z hlediska přiznání práv dětem pro jednotlivé ročníky. Pod pojmem přiznání práv dětem jsou zahrnuty odpovědi „ano, ví jaká“ mají děti práva a „ano, neví jaká“ práva to jsou na otázku: „Mají děti práva?“.

Tab.3c: Přiznání práv dětem – rozdíly pro jednotlivé ročníky mezi lety 2001 a 2005

Třída	Rok	Počet	Průměrné pořadí	Mann-Whitney U	Statistická významnost
3	2001	121	80,16	2318,500	,000
	2005	67	120,40		
4	2001	118	81,65	2613,500	,000
	2005	69	115,12		
5	2001	109	87,35	3526,500	,159
	2005	73	97,69		
6	2001	107	75,29	2278,500	,000
	2005	65	104,95		
7	2001	104	82,93	3165,000	,172
	2005	68	91,96		
8	2001	101	79,17	2507,500	,420
	2005	53	74,31		
9	2001	95	95,62	2981,000	,002
	2005	79	77,73		

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 3c dokumentuje, jak se jednotlivé ročníky z roku 2001 a 2005 od sebe v přiznávání práv dětem liší. Statisticky významné jsou zjištěné rozdíly v rámci Mann Whitney testu u třetí, čtvrté a šesté třídy na hladině významnosti 0,000 a u deváté třídy na hladině významnosti 0,002. Žáci třetích, čtvrtých a šestých tříd v roce 2005

přiznávali práva dětem častěji než v roce 2001, u žáků devátých tříd je to přesně naopak.

Otázka 3b: Měly by mít děti práva?

88,6% respondentů z roku 2005 usuzuje, že by děti měly práva mít, 64,1% z nich je schopno specifikovat, jaká práva by to měla být. V roce 2001 dosahovali respondenti horších výsledků – děti by měly mít práva uvedlo 76,7%, specifikovat je dokáže 33,7%. V roce 2001 je patrný vliv věku na porozumění a specifikaci práv (26% ve třetí třídě; 55-58% v osmé a deváté třídě), v roce 2005 se tento trend nepotvrzuje (61,2% ve třetí třídě, 49% v páté, 80% v šesté třídě, 66 – 63,3% v osmé a deváté třídě).

Mezi práva, jež by měly mít, děti zařazují velice pestrou škálu možností: od práva mít svá přání, přes právo na rodinu a lásku, až k právu neposlušat a právu mít nějaké zvířátko.

Otázka 4: Co je to zákon?

V roce 2005 (viz. tab. 4) je podíl nesprávných odpovědí 39,2%, konkrétních příkladů (např. zákon je např. Ústava, prodávání alkoholu dětem od 18 let) je jen 8,7% a výrazně více abstraktních pojmů 52,1%. Abstraktní vysvětlení (např. zákon je soubor pravidel, které musíme dodržovat) použilo 54,5% žáků třetích tříd, 42% žáků čtvrtých tříd, 54,8% pátých tříd. Nejvíce jich bylo u žáků sedmých ročníků (60,3%), u žáků devátých tříd jen 46,2%. Počet špatných odpovědí se pohyboval nad 36% v každém ročníku, téměř polovina špatných odpovědí nebo odpovědí nevím (49,3%) se objevila ve čtvrtém ročníku.

Tab. 4: Definice zákona 2005

Třída		Co je zákon? (2005)			Celkem
		Neví, špatný příklad	Konkrétní příklad	Vysvětlení pomocí abstraktních pojmů	
3	Počet	24	6	36	66
	Procenta	36,4%	9,1%	54,5%	100%
4	Počet	34	6	29	69
	Procenta	49,3%	8,7%	42,0%	100%
5	Počet	27	6	40	73
	Procenta	37,0%	8,2%	54,8%	100%
6	Počet	25	7	33	65
	Procenta	38,5%	10,8%	50,8%	100%
7	Počet	25	2	41	68
	Procenta	36,8%	2,9%	60,3%	100%
8	Počet	21	1	31	53
	Procenta	39,6%	1,9%	58,5%	100%
9	Počet	29	13	36	78
	Procenta	37,2%	16,7%	46,2%	100%
Celkem	Počet	185	41	246	472
	Procenta	39,2%	8,7%	52,1%	100%

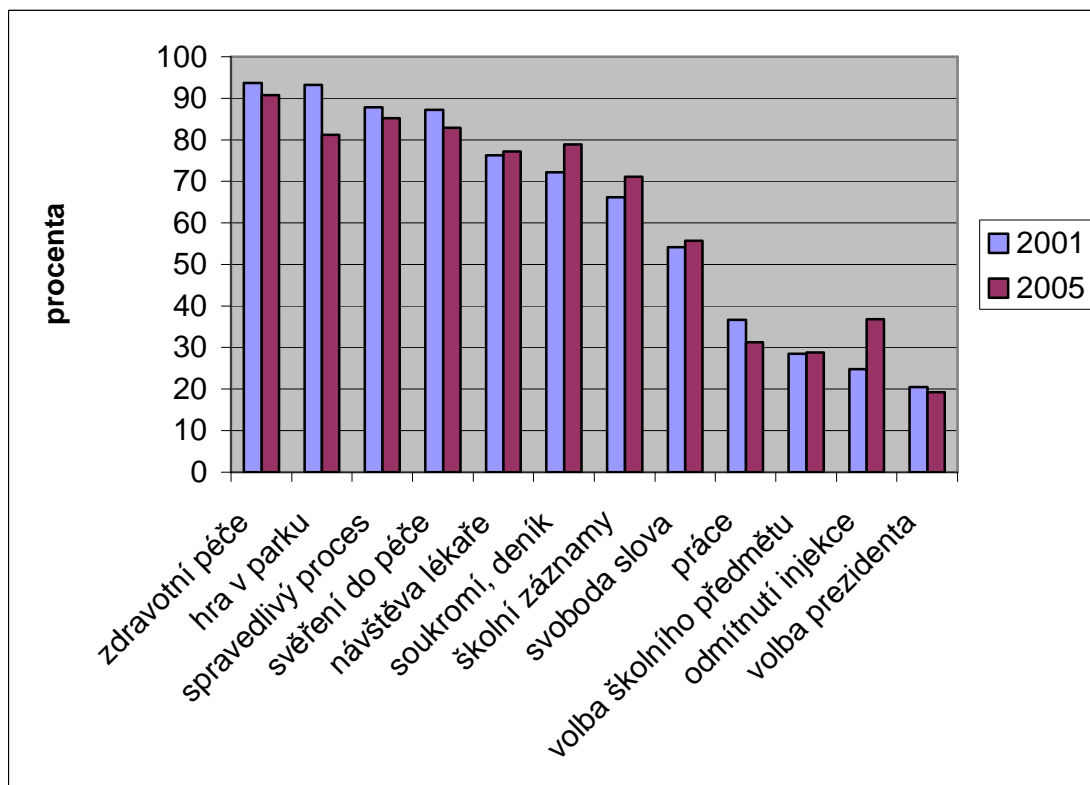
Zdroj: vlastní výzkum

4.1.2. Modelové situace

Druhou část dotazníku podle Meltona tvořilo dvanáct modelových situací. Jejich přehled je uveden v grafu 2.

V grafu 2 jsou seřazeny modelové situace podle míry přiznání práv respondenty v roce 2001 a 2005. Respondenti nejvíce přiznali právo dětem u situací „zdravotní péče“ v 90,7% případů v roce 2005, 93,7% v roce 2001, „hra v parku“ 81,2% v roce 2001 a 93,3% v roce 2005, „spravedlivý proces“ 85,2% v roce 2005 a 87,2% v roce 2001. Nejméně zastoupeny jsou situace „volba školního předmětu“ 28,7% v roce 2005 a 28,5% v roce 2001, „odmítnutí injekce“ 36,7% v roce 2005 a 24,8% v roce 2001. Se situací, že by děti měly volit prezidenta souhlasí jen 20,4% respondentů z roku 2001 a 19,2% z roku 2005. Z grafu je vidět, že se respondenti z roku 2005 celkem shodují s respondenty z roku 2001.

Graf 2: Modelové situace podle Meltonova dotazníku

Zdroj: vlastní výzkum a výzkum Kovařík¹⁰⁵

Následující tabulka zachycuje možné rozdíly mezi výzkumy.

¹⁰⁵ KOVAŘÍK, J. Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí, s. 13.

Tabulka 5a: Postoje dětí k právům: testy rozdílu průměrů a rozptylu jednotlivé situace (2001 a 2005)

	Průměr 2005	Průměr 2001	významnost (t-test)	Směrodatná odchylka 2005	Směrodatná odchylka 2001	významnost (F-test)
1. Školní záznamy	0,48	0,36	0,023	0,864	0,911	0
2. Svěření do péče	0,73	0,77	0,19	0,664	0,613	0,011
3. Výběr předmětů	-0,37	-0,41	0,496	0,907	0,9	0,448
4. Odmítnutí injekce	-0,19	-0,46	0	0,957	0,866	0
5. Lékařská péče	0,88	0,9	0,428	0,445	0,418	0,129
6. Svoboda slova	0,24	0,15	0,103	0,934	0,957	0,015
7. Hraní v parku	0,7	0,99	0,056	0,685	3,261	0,073
8. Volba prezidenta	-0,58	-0,55	0,49	0,797	0,811	0,247
9. Práce	-0,26	-0,23	0,559	0,924	0,954	0,004
10. Soukromí, deník	0,65	0,48	0	0,734	0,854	0
11. Spravedlivý proces	0,74	0,79	0,156	0,649	0,582	0,004
12. Návštěva lékaře	0,63	0,58	0,306	0,751	0,781	0,055

Zdroj: vlastní výzkum

Přiznání práva bylo hodnoceno +1, nepřiznání -1. Průměr se proto pohybuje v rozmezí hodnot <-1;1>.

Test shody průměrů (t-test) ukazuje statistické rozdíly u situace „soukromí, deník“ (právo na soukromí je častěji přiznáváno u respondentů v roce 2005) a „odmítnutí injekce“ (i v tomto případě respondenti v roce 2005 přiznávají právo odmítnout injekci častěji než v roce 2001) na hladině významnosti 0. Situace „školní záznamy“ vykazuje statistické rozdíly podle t testu na hladině významnosti 0,05. Ve všech třech situacích respondenti z roku 2005 přiznávali hrdinům modelové situace právo častěji.

Test rozptylů (F-test) ukazuje situace „školní záznamy“, „odmítnutí injekce“, „soukromí“, „práce“ a „spravedlivý proces“. Výsledky F testu jsou statisticky významné na hladině významnosti 0. Na hladině významnosti 0,05 lze statistickou významnost prokázat u situací „svoboda tisku“, „svěření do péče“ a „návštěva lékaře“. U ostatních situací statistická významnost prokázána nebyla. Respondenti v roce 2005 tvoří více homogenní skupinu v odpovědích na situace právo dítěte nahlídnout do

školních záznamů, právo na svoboda tisku, zákaz dětské práce, právo na soukromí. U situací práva dítěte vyjádřit se, komu bude v případě rozvodu svěřeno do péče, odmítnutí injekce a práva spravedlivý proces jsou odpovědi respondentů v roce 2005 méně homogenní než v roce 2001.

Tabulka 5b: Významnost rozdílů v odpovědích na jednotlivé situace mezi ročníky (2005)

	F	Statistická významnost
1. Školní záznamy * třída	8,052	,000
2. Svěření do péče * třída	7,894	,000
3. Výběr předmětů * třída	5,427	,000
4. Odmítnutí injekce * třída	1,592	,148
5. Lékařská péče * třída	1,254	,277
6. Svoboda tisku * třída	,468	,832
7. Hraní v parku * třída	7,655	,000
8. Volba prezidenta * třída	2,953	,008
9. Práce * třída	15,457	,000
10. Soukromí, deník * třída	4,976	,000
11. Spravedlivý proces * třída	7,690	,000
12. Návštěva lékaře * třída	6,480	,000

Zdroj: vlastní výzkum

Testování závislosti jednotlivých situací a třídy, do které žáci chodí, nepotvrdilo tuto závislost jen u tří situací. Jsou to situace č.4 právo odmítnout injekci, č.5 právo na lékařskou péči a situace č.6 právo na svobodu tisku. Tyto situace se jeví jako univerzální. V ostatních případech platí, že třída, do které respondenti v roce 2005 chodili, má podle F testu vliv na odpovědi v jednotlivých situacích (závislost situace a třídy je prokázána na hladině významnosti 0,1%).

Tab. 5c: Sumární index přináležitosti práv – 2005

Třída	3	4	5	6	7	8	9
QSUM	1,67	0,44	4,34	4,08	4,86	4,51	5,03
Směrodatná odchylka	3,5	2,9	2,6	3,2	3,5	3,3	2,7
Počet	63	64	68	51	51	39	68

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 5c ukazuje vývoj sumárního indexu přináležitosti práv v situacích podle Meltonova dotazníku. Sumárním indexem rozumíme rozdíl součtu situací, ve kterých respondenti přiznali právo, a součtu situací, ve kterých právo nepřiznali. Může nabývat hodnot $\langle -12; 12 \rangle$. Žáci třetího ročníku vykazují sumární index přináležitosti 1,67, žáci čtvrtého jen 0,44, žáci pátého 4,34, šestého potom 4,08, sedmého 4,86, osmého 4,51 a devátého 5,03. Celkově je v tomto souboru patrný nárůst přiznávání práv dětem, ale vždy ob jeden ročník.

Tab. 5d: ANOVA analýza

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Statistická významnost
qsum * Mezi třída kombinované skupinami	1152,184	6	192,031	20,435	,000
Uvnitř skupiny	3730,615	397	9,397		
Celkem	4882,800	403			

Zdroj: vlastní výzkum

Statistická významnost, zjišťovaná pomocí analýzy variance je velice vysoká a odpovídá hladině 0,000, ukazuje, že hodnota sumárního indexu přiznání práv je závislá na třídě, kterou respondenti v roce 2005 navštěvovali. Srovnání výzkumu s rokem 2001 ukazuje tabulka 6.

Tab. 6: Testy rozdílů QSUM mezi soubory z roku 2001 a 2005: F-test a t-test

Třída	Průměr 2001	Průměr 2005	t	Statistická významnost	Směrodatná odchylka 2001	Směrodatná odchylka 2005	F	Statistická významnost
3	2,28	1,67	1,051	0,295	3,910	3,464	1,589	0,209
4	2,12	0,48	3,326	0,001	3,273	2,949	1,137	0,288
5	3,64	4,34	-1,366	0,174	3,683	2,555	10,817	0,01
6	4,93	4,08	1,51	0,133	3,338	3,205	0,257	0,613
7	5,90	4,86	2,043	0,043	2,711	3,470	3,639	0,59
8	5,00	4,52	0,963	0,337	2,433	3,251	5,825	0,17
9	5,92	5,03	0,702	0,484	10,149	2,688	0,951	0,331
Celkem	3,38	3,48	-0,352	0,725	5,045	3,480	5,041	0,025

Zdroj: vlastní výzkum a výzkum Kovařík¹⁰⁶

Podle t-testu vychází statistická významnost přiznání dětských práv mezi výzkumy v roce 2001 a 2005 u žáků čtvrtých tříd na hladině významnosti 0,1% a u žáků

¹⁰⁶ KOVAŘÍK, J. cit. 105, s. 14.

sedmých tříd na hladině významnosti 5% - žáci ze čtvrtých a sedmých tříd v roce 2001 přiznávali dětem práva častěji než žáci v roce 2005. Podle testu rozptylů (F testu) se jako statisticky významné na hladině významnosti 0,01 jeví páté ročníky. Test ukazuje, že respondenti tvoří méně homogenní skupinu v roce 2001 než v roce 2005. Při srovnání všech tříd se respondenti v roce 2005 jeví jako více homogenní skupina v celkovém přiznávání práv dětem (QSUM) než respondenti v roce 2001.

4.1.3. Práva a povinnosti dětí a dospělých

Srovnání práva dětí s právy dospělých z pohledu dětí a srovnání povinností dětí a povinností dospělých z pohledu dětí zachycuje následující tabulka. Respondenti označovali tvrzení, se kterými souhlasili.

Tab. 7a: Práva dětí a dospělých z pohledu dětí

Práva	Desetileté dítě		Dospělí	
	2001	2005	2001	2005
Říci nahlas, co si myslí	76,3%	79,5%	88,0%	93,4%
Lhát, když je to pro ně výhodné	12,5%	10,2%	12,0%	15,6%
Pít alkoholické nápoje	5,4%	4,9%	85,8%	89,9%
Jezdit sám ve výtahu	75,8%	83,4%	93,5%	97,3%
Opisovat a podvádět, když si neví rady	9,9%	18,9%	11,2%	16,1%
Žít se svou vlastní rodinou	93,8%	95,5%	93,2%	91,5%
Ukrást něco, když to nikdo nevidí	5,2%	5,3%	3,9%	5,3%
Hrát si, když má volný čas	94,8%	95,5%	86,3%	85,4%
Uhodit toho, kdo ho urazí	17,9%	21,9%	22,0%	27,0%
Dívat se na televizi, kdy se mu zachce	27,7%	38,1%	76,7%	84,5%
Na bezplatné lékařské ošetření	72,8%	70,1%	74,4%	71,0%
Vždy prosadit to, co se mu zachce	18,6%	22,3%	40,3%	51,9%

Zdroj: výzkum Kovařík¹⁰⁷ a vlastní výzkum

Práva dospělých respondenti spatřují především v tom, že mohou jezdit sami ve výtahu (podle 93,5% respondentů z roku 2001, respektive podle 97,3% dotazovaných z roku 2005), pít alkoholické nápoje (podle 85,8% respondentů z roku 2001 a podle 89,9% respondentů z roku 2005). Mohou se dívat na televizi, kdy se jim zachce (uvádí 76,7% respondentů z roku 2001 a 84,5% respondentů z roku 2005).

¹⁰⁷ KOVAŘÍK, J., cit. 105, s. 15.

Výsadou dětí je hra (podle 94,8% respondentů v roce 2001 a 95,5% v roce 2005). Dospělým je také přiznáno právo hrát si ve volném čase (podle 86,3% respondentů v roce 2001 a 85,4% v roce 2005). Lež je netolerována stejnou měrou dospělým i dětem (právo lhát přiznává 10 – 15% respondentů) a stejně tak i podvádění a krádeže (3,9% - 5,2% respondentů souhlasí s tím, že děti a dospělí mají právo ukrást něco, když to nikdo nevidí). Poněkud častěji z pohledu respondentů (podle 88% v roce 2001 a 93,4% v roce 2005) mohou dospělí říci nahlas to, co si myslí.

Následující tabulka ukazuje statistické zpracování práv dětí podle respondentů z roku 2001 a 2005.

Tab. 7b: Práva dětí t-test

Práva - dětí	Průměr 2001	Průměr 2005	t	Statistická významnost
Říci nahlas, co si myslí	,76	,79	-1,207	,228
Lhát, když je to pro ně výhodné	,12	,10	1,206	,228
Pít alkoholické nápoje	,05	,05	,386	,699
Jezdit sám ve výtahu	,76	,83	-2,877	,004
Opisovat a podvádět, když si neví rady	,10	,19	-4,262	,000
Žít se svou vlastní rodinou	,94	,95	-,518	,605
Ukrást něco, když to nikdo nevidí	,04	,05	-1,332	,183
Hrát si, když má volný čas	,95	,95	-,106	,916
Uhodit toho, kdo ho urazí	,18	,22	-1,560	,119
Dívat se na televizi, kdy se mu zachce	,28	,38	-3,644	,000
Na bezplatné lékařské ošetření	,73	,70	1,039	,299
Vždy prosadit to, co se mu zachce	,19	,22	-1,469	,142

Zdroj: vlastní výzkum

Podle t-testu vychází jako statisticky významné rozdíly mezi přiznáním práv dětem v roce 2001 a 2005 právo „jezdit sám ve výtahu“ na hladině významnosti 0,1%. Pro kategorie „opisovat a podvádět, když si neví rady“ a „dívat se na televizi, kdy se mu zachce“ platí hladina významnosti 0,000. Ve všech třech situacích přiznávali respondenti z roku 2005 práva dětem častěji než respondenti z roku 2001.

Srovnání povinností dětí a dospělých z pohledu dětí-respondentů ukazuje tabulka 8a.

Tabulka 8a: Povinnosti dětí a dospělých z pohledu dětí

Povinnosti	Desetileté dítě		Dospělí	
	2001	2005	2001	2005
Poslouchat své rodiče	93,2%	94,5%	44,2%	44,6%
Udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	37,2%	34,5%	25,1%	21,6%
Pomoci tomu, kdo je v nesnázích	90,2%	80,9%	91,3%	87,9%
Poslechnout pokyny policie	93,1%	92,6%	92,7%	92,3%
Oznámit, když někdo ubližuje dítěti	93,7%	92,9%	91,5%	93,0%
MLčet, když ho někdo trestá	19,9%	22,6%	19,2%	16,2%
Ošetřit člověka, kterého porazí na kole	88,2%	82,8%	90,9%	94,5%
Říci nahlas, že se mu něco nelíbí	62,7%	64,4%	69,5%	73,7%
Nemluvit o tom, co se děje doma	32,8%	37,7%	31,4%	37,3%
Dát každému to, oč si řekne	9,2%	11,1%	10,0%	14,5%
Vždycky sníst všechno to, co má na talíři	32,7%	37,9%	27,7%	30,0%
Vždycky prosadit svou	24,4%	28,6%	34,1%	43,9%

Zdroj: výzkum Kovařík¹⁰⁸ a vlastní výzkum

Menší, ale patrné rozdíly nacházíme u „poslušnosti ve vztahu k starším“ – je považována za závaznou častěji u dětí (myslí si to 93,2% respondentů z roku 2001 a 94,5% z roku 2005) než u dospělých (podle 44,2% respondentů v roce 2001 a 44,6% v roce 2005).

Tabulka 8b zachycuje statistické porovnání výsledků - povinností dětí - z roku 2001 a 2005.

Tab. 8b.: Srovnání povinností dětí 2001 a 2005 (t-test)

	Průměr 2001	Průměr 2005	t	Statistická významnost
Poslouchat své rodiče	,93	,94	-,443	,658
Udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	,37	,34	1,051	,294
Pomoci tomu, kdo je v nesnázích	,90	,80	4,704	,000
Poslechnout pokyny policie	,93	,92	,677	,499
Oznámit, když někdo ubližuje dítěti	,94	,92	1,102	,271
MLčet, když ho někdo trestá	,20	,22	-,994	,321
Ošetřit člověka, kterého porazí na kole	,88	,82	2,857	,004
Říci nahlas, že se mu něco nelíbí	,63	,64	-,359	,719
Nemluvit o tom, co se děje doma	,33	,37	-1,587	,113
Dát každému to, co si řekne	,09	,11	-,994	,320
Vždy sníst vše, co má na talíři	,33	,38	-1,678	,094
Vždycky prosadit svou	,24	,28	-1,448	,148

Zdroj: vlastní výzkum

¹⁰⁸ KOVAŘÍK, J. cit. 105, s. 16.

Srovnáním povinností dětí vychází „pomoci někomu v nesnázích“ a „ošetřit člověka, kterého porazí“ statisticky významně (podle t testu). U první jmenované povinnosti je hladina významnosti 0,000 u druhé 0,01. Obě situace respondenti z roku 2005 označili jako povinnosti dětí méně často než respondenti v roce 2001.

4.1.4. Pojetí „dobrého občana“

Čtvrtou částí dotazníku podle Meltona bylo pojetí „dobrého občana“. Respondenti měli vyjádřit míru důležitosti tvrzení o tom, co dobrý občan dělá nebo nedělá. Respondenti vybírali z pěti kategorií: nedůležité, spíše nedůležité, spíše důležité, důležité a nevím. Výsledky z roku 2005 jsou uvedeny v následující tabulce. Graf 3 zobrazuje srovnání odpovědí respondentů z roku 2001 a 2005.

Tab. 9: Dobrý občan - 2005

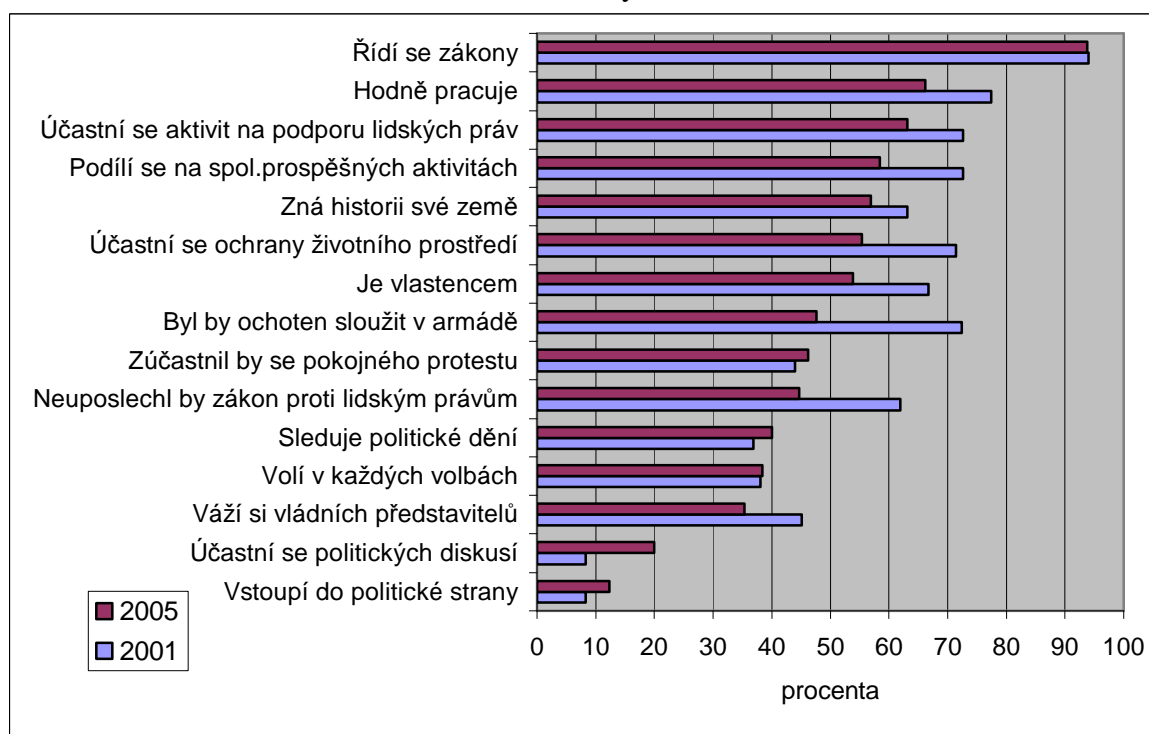
	Nedůležité	Spíše nedůležité	Neví	Spíše důležité	Důležité	Celkem
Řídí se zákony	1,9%	3,4%	5,1%	16,9%	72,8%	100%
Volí v každých volbách	19,2%	22,6%	9,9%	30,6%	17,7%	100%
Vstoupí do politické strany	40,3%	22,4%	17,9%	12,2%	7,2%	100%
Hodně pracuje	7%	10,1%	9,9%	41,6%	31,4%	100%
Zúčastnil by se pokojného protestu	20,3%	15,8%	26,8%	18,8%	18,4%	100%
Zná historii své země	9,5%	17,3%	7,2%	38%	28,1%	100%
Byl by ochoten sloužit v armádě	12,2%	18,4%	11,6%	28,7%	29,1%	100%
Sleduje politické dění	17,7%	26,8%	11,6%	29,5%	14,3%	100%
Podílí se na společensky prospěšných aktivitách	5,9%	16,2%	20,7%	36,3%	20,9%	100%
Váží si vládních představitelů	14,3%	17,3%	18,6%	28,5%	21,3%	100%
Účastní se aktivit na podporu lidských práv	7%	15,2%	20%	29,5%	28,3%	100%
Účastní se politických diskusí	29,1%	30,2%	14,3%	16%	10,3%	100%
Účastní se ochrany životního prostředí	4,4%	12%	9,5%	33,3%	40,7%	100%
Je vlastencem	10,1%	9,9%	20,3%	28,3%	31,4%	100%
Neuposlechl by zákon proti lidským právům	13,1%	9,5%	30%	16,2%	31,2%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Podle respondentů z roku 2005 dobrého občana charakterizuje (viz. tab. 9): řídí se zákony (72,8% respondentů označilo tuto možnost odpovědi jako „důležité“ a 16,9% respondentů jako „spíše důležité“), hodně pracuje (31,4% respondentů zvolilo odpověď „důležité“ a 41,6% respondentů „spíše důležité“), zná historii své země (28,1% respondentů uvedlo „důležité“ a 38% respondentů „spíše důležité“). Nejméně zastoupenými kategoriemi jsou: dobrý občan vstoupí do politické strany (40,3% respondentů vnímá jako „nedůležité“ a 22,3% jako „spíše nedůležité“) a účastní se politických diskusí (29,1% respondentů volí možnost „nedůležité“ a 30,2% „spíše nedůležité“.)

Následující graf ukazuje srovnání názorů čtrnáctiletých respondentů z roku 2001 a 2005.

Graf 3: Hodnocení „Dobrého občana“ čtrnáctiletými dětmi v roce 2001 a 2005

Zdroj: vlastní výzkum a výzkum Kovařík¹⁰⁹

Graf 3 porovnává výsledky šetření z roku 2001 a 2005 u čtrnáctiletých respondentů, znázorněny jsou kladné odpovědi (součet odpovědí „spíše důležité“ a „důležité“) respondentů. Nejvíce by se dobrý občan měl řídit zákony (podle 94% respondentů v roce 2001 a 93,8% respondentů v roce 2005), hodně pracovat (podle

¹⁰⁹ KOVAŘÍK, J. cit. 105, s. 17.

77,4% respondentů z roku 2001 a 66,2% z roku 2005), účastnit se aktivit na podporu lidských práv (podle odpovědí 72,6% respondentů v roce 2001 a 63,1% respondentů v roce 2005). Nejméně důležité je podle čtrnáctiletých respondentů z obou výzkumů účast dobrého občana v politických diskusích (podle 8,3% respondentů v roce 2001 a 20% respondentů v roce 2005) a vstup do politické strany považuje za důležité a spíše důležité 8,3% respondentů v roce 2001 a 12,3% respondentů v roce 2005.

4.1.5. Závěry výzkumů podle Meltonova dotazníku

Právní povědomí u dětí školního věku podle respondentů z let 2001 a 2005 je přibližně na stejné úrovni. Pro výzkumný vzorek z roku 2001 je patrná lineární závislost vlivu věku na vnímání a přiznávání práv dětem. Ukazuje to např. pojetí definice práva, přiznání práva dětem. V roce 2005 tento lineární trend patrný není. V roce 2005 respondenti častěji přiznávali práva všem lidem, častěji tedy i dětem. Při porovnávání přiznávání práv dětem se ukázaly statisticky významné rozdíly mezi ročníky z let 2001 a 2005 u třetích, čtvrtých a šestých tříd na hladině významnosti 0,000 (žáci v roce 2005 přiznávali práva dětem častěji než v roce 2001) a u devátých tříd (zde naopak žáci v roce 2005 přiznávali práva dětem méně často) na hladině významnosti 0,002. Ve vztahu k definici zákona statistická významnost mezi výzkumy nebyla prokázána.

Postoje dětí k právům dětí v modelových situacích. Test shody průměru (t-test) ukazuje statisticky významné rozdíly u situace „právo na soukromí“ a „odmítnutí injekce“ na hladině významnosti 0,000. U situace „školní záznamy“ a „právo na hru“ jsou statistické rozdíly mezi výzkumy v roce 2001 a 2005 na hladině významnosti 5%. Testování závislostí jednotlivých situací a třídy, do které respondenti chodí, nepotvrdilo závislost jen u tří situací. Jsou to situace: „právo odmítnout injekci“, „právo na lékařskou péči“ a „právo na svobodu tisku“. Tyto situace je možné chápat jako univerzální. U ostatních je závislost prokázána na hladině významnosti 0,1%.

Sumární index přináležitosti práv, který je rozdílem součtu situací, ve kterých respondenti přiznali právo a součtu situací, ve kterých právo nepřiznali. U respondentů z roku 2001 je patrný lineární růst tohoto indexu, v roce 2005 je růst také patrný, ale vždy ob jeden ročník. Podle t-testu vychází statistická významnost mezi výzkumy z roku 2001 a 2005 u žáků čtvrtých tříd na hladině významnosti 0,1% (žáci čtvrtých

ročníků v roce 2005 dosáhli statisticky významně horšího průměru než žáci v roce 2001, tj. celkově práva přiznávali méně často než žáci čtvrtých tříd v roce 2001) a u žáků sedmých tříd na hladině významnosti 5%. Podle testu rozptylů (F-testu) se statisticky významně jeví páté ročníky na hladině významnosti 1% (v roce 2001 tvoří respondenti z pátých ročníků méně homogenní skupinu než respondenti v roce 2005). Při srovnání všech tříd se respondenti v roce 2005 jeví jako více homogenní skupina v celkovém přiznávání práv dětem (QSUM) než respondenti v roce 2001.

Respondenti nejčastěji preferují tato práva dětí: hrát si, žít se svou vlastní rodinou, právo na lékařské ošetření. Respondenti v roce 2005 častěji přisuzovali dětem právo jezdit sám ve výtahu, z hlediska statistiky (t test) vychází toto právo významně na hladině významnosti 0,1% při srovnání odpovědí respondentů z 2001 a 2005. Pro kategorie opisovat, když si dítě neví rady a dívat se na televizi, kdy se dítěti zachce vychází t-test statisticky významně na hladině 0,000. V roce 2005 respondenti tato práva přiznávali dětem častěji. Respondenti se nejčastěji shodují na následujících právech dospělých: jezdit sami ve výtahu, pít alkoholické nápoje a dívat se na televizi, kdy mají rodiče chuť, hrát si.

Ve vztahu k povinnostem respondenti nejčastěji souhlasili s povinností dětí poslouchat rodiče, pomoci tomu, kdo je v nesnázích (respondenti v roce 2001 přiznávali toto právo častěji než respondenti v roce 2005, t-test vychází statisticky významně na hladině 0,000) a ošetřit osobu, kterou porazí na kole (i v této situaci přiznávali právo častěji, statistická významnost t testu na hladině 0,01). Dospělým respondenti přisuzovali povinnosti poslechnout pokyny policie, oznámit, když někdo ubližuje dítěti, pomoci tomu, kdo je v nesnázích a ošetřit člověka, kterého porazí na kole.

Protože hlavní determinantou přiznávání práv dětí v případě Meltonova dotazníku je věk, byl uskutečněn další výzkum právního povědomí pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho, který zahrnuje mimo jiné multietnické hledisko, vliv kulturního a sociálního prostředí.

4.2. Výsledky výzkumů právního povědomí u dětí podle dotazníku Cassase a Saporitiho – 2007, 2008

4.2.1. Dotazník pro děti

První část dotazníku tvořily modelové situace. Respondenti se měli rozhodnout, zda s hrdinou příběhu souhlasí nebo ne. Ve většině případů měli možnost výběru z uzavřených odpovědí: ano – ne – nevím. V situaci č. 13 a v otázkách „Co je to právo?“, „Kdo má práva?“ měli respondenti odpovědět vlastními slovy.

Respondenti z roku 2007 jsou označeni jako skupina 1, respondenti z roku 2008 jako skupina 2. V dotazníku podle Cassase a Saporitiho je uvedeno šestnáct modelových situací. Situace řeší různá dilemata, se kterými se mohou setkat v běžném životě. Ke každé situaci jsou uvedeny výsledky srovnávající první a druhou skupinu respondentů. Tam, kde tyto rozdíly vycházely významně, je uvedeno statistické zpracování. U některých situací je patrný vliv např. pohlaví nebo třídy, kterou respondenti navštěvují. Tyto situace jsou doplněny o výsledky statistiky.

První situace proti sobě staví právo skupiny na co nejlepší uskutečnění hry a individuální právo dívky, která neumí správně česky, aby se mohla také účastnit.

Tab. 10a: Situace 1- vyloučení dívky ze hry

	Vyloučení dívky		Zapojení dívky		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	20	10,3%	135	69,2%	40	20,5%	195	100%
Skupina 2	8	5,6%	108	75,0%	28	19,4%	144	100%
Celkem	28	8,3%	243	71,7%	68	20,1%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Dívku by ze hry vyloučilo 10,3% respondentů z první skupiny, 5,6% respondentů z druhé skupiny. V první i druhé skupině zůstává pětina (20,5% v první skupině, a 19,4% ve druhé skupině) respondentů nerozhodnutá. Při vyloučení odpovědí nevím, se ukazuje že respondenti z první skupiny z vyšších ročníků by dívku vyloučili méně často než jejich spolužáci z nižších tříd (viz. tab. 10b).

Tab. 10b: Vliv třídy na odpovědi u situace 1 – vyloučení dívky ze hry (skupina 1)

skupina 1 situace 1 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Zapojení dívky do hry	Počet	7	14	10	22	26	28	28	135
	Procenta	36,8%	87,5%	58,8%	75,9%	83,9%	93,3%	84,8%	77,1%
	Standardizovaný residual	-2,0	,5	-,9	-,1	,4	1,0	,5	
Vylouče ní dívky ze hry	Počet	12	2	7	7	5	2	5	40
	Procenta	63,2%	12,5%	41,2%	24,1%	16,1%	6,7%	15,2%	22,9%
	Standardizovaný residual	3,7	-,9	1,6	,1	-,8	-1,9	-,9	
Celkem	Počet	19	16	17	29	31	30	33	175
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

U této situace pro první skupinu respondentů vychází vliv třídy statisticky významný: $\chi_6^2 = 28,104$, $p = 0,000$. U druhé skupiny se vliv třídy neprokázal.

I **druhá modelová situace** proti sobě staví právo skupiny a právo jedince, ale v trochu jiným způsobem. Je zde představeno právo dítěte jíst nebo nejíst vepřové maso z náboženských důvodů. Respondenti byli dotázáni jestli souhlasí se změnou jídelníčku v situaci, kdy je v obědu vepřové maso a hrdina příběhu Ahmed oběd nejí vůbec. Odpovědi respondentů jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. 11a: Situace 2 - změna jídelníčku, když Ahmed nejí

	Změna		Beze změny		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	62	32,0%	117	60,3%	16	8,2%	195	100%
Skupina 2	39	27,1%	93	64,6%	12	8,3%	144	100%
Celkem	101	29,8%	210	62,0%	28	8,2%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Většina respondentů by jídelníček neměnila. Odpovědělo tak 60,3% respondentů z první skupiny a 64,6% z druhé. Následně byli respondenti dotázáni, jak by se situace změnila, kdyby v den, kdy je ve škole vepřové maso jedl Ahmed jen přílohu (viz. následující tabulka).

Tab. 11b: Situace 2 - změna jídelníčku, když Ahmed jí jen přílohu

	Změna		Beze změny		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	47	24,6%	128	67,0%	20	10,2%	195	100%
Skupina 2	24	16,7%	106	73,6%	14	9,7%	144	100%
Celkem	71	21,0%	234	69,0%	34	10,0%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

V tomto případě by se změnou jídelníčku pro všechny souhlasilo je 24,6% respondentů z první skupiny a 16,7% z druhé skupiny. Celkový počet respondentů, kteří na tuto otázku neodpověděli zůstává 8% (počítáno pro obě skupiny dohromady, rozdíly jsou vidět v tabulkách 11a a 11b).

V druhé variantě otázky se u první skupiny respondentů ukazuje, že mladší respondenti (z třetí, čtvrté třídy) by jídelníček měnili daleko častěji než respondenti starší (z osmé a deváté třídy). Tabulka 11c. ukazuje souhlas nebo nesouhlas respondentů se změnou jídelníčku.

Tab. 11c: Vliv třídy na odpovědi u situace 2b – změna jídelníčku, když Ahmed jí jen přílohu (skupina 1)

skupina 1 situace 2b / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Beze změny	Počet	6	11	14	18	25	25	29	128
	Procenta	33,3%	68,8%	77,8%	69,2%	75,8%	78,1%	90,6%	73,1%
	Standardizovaný residual	-2,0	-,2	,2	-,2	,2	,3	1,2	
Změna	Počet	12	5	4	8	8	7	3	47
	Procenta	66,7%	31,3%	22,2%	30,8%	24,2%	21,9%	9,4%	26,9%
	Standardizovaný residual	3,3	,3	-,4	,4	-,3	-,5	-1,9	
Celkem	Počet	18	16	18	26	33	32	32	175
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

U této situace pro první skupinu respondentů vychází vliv třídy podle testu chí kvadrátu statisticky významný: $\chi_6^2 = 20,576$, $p = 0,01$. Souhlas se změnou jídelníčku se snižuje s rostoucím věkem, resp. třídou, do které respondenti chodí.

Třetí situace se týká práva dětí na soukromí. Respondenti byli dotázáni, jestli by se zlobili, kdy by jejich dopis přečetli rodiče. Výsledky jsou uvedeny v následujících tabulkách.

Tab. 12a: Situace 3 – právo na soukromí

			Ano	Ne	Neví	Celkem
Skupina	1	Počet	130	54	11	195
		Procenta	66,7%	27,7%	5,6%	100%
		Standardizovaný residuál	-1,0	1,0	1,4	
	2	Počet	117	24	3	144
		Procenta	81,3%	16,7%	2,1%	100%
		Standardizovaný residuál	1,2	-1,2	1,6	
Celkem	Počet	247	78	14	339	
	Procenta	72,9%	23,0%	4,1%	100%	

Zdroj: vlastní výzkum

Právo na soukromí přiznává dětem 66,7% respondentů z první skupiny a 81,3% ze skupiny druhé. Respondenti ve druhé skupině toto právo přiznávají daleko častěji, než respondenti ve skupině první ($\chi^2 = 9,333$, $p = 0,009$). V první skupině respondentů dívky přiznávaly toto právo častěji než chlapci (viz. tab. 12b): $\chi^2 = 5,302$, $p = 0,05$.

Tab. 12b: Vliv pohlaví na odpovědi u situace 3 - právo na soukromí (skupina 1)

skupina 1			Ne	Ano	Celkem
Pohlaví	Chlapci	Počet	29	46	75
		Procenta	38,7%	61,3%	100%
		Standardizovaný residual	1,5	-1,0	
	Dívky	Počet	25	84	109
		procenta	22,9%	77,1%	100%
		Standardizovaný residuál	-1,2	,8	
Celkem	Počet	54	130	184	
	Procenta	29,3%	70,7%	100%	

Zdroj: vlastní výzkum

U druhé skupiny respondentů je situace podobná (tab. 12c), dívky také přiznávaly právo na soukromí častěji: $\chi^2 = 4,030$, $p = 0,05$.

Tab.12c: Vliv pohlaví na odpovědi u situace 3 - právo na soukromí (skupina 2)

Skupina 2		Ne	Ano	Celkem	
Pohlaví	Chlapci	Počet	15	47	62
		Procenta	24,2%	75,8%	100%
		Standardizovaný residual	1,4	-,6	
	Dívky	Počet	9	70	79
		procenta	11,4%	88,6%	100%
		Standardizovaný residual	-1,2	,5	
Celkem		Počet	24	117	141
		Procenta	17,0%	83,0%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Pro situaci 3 – právo na soukromí se projevil i vliv třídy na odpovědi respondentů v první i druhé skupině respondentů. Starší děti častěji vyjadřovaly právo na soukromí (tab. 12d, 12e) . U první skupiny vychází chí kvadrát: $\chi_6^2 = 35,239$, $p=0,000$.

Tab. 12d: Vliv třídy na odpovědi u situace 3 – právo na soukromí (skupina 1)

skupina 1 situace 3 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	12	9	12	8	5	5	3	54
	Procenta	63,2%	45,0%	60,0%	32,0%	14,7%	15,2%	9,1%	29,3%
	Standardizovaný residual	2,7	1,3	2,5	,2	-1,6	-1,5	-2,1	
Ano	Počet	7	11	8	17	29	28	30	130
	Procenta	36,8%	55,0%	40,0%	68,0%	85,3%	84,8%	90,9%	70,7%
	Standardizovaný residual	-1,8	-,8	-1,6	-,2	1,0	1,0	1,4	
Celkem	Počet	19	20	20	25	34	33	33	184
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

U druhé skupiny respondentů vychází chí kvadrát: $\chi_6^2 = 29,065$, $p=0,000$.

Tab. 12e: Vliv třídy na odpovědi u situace 3 – právo na soukromí (skupina 2)

skupina 2 situace 3 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	7	5	1	6	0	4	1	24
	Procenta	50,0%	45,5%	8,3%	26,1%	,0%	18,2%	4,2%	17,0%
	Standardizovaný residual	3,0	2,3	-,7	1,1	-2,4	,1	-1,5	
Ano	Počet	7	6	11	17	35	18	23	117
	Procenta	50,0%	54,5%	91,7%	73,9%	100%	81,8%	95,8%	83,0%
	Standardizovaný residual	-1,4	-1,0	,3	-,5	1,1	-,1	,7	
Celkem	Počet	14	11	12	23	35	22	24	141
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Čtvrtá modelová situace se zabývá problematikou rozdělení rodiny. Respondenti se vyjadřovali, jestli souhlasí s tím, aby sourozenci byli rozděleni v případě, že se o oba dva jejich rodiče nemohou postarat. Odpovědi jsou znázorněny v následující tabulce.

Tab. 13: Situace 4 – rozdělení rodiny

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	21	10,8%	165	85,1%	8	4,1%	195	100%
Skupina 2	18	12,5%	115	79,9%	11	7,6%	144	100%
Celkem	39	11,5%	280	82,8%	19	5,6%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

V této modelové situaci se ukazuje, že s rozdělením rodiny nesouhlasí 85,1% respondentů z první skupiny a 79,9% respondentů ze skupiny druhé. Ve druhé skupině se nezvýšil počet souhlasných odpovědí, ale ubylo přibylo těch, kteří odpovídali nevědí. Statisticky se neprojevily rozdíly mezi skupinami, stejně jako vliv pohlaví nebo třídy v rámci skupin.

Pátá situace se vztahovala k právu dítěte vyjádřit se k věcem, které se ho týkají. Respondenti byli dotázáni, jestli v případě rozvodu rodičů mají právo vyjádřit se, s kterým z nich budou po rozvodu bydlet.

Tab. 14: Situace 5 – vyjádřit názor v případě rozvodu rodičů

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	180	92,3%	12	6,2%	3	1,5%	195	100%
Skupina 2	140	97,2%	4	2,8%	0	,0%	144	100%
Celkem	320	94,4%	16	4,7%	3	,9%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Jak vyplývá z tabulky 14 s právem vyjádřit se k případnému rozvodu rodičů souhlasí 92,3% respondentů z první skupiny a 97,2% respondentů ze skupiny druhé. Procentuální nárůst kladných odpovědí u druhé skupiny ale není statisticky významný. Nepotvrdil se ani vliv pohlaví nebo třídy na odpovědi respondentů.

Šestá situace se týkala práva na vzdělání. Respondenti měli odpovídat, jestli souhlasí s tím, aby jejich učitel šel na tři měsíce učit jiné děti do Rwandy. S odchodem učitele a upřednostněním práva jiných dětí na vzdělání souhlasí 87,2% respondentů z první skupiny a 90,3% ze skupiny druhé. Vliv skupiny na přiznání práva se neprokázal.

Tab. 15a: Situace 6 – upřednostnění práva na vzdělání dětí ve Rwandě

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	170	87,2%	17	8,7%	8	4,1%	195	100,0%
Skupina 2	130	90,3%	7	4,9%	7	4,9%	144	100,0%
Celkem	300	88,5%	24	7,1%	15	4,4%	339	100,0%

Zdroj: vlastní výzkum

Při podrobnějším zkoumání jednotlivých skupin a zahrnutím jen odpovědí ano nebo ne se u první skupiny respondentů ukázal vliv pohlaví na přiznání práva na vzdělání dětem ve Rwandě.

Tab. 15b: Vliv pohlaví na odpovědi v situaci 6 – upřednostnění práva na vzdělání dětí ve Rwandě (skupina 1)

Skupina 1			Ne	Ano	Celkem
Pohlaví	Chlapci	Počet	11	65	76
		Procenta	14,5%	85,5%	100,0%
		Standardizovaný residual	1,6	-,5	
	Dívky	Počet	6	105	111
		procenta	5,4%	94,6%	100,0%
		Standardizovaný residual	-1,3	,4	
Celkem	Počet	17	170	187	
	Procenta	9,1%	90,9%	100,0%	

Zdroj: vlastní výzkum

Dívky v první skupině souhlasily s odchodem učitele do Rwandy častěji než chlapci. Chí kvadrát vychází v tomto případě: $\chi_2^2 = 4,489$, $p = 0,034$. V první skupině přibývá kladných odpovědí s věkem respondentů, viz. tab. 15c. Vliv třídy je statisticky významný: $\chi_6^2 = 16,654$, $p = 0,05$. Děti z vyšších tříd častěji souhlasí s právem dětí na vzdělání.

Tab. 15c: Vliv třídy na odpovědi u situace 6 – upřednostnění práva na vzdělání dětí ve Rwandě

skupina 1 situace 6 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	2	5	5	1	2	1	1	17
	Procenta	10,5%	25,0%	25,0%	3,4%	5,7%	3,1%	3,1%	9,1%
	Standardizovaný residual	,2	2,4	2,4	-1,0	-,7	-1,1	-1,1	
Ano	Počet	17	15	15	28	33	31	31	170
	Procenta	89,5%	75,0%	75,0%	96,6%	94,3%	96,9%	96,9%	90,9%
	Standardizovaný residual	-,1	-,7	-,7	,3	,2	,4	,4	
Celkem	Počet	19	20	20	29	35	32	32	187
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

U druhé skupiny respondentů vliv pohlaví ani třídy nebyl prokázán.

Sedmá situace se týkala povinnosti chodit do školy (práva na vzdělání) a pomáhat rodičům. Respondenti se vyjadřovali, jestli souhlasí s tím, aby dítě zameškalo školní výuku, protože muselo pomáhat rodičům v obchodě. S pomocí rodičům v době vyučování nesouhlasí 91,8% respondentů z první skupiny a 88,9 % z druhé skupiny (viz. tab.16a).

Tab. 16a: Situace 7 – práce místo školy

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	10	5,1%	179	91,8%	6	3,1%	195	100%
Skupina 2	9	6,3%	128	88,9%	7	4,9%	144	100%
Celkem	19	5,6%	307	90,6%	13	3,8%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Rozdíly mezi první a druhou skupinou jsou minimální a nejsou statisticky významné. U druhé skupiny respondentů se ukazuje, že dívky upřednostňují vzdělání daleko častěji než chlapci (viz. tab. 16b), $\chi^2 = 3,920$, $p = 0,05$. U první skupiny se vliv pohlaví nepotvrdil.

Tab.16b: Vliv pohlaví na odpovědi u situace 7 – práce místo školy (skupina 2)

Skupina 2			Ne	Ano	Celkem
Pohlaví	Chlapci	Počet	56	7	63
		Procenta	88,9%	11,1%	100%
		Standardizovaný residual	-,4	1,4	
	Dívky	Počet	72	2	74
		procenta	97,3%	2,7%	100%
		Standardizovaný residuál	,3	-1,3	
Celkem		Počet	128	9	137
		Procenta	93,4%	6,6%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Osmá situace se týkala integrace nevidomé dívky do běžné základní školy. Respondenti se vyjadřovali, zda by s integrací souhlasili nebo nesouhlasili. Podrobněji tabulka 17.

Tab. 17: Situace 8 – integrace nevidomé dívky

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	134	69,1%	42	21,6%	18	9,3%	194	100%
Skupina 2	119	82,6%	17	11,8%	8	5,6%	144	100%
Celkem	253	74,9%	59	17,5%	26	7,7%	338	100%

Zdroj: vlastní výzkum

S integrací nevidomé dívky do běžné základní školy souhlasí 69,1% respondentů z první skupiny a 82,6% respondentů ze skupiny druhé. Rozdíl mezi přiznáním práva dívce chodit do běžné základní školy je značný, statisticky významný. Chí kvadrát vychází $\chi^2 = 8,110$, $p = 0,017$.

Devátá situace se týkala dilematu práva rodičů vnutit dítěti své priority oproti právu dítěte zúčastnit se aktivit s některými kamarády. Děti odpovídaly, jestli souhlasí s odstěhováním rodiny do jiného města a tím se ztrátou možnosti stýkat se s dosavadními kamarády. S rozhodnutím rodičů souhlasí 15,9% respondentů z první skupiny a 23,6% ze druhé skupiny, viz. tab. 18. Rozdíly mezi skupinami nejsou statisticky významné.

Tab. 18: Situace 9 – stěhování rodiny

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	31	15,9%	148	75,9%	16	8,2%	195	100%
Skupina 2	34	23,6%	99	68,8%	11	7,6%	144	100%
Celkem	65	19,2%	247	72,9%	27	8,0%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

V desáté situaci respondenti odpovídali, jestli mají rodiče právo vypnout televizní program, pokud si myslí, že je pro děti nevhodný. Tabulka 19a ukazuje, že s rozhodnutím rodičů souhlasí 71,1% respondentů z první skupiny a 78,5% respondentů ze druhé skupiny.

Tab. 19a: Situace 10 – vypnutí televize

Situace 10			Ne	Neví	Ano	Celkem
Skupina	1	Počet	43	13	138	194
		Procenta	22,2%	6,7%	71,1%	100%
		Standardizovaný residual	,3	1,5	-,5	
	2	Počet	29	2	113	144
		procenta	20,1%	1,4%	78,5%	100%
		Standardizovaný residual	-,3	-1,7	,6	
Celkem	Počet	72	15	251	338	
	Procenta	21,3%	4,4%	74,3%	100%	

Zdroj: vlastní výzkum

U této situace došlo k tomu, že sice významně nepříbylo respondentů, kteří by souhlasili s vypnutím televize rodiči, ale ubylo těch, kteří odpověděli neví. Chí kvadrát vychází $\chi^2 = 6,014$, $p = 0,049$.

Při zahrnutí jednoznačných odpovědí: souhlasím/nesouhlasím s právem rodičů vypnout podle nich pro dítě nevhodný program v televizi se u druhé skupiny respondentů počet kladných odpovědí snižuje s třídou, kterou respondenti navštěvují. Zatímco žáci ze třetí třídy s názorem rodičů souhlasí v 92,9%, v deváté třídě to je jen 58,3% (tab. 19b). Chí kvadrát vychází $\chi^2 = 17,129$, $p = 0,01$.

Tab. 19b: Vliv třídy na odpovědi u situace 10 – vypnutí televize (skupina 2)

Skupina 2 Situace 10 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	1	1	3	0	7	7	10	29
	Procenta	7,1%	9,1%	25,0%	,0%	20,0%	31,8%	41,7%	20,4%
	Standardizovaný residual	-1,1	-,8	,4	-2,2	-,1	1,2	2,3	
Ano	Počet	13	10	9	24	28	15	14	113
	Procenta	92,9%	90,9%	75,0%	100%	80,0%	68,2%	58,3%	79,6%
	Standardizovaný residual	,6	,4	-,2	1,1	,0	-,6	-1,2	
Celkem	Počet	14	11	12	24	35	22	24	142
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Situace číslo jedenáct se zabývala otázkou, jestli se podle respondentů mohou děti podílet jen na aktivit, které připravovaly společně s rodiči.

Tab. 20a: Situace 11 – aktivity společně s rodiči

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	19	9,7%	168	86,2%	8	4,1%	195	100%
Skupina 2	17	11,8%	124	86,1%	3	2,1%	144	100%
Celkem	36	10,6%	292	86,1%	11	3,2%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Při hodnocení této situace se více jak 86% respondentů obou skupin (přesně 86,2% z první skupiny a 86,1% respondentů ze druhé) shodlo, že by se děti neměly zapojovat pouze do aktivit, které připravovaly společně s rodiči.

Při přepočítání procent při vynechání odpovědí neví se u obou skupin ukazuje vliv třídy na přiznávání tohoto práva. Respondenti z nižších tříd častěji než ti z vyšších tříd souhlasili s tím, aby se děti účastnily jen aktivit připravených společně s rodiči. S tímto názorem souhlasí 61,1% žáků třetích tříd, 20% čtvrtých tříd, nikdo ze žáků osmých tříd a 3% žáků devátých tříd první skupiny výzkumného souboru (viz. tab. 20b). $\chi^2 = 62,896$, $p = 0,000$.

Tab. 20b: Vliv třídy na odpovědi u situace 11 – aktivity společně s rodiči (skupina 1)

Skupina 1 Situace 11 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	7	16	17	29	32	35	32	168
	Procenta	38,9%	80,0%	94,4%	96,7%	97,0%	100%	97,0%	89,8%
	Standardizovaný residual	-2,3	-,5	,2	,4	,4	,6	,4	
Ano	Počet	11	4	1	1	1	0	1	19
	Procenta	61,1%	20,0%	5,6%	3,3%	3,0%	,0%	3,0%	10,2%
	Standardizovaný residual	6,8	1,4	-,6	-1,2	-1,3	-1,9	-1,3	
Celkem	Počet	18	20	18	30	33	35	33	187
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

U respondentů druhé skupiny je vliv třídy také patrný. S účastí jen na aktivitách organizovaných společně s rodiči souhlasí 42,9% respondentů třetích tříd, 20% čtvrtých tříd, nikdo z osmých tříd a 4,2% respondentů z devátých tříd (viz. tab. 20c), chí kvadrát pro tuto skupinu respondentů vychází $\chi^2 = 18,122$, $p = 0,01$.

Tab.20c: Vliv třídy na odpovědi u situace 11 – aktivity společně s rodiči (skupina 2)

Skupina 2 Situace 11 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	8	8	10	22	31	22	23	124
	Procenta	57,1%	80,0%	83,3%	88,0%	91,2%	100%	95,8%	87,9%
	Standardizovaný residual	-1,2	-,3	-,2	,0	,2	,6	,4	
Ano	Počet	6	2	2	3	3	0	1	17
	Procenta	42,9%	20,0%	16,7%	12,0%	8,8%	,0%	4,2%	12,1%
	Standardizovaný residual	3,3	,7	,5	,0	-,5	-1,6	-1,1	
Celkem	Počet	14	10	12	25	34	22	24	141
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Dvanáctá situace se týkala zákazu rodičů, aby šlo dítě (konkrétně dcera) ven; řešila dilema mezi právem rodičů prosadit vlastní názor (dcera musí zůstat doma) a právem dítěte (dcery) účastnit se některých aktivit s kamarády. Výsledky jsou shrnuty v tabulce 21a.

Tab. 21a: Situace 12 – zákaz jít ven

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	132	67,7%	55	28,2%	8	4,1%	195	100%
Skupina 2	84	58,3%	57	39,6%	3	2,1%	144	100%
Celkem	216	63,7%	112	33,0%	11	3,2%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Se zákazem rodičů souhlasí 67,7% respondentů první skupiny a 58,3% respondentů skupiny druhé (tab. 21a). Při vyloučení odpovědi „neví“ se zvýrazní rozdíly mezi skupinami (tab. 21b), $\chi^2 = 4,336$, $p = 0,05$.

Tab. 21b: Vliv skupiny na odpovědi u situace 12 – zákaz jít ven

			Ne	Ano	Celkem
Skupina	1	Počet	55	132	187
		Procenta	29,4%	70,6%	100,0%
		Standardizovaný residuál	-1,1	,8	
	2	Počet	57	84	141
		Procenta	40,4%	59,6%	100,0%
		Standardizovaný residuál	1,3	-,9	
Celkem	Počet	112	216	328	
	Procenta	34,1%	65,9%	100,0%	

Zdroj: vlastní výzkum

Tab. 21c: Vliv pohlaví na odpovědi u situace 12 - zákaz jít ven (skupina 2)

Skupina 2			Ne	Ano	Celkem
Pohlaví	Chlapci	Počet	18	45	63
		Procenta	28,6%	71,4%	100%
		Standardizovaný residual	-1,5	1,2	
	Dívky	Počet	39	39	78
		procenta	50,0%	50,0%	100%
		Standardizovaný residuál	1,3	-1,1	
Celkem	Počet	57	84	141	
	Procenta	40,4%	59,6%	100%	

Zdroj: vlastní výzkum

U druhé skupiny respondentů se ukazuje, že dívky nesouhlasí se zákazem v 50%, zatímco chlapci jen v 18% případů (tab. 21c). Vliv pohlaví na situaci dvanáct je významný, chí kvadrát: $\chi^2 = 6,645$, $p = 0,01$.

V první skupině respondentů se zákazem souhlasí 95% respondentů čtvrtých

tříd, v dalších třídách počet souhlasných odpovědí klesá až na 59,4% devátých tříd. Výjimku tvoří třetí třídy, kde se zákazem souhlasí jen 55% respondentů, tab.22d. I přes odchylku od lineárního trendu se ukazuje vliv třídy jako statisticky významný: $\chi_6^2 = 17,069$, $p = 0,01$.

Tab. 21d: Vliv třídy na odpovědi u situace 12 –zákaz jít ven (skupina 1)

Skupina 1 Situace 12 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	9	1	2	5	12	13	13	55
	Procenta	45,0%	5,0%	10,5%	17,9%	34,3%	39,4%	40,6%	29,4%
	Standardizovaný residual	1,3	-2,0	-1,5	-1,1	,5	1,1	1,2	
Ano	Počet	11	19	17	23	23	20	19	132
	Procenta	55,0%	95,0%	89,5%	82,1%	65,7%	60,6%	59,4%	70,6%
	Standardizovaný residual	-,8	1,3	1,0	,7	-,3	-,7	-,8	
Celkem	Počet	20	20	19	28	35	33	32	187
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

I u druhé skupiny respondentů je patrný klesající trend souhlasných odpovědí se zákazem jít ven vzhledem k třídě respondentů. Klesající tendence se objevuje vždy ob jeden ročník (viz. tab. 21e), $\chi_6^2 = 16,711$, $p = 0,01$ vychází statisticky významně.

Tab. 21e: Vliv třídy na odpovědi u situace 12 – zákaz jít ven (skupina 2)

Skupina 2 Situace 12 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	7	0	6	6	15	7	16	57
	Procenta	50,0%	,0%	50,0%	26,1%	42,9%	33,3%	64,0%	40,4%
	Standardizovaný residual	,6	-2,1	,5	-1,1	,2	-,5	1,9	
Ano	Počet	7	11	6	17	20	14	9	84
	Procenta	50,0%	100%	50,0%	73,9%	57,1%	66,7%	36,0%	59,6%
	Standardizovaný residual	-,5	1,7	-,4	,9	-,2	,4	-1,5	
Celkem	Počet	14	11	12	23	35	21	25	141
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Třináctá situace se zabývala skupinovou prací dětí ve škole. Respondenti měli rozhodnout, jestli spolužáka, který odmítá pracovat na společném úkolu, přesvědčí o vhodnosti spolupráce nebo ho z aktivit vyloučí. V tabulce 22 jsou uvedeny jen ty

odpovědi, ze kterých je zřetelné, že se respondent přiklání k zapojení spolužáka do práce nebo k jeho vyloučení ze skupinového úkolu. Ke spolupráci se přiklání 64,4% respondentů z první skupiny a 70,9% respondentů ze skupiny druhé.

Tab. 22: Situace 13 – skupinová práce

	Spolupráce		Vyloučení žáka		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	121	64,4%	67	35,6%	188	100%
Skupina 2	100	70,9%	41	29,1%	141	100%
Celkem	221	67,2%	108	32,8%	329	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Čtrnáctá situace se týká práva dítěte vyjádřit svůj názor. Respondenti odpovídali, jestli souhlasí s tím, aby se dítě vyjádřilo, kam chce jet na společnou dovolenou s rodiči.

Tab. 23: Situace 14 – možnost vyjádřit se k dovolené

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	173	88,7%	15	7,7%	7	3,6%	195	100%
Skupina 2	136	94,4%	5	3,5%	2	1,4%	144	100%
Celkem	309	91,2%	20	5,9%	9	2,7%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

88,7% respondentů z první skupiny a 94,4% ze druhé souhlasí s tím, že by dítě mělo říct svůj názor rodičům kam na společnou dovolenou s rodiči. Respondenti ze druhé skupiny sice zastávali tento názor častěji než ze skupiny první, rozdíl ale není statisticky významný.

Patnáctá modelová situace se zabývala tím, jestli má dítě v případě problémů se školním prospěchem právo na pomoc rodiny. Respondenti měli zhodnotit otcovu odpověď, že dítě si má se vzniklou situací poradit samo.

Tab. 24a: Situace 15 – problém ve škole je záležitostí jen dítěte

	Ano		Ne		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	40	20,5%	155	79,5%	195	100%
Skupina 2	26	18,1%	118	81,9%	144	100%
Celkem	66	19,5%	273	80,5%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

S tím, že problémy ve škole se týkají pouze dětí a měly by být řešeny jen dětmi, nesouhlasí 79,5% respondentů první skupiny a 81,9% respondentů druhé skupiny. U první skupiny respondentů se ukazuje, že s vyšším ročníkem, do kterého respondenti chodí, ubývá důraz na samostatnost v řešení problémů ve škole. Tento trend je od třetí (25% případů) do osmé třídy (8,6%), ale v deváté třídě je naopak snaha o řešení problémů vlastními silami zastoupena nejvíce (41,2%), viz. tab. 24b. chí kvadrát vychází $\chi_6^2 = 14,822$, $p = 0,05$.

Tab. 24b: Vliv třídy na odpovědi u situace 15 – problém ve škole je záležitostí jen dítěte (skupina 1)

Skupina 1 Situace 15 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	15	15	16	27	30	32	20	155
	Procenta	75,0%	75,0%	80,0%	90,0%	83,3%	91,4%	58,8%	79,5%
	Standardizovaný residual	-,2	-,2	,0	,6	,3	,8	-1,4	
Ano	Počet	5	5	4	3	6	3	14	40
	Procenta	25,0%	25,0%	20,0%	10,0%	16,7%	8,6%	41,2%	20,5%
	Standardizovaný residual	,4	,4	-,1	-1,3	-,5	-1,6	2,7	
Celkem	Počet	20	20	20	30	36	35	34	195
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Poslední **šestnáctá modelová situace** se zabývala dilematem, jestli by se děti měly účastnit jen těch aktivit, které chtějí rodiče. Staví proti sobě právo rodičů ovlivňovat, usměrňovat aktivity dětí a právo dětí vybrat si a účastnit se aktivit, které chtějí.

Tab. 25a: Situace 16 – účast jen na aktivitách, které chtějí rodiče

	Ano		Ne		Neví		Celkem	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Skupina 1	30	15,4%	151	77,4%	13	6,7%	195	100%
Skupina 2	20	13,9%	119	82,6%	5	3,5%	144	100%
Celkem	50	14,7%	270	79,6%	18	5,3%	339	100%

Zdroj: vlastní výzkum

77,4% respondentů z první skupiny a 82,6% respondentů ze skupiny druhé se domnívají, že by se děti neměly zúčastňovat jen aktivit, které rodiče považují za vhodné. Ze srovnání odpovědí obou skupin v jednotlivých třídách vyplývá, že s věkem stoupá procento záporných odpovědí. Ze 44,4% ve třetí třídě na až 96,4% v deváté u první skupiny respondentů (podrobněji viz. tab. 25b), $\chi_6^2 = 40,244$, $p = 0,000$.

Tab. 25b: Vliv třídy na odpovědi u situace 16 – účast jen na aktivitách, které chtějí rodiče (skupina 1)

Skupina 1 Situace 16 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	8	12	14	28	29	33	27	151
	Procenta	44,4%	60,0%	73,7%	96,6%	90,6%	94,3%	96,4%	83,4%
	Standardizovaný residua	-1,8	-1,1	-,5	,8	,4	,7	,8	
Ano	Počet	10	8	5	1	3	2	1	30
	Procenta	55,6%	40,0%	26,3%	3,4%	9,4%	5,7%	3,6%	16,6%
	Standardizovaný residua	4,1	2,6	1,0	-1,7	-1,0	-1,6	-1,7	
Celkem	Počet	18	20	19	29	32	35	28	181
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Stejný trend se objevuje i u druhé skupiny respondentů. Viz. tab. 25c, i v tomto případě je vliv třídy statisticky velmi významný $\chi_6^2 = 24,515$, $p = 0,000$.

Tab. 25c: Vliv třídy na odpovědi u situace 16 – účast jen na aktivitách, které chtějí rodiče (skupina 2)

Skupina 2 Situace 16 / třída		3	4	5	6	7	8	9	Celkem
Ne	Počet	9	5	9	19	33	21	23	119
	Procenta	69,2%	45,5%	75,0%	86,4%	97,1%	95,5%	92,0%	85,6%
	Standardizovaný residual	-,6	-1,4	-,4	,0	,7	,5	,3	
Ano	Počet	4	6	3	3	1	1	2	20
	Procenta	30,8%	54,5%	25,0%	13,6%	2,9%	4,5%	8,0%	14,4%
	Standardizovaný residual	1,6	3,5	1,0	-,1	-1,8	-1,2	-,8	
Celkem	Počet	13	11	12	22	34	22	25	139
	Procenta	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Následující část výsledků je věnována vyhodnocení obecných otázek týkajících se pochopení pojmu právo a vymezení kdo práva má, jestli je mají děti a jestli respondenti ví, jaká práva děti mají.

Otázka č. 17: Co je to právo? Nečastější odpovědí je konkrétní příklad (např. moci se ženit, kupovat a prodávat majetek, spod.), který uvedlo 31,3 % (39,6% ze druhé skupiny) respondentů, právo vymezené tím co se smí a co ne napsalo 27,2% (41% ze druhé skupiny) žáků. Definování práva pomocí abstraktních pojmů (právo je soubor norem, které se musí dodržovat) uvedlo 10,8% (6,3% z druhé skupiny) respondentů. Tento pojem nedovedlo vlastními slovy popsat 4,6% (8,3% ze druhé skupiny) respondentů.

Otázka č. 18: Kdo má práva? 76,9 % (88,9% ze druhé skupiny) respondentů uvedlo, že práva mají všichni. Další respondenti uváděli konkrétní příklady jako rodiče (2,1% z první skupiny, nikdo ze druhé skupiny), rodiče a děti (4,1% z první skupiny a 0,7% ze druhé), zvířata (3,1% z první a 2,1% ze druhé skupiny).

Na **otázku č. 19**, jestli děti mají práva, odpovědělo 93,8% respondentů z první skupiny a 97,2% ze druhé skupiny kladně. Jaká práva to jsou, ví 65,6% respondentů v první skupině a 81,9% ve druhé (**otázka č. 20**).

4.2.2. Dotazník pro rodiče

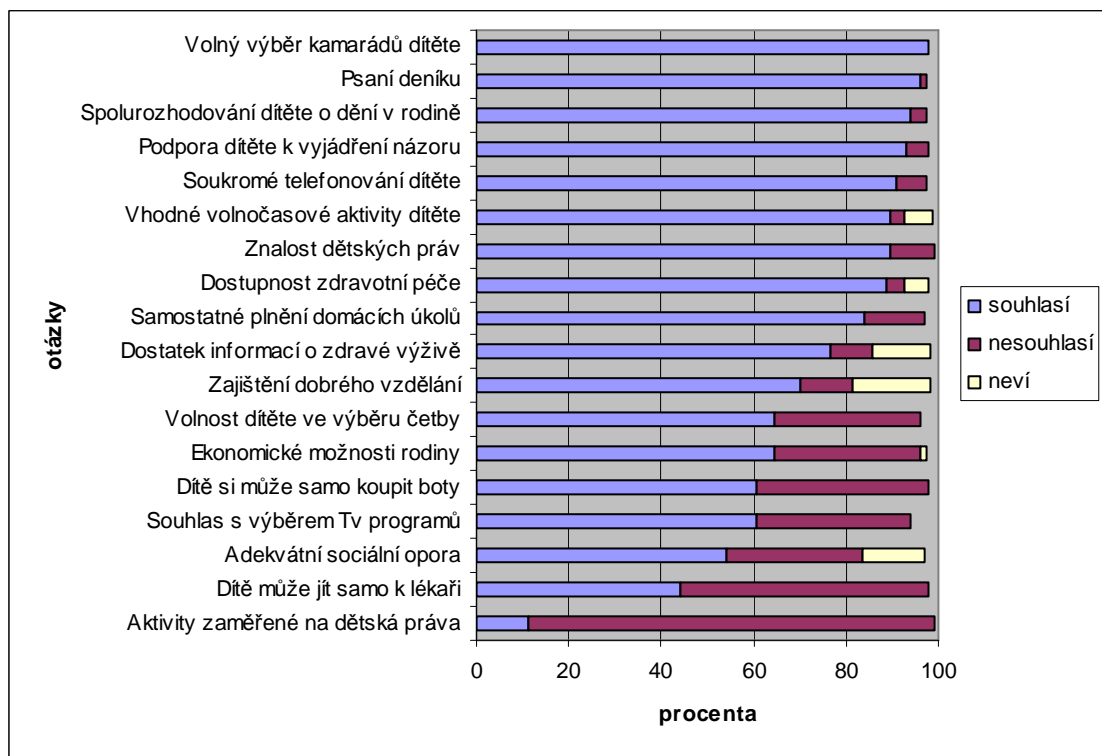
Dotazník pro rodiče se skládal z identifikační části a z uzavřených a škálovacích otázek. Celkem se výzkumu zúčastnilo 184 rodičů respondentů.

Dotazník vyplnily v 80,4% matky, 19,1% otcové, prarodiče 0,5%. Rodiče do 35 let věku tvořili 32,6%, ve věku 36- 45 let 56,4%, 46-55 let 9,3% a nad 56 let 1,7%. Většina rodičů-respondentů je vdaná/ženatý (70,7%), rozvedená/rozvedený (14,4%), svobodná/svobodný (0,5%) a vdova/vdovec (1,6%). 12,8% respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Děti na prvním stupni má 39%, na druhém stupni 61% rodičů.

Na otázku, jestli rodič ví, co jsou dětská práva, odpovědělo kladně 89,4% respondentů. Aktivit zaměřených na dětská práva se zúčastnilo jen 11,2% dotázaných rodičů. S tvrzením, že děti mají právo vyjádřit svůj názor zcela souhlasí 78,26% respondentů, spíše souhlasí 20,11%, spíše nesouhlasí 1,09%. Celkový průměr je 1,2312 a směrodatná odchylka 0,4595.

Druhou část dotazníků tvořily uzavřené otázky. Rodiče odpovídali zda s tvrzením souhlasí, nesouhlasí nebo se neumí vyjádřit. Přehled otázek je znázorněn v grafu 4.

Graf 4: Otázky pro rodiče

Zdroj: vlastní výzkum

Rodiče se nejčastěji shodli na tom, že jejich děti si mohou vybírat kamarády podle svého uvážení (97,9%), respekt se soukromím dítěte (psaní deníku) vyjadřuje 96,3%, možnost dítěte spolurozhodovat o dění v rodině uznává 94,1%. Další otázky dotazníku se vztahovaly k názoru rodičů na jejich možnost zajištění potřeb dítěte. Nejčastěji rodiče souhlasili s dostupností a adekvátností zdravotní péče pro děti (88,8% respondentů). Výuka ve škole je adekvátní k zajištění dobrého vzdělání podle 70,2%. Dostatečné ekonomické možnosti k zajištění vzdělání dítěte má 64,4% respondentů. Třetí okruh otázek se týkal otázky samostatnosti dítěte v různých situacích: samostatné plnění domácích úkolů je u 84%, dítě může jít samo k lékaři v 44,1%, koupit si boty 60,6%. Otázka respektu k soukromí dítěte: telefonovat může 91%, se čtením jakýchkoliv knížek, časopisů apod. souhlasí 64,4%.

Třetí část dotazníku tvoří škálovací otázky zaměřující se na zjištění subjektivní spokojenosti s osvětou v oblasti lidských práv pomocí Likertovy pětibodové škály. Jednalo se o otázky č. 4 a 15. v dotazníku pro rodiče. Každá z těchto otázek měla čtyři podotázky (viz. tab. 26). Škála obsahovala hodnoty 1-5, kdy 1 znamenala – jsem zcela spokojen, 2 – jsem spokojen, 3 – ani spokojen, ani nespokojen, 4 – nejsem spokojen a 5 – jsem zcela nespokojen.

Tab.26: škálovací otázky v dotazníku pro rodiče

Otázka	Počet	Min.	Max.	Průměr	Směrodatná odchylka
4a Spokojenost se školním vzděláním v oblasti lidských práv	176	1	5	2,62	1,013
4b Spokojenost se školním vzděláním v oblasti zdravé výživy	180	1	5	2,48	1,075
4c Spokojenost se školním vzděláním v oblasti sexuální výchovy	170	1	5	2,48	1,073
4d Spokojenost se školním vzděláním v oblasti občanské výchovy	177	1	5	2,08	,878
15a Spokojenost s možnostmi pro děti - veřejné prostory	180	1	5	2,87	1,196
15b Spokojenost s možnostmi pro děti - sportovní areály	180	1	5	2,68	1,254
15c Spokojenost s možnostmi pro děti – areály pro hry	180	1	5	3,07	1,189
15d Spokojenost s možnostmi pro děti – pro volný čas - dětská centra, knihovny	179	1	5	2,78	1,133

Zdroj: vlastní výzkum

V případě školní výuky jsou rodiče nejvíce spokojeni se vzděláváním dětí v občanské výchově (průměr 2,08, směrodatná odchylka 0,878), v oblasti sexuální výchovy již o něco méně (průměr 2,48, směrodatná odchylka 1,073) a v oblasti zdravé výživy (průměr 2,48, směrodatná odchylka 1,075). Nejméně jsou spokojeni se vzděláváním v oblasti lidských práv (průměr 2,62, směrodatná odchylka 1,013).

Druhá otázka se týkala spokojenosti rodičů s možnostmi kulturního a sportovního vyžití pro děti v místě bydliště. Označení možnosti pro děti bylo rozpracováno do čtyř oblastí: veřejné prostory (průměr odpovědí respondentů je 2,87, směrodatná odchylka 1,196), sportovní areály (průměr 2,68, směrodatná odchylka 1,254), areály pro hry dětí, např. dětská hřiště (průměr 3,07, směrodatná odchylka 1,189) a prostory pro volný čas např. dětská centra, knihovny apod. (průměr 2,78, směrodatná odchylka 1,133).

4.2.3. Dotazník pro učitele

Dotazník pro učitele byl rozdělen na identifikační otázky a otázky vztahující se k výuce dětských práv.

Dotazníky vyplňoval vždy jeden vyučující za ročník. Celkem bylo použito 33 dotazníků. Ve dvaceti devíti případech to byl třídní učitel. Pět učitelů respondentů vyučovalo jen na prvním stupni, dvacet čtyři jen na druhém a čtyři na obou stupních základní školy. Učitel respondent nejčastěji učil český jazyk v kombinaci s výchovou (tělesná, hudební, nebo výtvarná - 9 učitelů), matematiku a přírodní vědy (6 učitelů), všechno na prvním stupni (5 učitelů), humanitní vědy, kombinaci tělesné výchovy a jiné výchovy (3 učitelé), matematiku a výchovu (2 učitelé) a český jazyk a jiný jazyk (1 učitel).

Aktivít souvisejících s dětskými právy se zúčastnilo 18 respondentů, 11 se ničeho nezúčastnilo, čtyři respondenti neodpověděli. Další otázky se týkaly spokojenosti pedagogů s výukou ve škole, jejich názoru na svobodu projevu dítěte, možnosti dítěte vyjádřit své názory a možnosti učitelů přizpůsobit vyučovací hodinu potřebám žáků. Škálovací otázky z dotazníku pro učitele jsou shrnuty v následující tabulce.

Tab. 27: Hodnocení škálovacích otázek u učitelů

Hodnocení	Spokojenost se vzděláním				Svoboda projevu	Názory dítěte	Hodina
	Lidská práva	Zdravá výživa	Sexuální výchova	Občanská výchova			
	Počet	Počet	Počet	Počet			
Zcela souhlasí	5	6	8	9	2	0	0
Spíše souhlasí	15	21	11	20	22	1	2
Ani souhlasí ani nesouhlasí	11	3	10	2	8	9	10
Spíše nesouhlasí	2	3	3	1	1	12	12
Zcela nesouhlasí	0	0	1	1	0	11	9
Celkem	33	33	33	33	33	33	33
Minimum	1	1	1	1	1	1	1
Maximum	5	5	5	5	5	5	5
Průměr	2,30	2,09	2,33	1,94	2,24	4,00	3,85
Směrodatná odchylka	0,809	0,805	1,051	0,864	0,614	0,866	0,906

Zdroj: vlastní výzkum

Otázky vztahující se ke spokojenosti učitelů se školním vzděláním podporujícím solidaritu a lidská práva. Spokojenost se vzděláním v oblasti solidarity a lidských práv

vychází na stupnici 1-5 (kdy 1 znamená zcela souhlasím, 2 spíše souhlasím, 3 průměr, 4 spíše nesouhlasím a 5 zcela nesouhlasím), v průměru 2,30 se standardní odchylkou 0,809. Se vzděláním ve zdravé výživě jsou respondenti více spokojeni: průměr 2,09, směrodatná odchylka 0,805. Se vzděláváním v sexuální výchově vychází podle respondentů spokojenost respondentů 2,33, směrodatná odchylka 1,051. Nejvíce jsou respondenti spokojeni se vzděláním v občanské výchově: průměr je 1,94, směrodatná odchylka 0,864.

Měly by mít děti svobodu říct cokoli co chtějí? Průměr odpovědí je 2,24 se standardní odchylkou 0,614. Jsou podle vašeho mínění názory dětí příliš dětské, než aby se mohly brát v úvahu? Většina respondentů s tímto názorem spíše nesouhlasí (průměr odpovědí je 4,00 standardní odchylka 0,866).

Do jaké míry můžete svobodně upravit hodinu podle potřeb dítěte? (1 znamená minimálně a 5 zcela podle vlastních představ), průměr je 3,85 se standardní odchylkou 0,906.

V případě změny chování žáka se na specialistu obrátí všichni respondenti.

Poslední otázka dotazníku pro učitele se týkala nejčastější reakce rodičů na sdělení, že jejich dítě má problémy ve škole. Odpovědi jsou shrnuty v následující tabulce.

Tab. 28: Reakce rodičů na problémy dítěte ve škole

Typy reakcí rodičů na problémy dítěte podle učitelů	Počet
Nezájem	2
Slíbí nápravu a ta je vidět, spolupráce se školou	9
Respektuje rady odborníků	3
Obhajoba vlastního špatného názoru	1
Hledají vinu u druhých	5
Problémy si nepřipouští	3
Nevěří, podceňují problém	4
Různé	2
Zakází dítěti mimoškolní činnost	1
Kombinace: obhajoba vlastního špatného názoru a slíbí nápravu, spolupráce se školou	3
<i>Celkem</i>	<i>33</i>

Zdroj: vlastní výzkum

Nejčastější reakcí rodičů na problémy dítěte ve škole je podle učitelů snaha o nápravu, a to ve spolupráci se školou (9 případů). Druhou nejčastější reakcí je, že rodiče hledají vinu v druhých, zejména v učitelích a ve škole (5 případů). Další častou reakcí je podle učitelů zlehčování problému, rodiče nevěří, že jejich dítě má nějaké problémy (4 případy).

4.2.4. Závěry z výzkumu pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho

Závěry z dotazníku pro děti:

Respondenti vyplňovali dotazník dvakrát. Mezi prvním (v roce 2007) a druhým (v roce 2008) vyplněním dotazníků měli respondenti k dispozici informační brožuru, která shrnovala a vysvětlovala některá práva dětí uvedená v Úmluvě o právech dítěte. Možné pozitivní působení intervence se ukázalo ve třech situacích. Respondenti druhé skupiny v nich přiznávali právo dětem častěji než v první skupině.

Závěry vliv skupiny na situace:

Příslušnost respondenta k první nebo druhé skupině má vliv na odpovědi ve třech situacích, jak ukázal test chí kvadrát: v *situaci č. 3 právo na soukromí* respondenti ze druhé skupiny toto právo přiznávali častěji (81,3% oproti 66,7% v první skupině), chí kvadrát test vyšel statisticky významně na hladině 0,009.

V *desáté modelové situaci* respondenti odpovídali, jestli mají rodiče právo vypnout jim televizi, pokud si myslí, že vysílaný program je pro děti nevhodný. S tím souhlasí 71,1% respondentů z první skupiny a 78,5% ze skupiny druhé. Odpověď nedokázalo 6,7% z první skupiny a 1,4% ze skupiny druhé. Podle statistiky chí kvadrátu sice výrazně nepřibylo respondentů, kteří by souhlasili s vypnutím televize, ale ubylo těch, kteří odpověděli neví. Chí kvadrát tak vychází statisticky významně, na hladině 0,05.

U *dvanácté modelové situace*, která se týkala zákazu rodičů, aby šla dcera ven. S rozhodnutím rodičů (zákaz jít ven) souhlasilo 67,7% respondentů z první skupiny a 58,3% ze skupiny druhé. Při vyloučení odpovědí „neví“ (4,1% v první skupině a 2,1% ve druhé) se zvýrazní rozdíly mezi skupinami, a to statisticky významně na hladině 0,05.

U ostatních modelových situací se rozdíly v odpovědích mezi skupinami nepotvrdily. V rámci první a druhé skupiny byl u některých situací prokázán vliv pohlaví nebo třídy, kterou respondenti navštěvují.

Závěry vliv pohlaví na situace:

U první skupiny respondentů se ukazuje statistická významnost vlivu pohlaví u dvou modelových situací. Jsou to *situace č. 3 právo na soukromí* a *č. 6 právo na vzdělání* pro všechny děti (uvedené na příkladu dětí ve Rwandě) obě na hladině významnosti 5%. V obou případech to jsou dívky, které práva v těchto situacích přisuzují častěji: u práva na soukromí 77,1% (chlapci jen 61,3%) a u práva na vzdělání 94,6% (85,5% chlapci).

U druhé skupiny respondentů se vliv pohlaví ukázal u *situace č. 3 právo na soukromí*: dívky i ve druhé skupině respondentů toto právo přiznávaly častěji (v 88,6%) než chlapci (75,7%), u *situace č. 7 dětské práce*: s upřednostněním práce před školou souhlasí 11,2% chlapců a 2,7% dívek, tj. právo na vzdělání přiznává více dívek než chlapců. Tyto dvě situace jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,05. U *situace č. 12 zákazu jít ven* s právem dítěte (dcery) jít ven, souhlasí více dívky (50%) než chlapci (28,6%), výsledky jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01.

Závěry vliv třídy na situace:

U skupiny 1 se prokázal vliv třídy na *situaci č.1 hra a problém s řečí*, ve které platí, že čím jsou děti starší (chodí do vyšší třídy), tím častěji přiznávají dívce právo účastnit se hry (36,8% respondentů ve třetí třídě a 88,4% v deváté), *č. 3 právo na soukromí*, je situace podobná. Ve třetí třídě právo na soukromí vyjádřilo 36,8% v deváté třídě již 90,9%. *Situace č. 11 účast jen na aktivitách připravovaných společně s rodiči* ukazuje stejný trend. Respondenti z vyšších tříd přiznávají právo na samostatné aktivity častěji (38,9% respondentů ve třetí třídě a 97% v deváté). U modelové *situace č. 16* se souhlas s *aktivitami jen podle přání rodičů* snižuje se vzrůstajícím věkem respondentů (30,8% respondentů ze třetí a 8% v deváté třídy souhlasí, že by se měly děti účastnit jen těch aktivit, které jsou pro ně podle rodičů vhodné). Těchto pět situací je u první skupiny respondentů statisticky významných na hladině významnosti 0,000. U *situace 2b změna jídelníčku* platí, že respondenti z vyšších tříd méně často souhlasili se změnou

jídelníčku pro všechny (9,4% respondentů z devátých tříd a 66,7% ze třetích tříd), u situace č. 12 *zákaz jít ven* se zákazem souhlasí více dětí z prvního stupně (55% respondentů třetích tříd, 95% respondentů čtvrtých tříd, 89,5% respondentů z pátých tříd) základních škol než z druhého stupně (od 82% respondentů v šestých třídách po 59,4% v devátých). Statistická významnost pro tyto dvě situace (2b a 12) je na hladině významnosti 0,01. U situací č. 6 *právo dětí na vzdělání* a č. 15 *školní prospěch* je statistická významnost na hladině významnosti 0,05. U situace č. 6 platí čím jsou děti starší, tím častěji souhlasí, aby jejich učitel šel učit jiné děti do Rwandy. V situaci 15 platí u žáků třetích až osmých tříd, čím jsou starší, tím méně (25% - 8,6%) souhlasí s názorem, že problémy dětí ve škole jsou jen jejich problémy. Žáci devátých tříd souhlasí s tímto názorem ve 41,2%.

U druhé skupiny respondentů se ukázal vliv třídy na následující situace: *situace č. 3 právo na soukromí* (tato situace se objevuje u obou skupin), ve které platí, že respondenti z vyšších ročníků přiznávají právo na soukromí častěji (žáci třetích tříd v 50%, žáci devátých v 95,8%) a č. 16 *aktivity podle přání rodičů*: s věkem stoupá procento respondentů, kteří se nechtějí účastnit jen aktivit, které uznají jejich rodiče za vhodné. U obou situací je statistická významnost na hladině významnosti 0,000. U situací č. 10 *vypnutí oblíbeného televizního pořadu* rodiči: respondenti z vyšších ročníků méně často souhlasí s vypnutím televize (souhlasné odpovědi respondentů se pohybují od 92,9% u žáků třetích tříd po 58,3% u žáků devátých tříd. Výjimkou jsou žáci šestých tříd, kteří ve 100% souhlasí s vynutím televize) pokud je program pro dítě nevhodný, *situace č. 11 účast dětí jen na aktivitách připravovaných společně s rodiči*, se společnými aktivitami souhlasí nejvíce děti ve třetích třídách (42,9%). Čím jsou děti starší, tím podíl kladných odpovědí klesá (4,2% v deváté třídě) a podobně je tomu u *situace č. 12 zákaz jít ven*, kdy respondenti čtvrtých tříd souhlasí se zákazem ve 100%. Pak se podíl kladných odpovědí snižuje na 36% u žáků devátých tříd. U situací č. 10, 11 a 12 platí statistická významnost pro druhou skupinu respondentů na hladině významnosti 0,01.

Pojem právo dokázalo definovat 86,6% respondentů (resp. 86,8% ze druhé skupiny), na otázku kdo má práva, nejčastěji respondenti odpovídali, že všichni (76,9% z první skupiny, 88,9% ze druhé), konkrétní osoby jako rodiče (2,1% z první skupiny,

nikdo ze druhé), rodiče a děti (4,1%, 0,7% ze druhé skupiny), zvířata (3,1% z první a 2,1% ze druhé skupiny respondentů). Podle 93,8% respondentů z první skupiny a 97,2% ze druhé mají děti práva a o jaká práva se jedná uvedlo 65,6% v první skupině a 81,9% ve druhé.

Závěry dotazníku pro rodiče

Dotazník vyplnily matky dětí v 80,4%, otcové v 19,1% a prarodiče v 0,5%. Nejvíce rodičů žije ve svazku manželském (70,7%), rozvedených je 14,4%, svobodných jen 0,5% a vdova/vdovec 1,6%.

Po identifikačních otázkách následovaly otázky na možné situace. Rodiče se nejčastěji shodli na tom, že jejich děti si mohou vybírat kamarády podle svého uvážení (97,9%), mohou si psát deník podle 96,3% a mají možnost spolurozhodovat o dění v rodině v 94,1%. Čtvrtou nejčastější kladně zodpovězenou otázkou bylo, že jejich dítě může telefonovat bez kontroly rodičů. Uvedlo to 91% rodičů. Další otázky dotazníku se vztahovaly k názoru rodičů na jejich možnost zajištění potřeb dítěte. Nejčastěji rodiče souhlasili s dostupností a adekvátností zdravotní péče pro děti (88,8% respondentů). Výuka ve škole je adekvátní k zajištění dobrého vzdělání podle 70,2%. Dostatečné ekonomické možnosti k zajištění vzdělání dítěte má 64,4% respondentů. Otázky vztahující se k samostatnosti dítěte v různých situacích: dítě si samo plní domácí úkoly podle 84% rodičů, dítě může jít samo k lékaři ve 44,1% případů, koupit si boty podle 60,6% rodičů. Se čtením jakýchkoliv knížek, časopisů apod. souhlasí 64,4% rodičů. Na otázku, jestli rodič ví, co jsou dětská práva, odpovědělo kladně 89,4% respondentů. Aktivit zaměřených na dětská práva se zúčastnilo jen 11,2% dotázaných rodičů.

V dotazníku pro rodiče jsou dvě škálovací otázky. Jedna se týká spokojenosti rodičů se školní výukou, druhá možnostmi kulturního a sportovního vyžití pro jejich děti v místě jejich bydliště. Rodiče vyjadřovali míru spokojenosti pomocí známek 1-5. Čím je nižší průměr v odpovědi, tím více jsou rodiče spokojeni. V případě školní výuky jsou rodiče nejvíce spokojeni se vzděláváním dětí v občanské výchově (průměr 2,08, standardní odchylka 0,878), v oblasti sexuální výchovy je spokojenost o něco nižší (průměr 2,48, standardní odchylka 1,073), stejně tak v oblasti zdravé výživy (průměr 2,48, standardní odchylka 1,075). Nejméně jsou spokojeni se vzděláváním v oblasti lidských práv (průměr 2,62, standardní odchylka 1,013).

Druhá otázka se týkala spokojenosti rodičů s možnostmi kulturního a sportovního vyžití pro děti v místě jejich bydliště. Označení možnosti pro děti bylo rozpracováno do čtyř oblastí: veřejné prostory (průměr odpovědí respondentů je 2,87, standardní odchylka 1,196), sportovní areály (průměr 2,68, standardní odchylka 1,254), areály pro hry dětí, např. dětská hřiště (průměr 3,07, standardní odchylka 1,189) a prostory pro volný čas např. dětská centra, knihovny apod. (průměr 2,78, standardní odchylka 1,133).

Závěry dotazníku pro učitele

Dotazníky pro učitele vyplnilo celkem 33 učitelů, vždy jeden z ročníku, ve kterém byly rozdány dotazníky pro děti. Ve většině případů (dvacet devíti) ho vyplnil třídní učitel/učitelka. Pět učitelů respondentů vyučovalo jen na prvním stupni, dvacet čtyři jen na druhém a čtyři na obou stupních základní školy

Aktivít souvisejících s dětskými právy se zúčastnilo 18 z 33 učitelů respondentů. Učitelé jsou nejvíce spokojeni se vzděláváním dětí podporujícím solidaritu a lidská práva v občanské výchově (průměr je 1,94, směrodatná odchylka 0,864, respondenti hodnotili na stupnici 1-5, od 1 zcela souhlasím po 5 zcela nesouhlasím), ve zdravé výživě (průměr 2,09, směrodatná odchylka 0,805), v oblasti lidských práv (v průměru 2,30 se standardní odchylkou 0,809), v sexuální výchově (průměr 2,33, směrodatná odchylka 1,051). S názorem, že by děti měly mít svobodu říct cokoli, co chtějí, respondenti učitelé v průměru spíše souhlasí (průměr odpovědí je 2,24, standardní odchylka 0,614). Naopak spíše nesouhlasí s tvrzením, že názory dětí jsou příliš dětské, než aby se mohly brát v úvahu (průměr odpovědí je 4,00 standardní odchylka je 0,866).

Z odpovědí vyplývá, že učitelé mají relativně vysokou možnost svobodně upravit hodinu podle potřeb dítěte (průměr je 3,85, se standardní odchylkou 0,906, kdy 1 znamená minimálně a 5 zcela podle vlastních představ). V případě, že se změní chování žáka, se na specialistu obrátí všichni dotázaní respondenti.

4.3. Kurz e-learningu

V této kapitole je popsán průběh kurzu a jeho zhodnocení. Samotný kurz měl podobu kombinace kontaktní výuky a distanční výuky pomocí e-learningu. Kurz se konal od 20. 5. do 27. 6. 2008. Kontaktní výuka probíhala vždy v úterý od 13 do 16:30 hodin místního času na Univerzitě Clemson, online výuka se konala ve čtvrtek od 13 do 16:30 hodin místního času.

Kurz byl rozdělen na jednotlivá témata (syllabus v angličtině viz příloha č. 8), ukázka Blackboard prostředí, ve kterém byl kurz realizován, je v příloze č. 9. Harmonogram kurzu je popsán níže. Společně s Bonnie Holaday a Robin Kimbrough Melton byl vytvořen harmonogram a obsahová náplň kurzu s tematikou dětských práv.

Tab. 30: Harmonogram kurzu

Datum	Témata a cíle přednášek, náměty k diskusi
20. 5. 2008	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Základní koncept zdravotních a lidských práv, souvislosti mezi zdravím a lidskými právy“ ▪ „Právo, smlouvy a úmluvy ve vztahu k právu na zdraví“ <p><u>Cíle přednášky:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. prezentovat přehledu pojmové vazby mezi zdravím a lidskými právy 2. diskutovat o vztahu práva na zdraví a ostatních lidských práv 3. poskytnout přehled o dokumentech, úmluvách k tomuto tématu 4. popsat základní koncepci mezinárodního práva ve vztahu k lidským právům a právu na zdraví <p><u>Diskuse:</u></p> <p>„Co je zdraví?“- definice zdraví a nemoci, co zdraví ovlivňuje – víra, politická orientace, náboženství, kultura, apod.</p>
22. 5. 2008 online	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Zdraví, lidská práva a ekonomický rozvoj“ <p><u>Cíle přednášky:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. prověřit koncepci přístupu zaměřeného na respektu lidských práv ve vývoji člověka a souvislost s právem na zdraví 2. poukázat na souvislost mezi zdravím, lidskými právy a ekonomickým vývojem 3. zhodnotit působnost a význam Deklarace práva na rozvoj 4. analyzovat příležitosti práva na zdraví ve vztahu k ekonomickému rozvoji

	<p><u>Online diskuse (pokyny pro studenty)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - stručný přehled ekonomického tématu (vybraný z literatury nebo médií) a jeho vztah ke zdraví - výtah hlavních problémů ve vybraném článku - identifikace sporných otázek ve vztahu k lidským právům (Citace příslušné deklaráce, úmluvy apod.) - identifikace některé právní sporné otázky - analýza současné situace a sestavení doporučení pro upozornění na problém nebo k zlepšení jeho průběhu
27. 5. 2008	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Právo na zdravotní péči a přístup ke zdravotní péči“ <p><u>Cíle přednášky a témata diskuse:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. „právo na zdraví“ a „právo na zdravotní péči“ 2. „právo na využití nejvyššího možného standardu zdraví“ 3. prověřit zdravotní péči v USA, srovnání se zeměmi, kde je ústavní zdravotní péče (Itálie, Nizozemí, Jižní Afrika, Maďarsko) s těmi, kde není (USA, Kanada, Německo a Japonsko) 4. srovnání zdravotní péče v zemích, kde je zdravotní pojištění s těmi, kde není 5. právo využívat nejnovější technický a vědecký pokrok a jeho důsledek v přístupu k drogám a lékům. 6. srovnání práva na léčbu v USA a v zahraničí (kdo má toto právo, kdy se využívá, apod.)
29. 5. 2008 online	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Aplikace rámce lidských práv do politiky a programů“ <p><u>Cíle přednášky:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. jak zdravotní politiky, zdravotní programy a zdravotní péče zatěžují nebo prospívají lidským právům 2. porozumění různým částem přístupu založeného na podpoře lidských práv 3. stanovit základní body pro efektivní využívání zdravotních a lidských práv 4. využít znalosti o lidských právech, koncept zdraví a metodologii k analýze zdravotní politiky nebo zdravotního programu <p><u>Online diskuse:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - analýza případové studie z hlediska lidských práv (vyjít z powerpoint prezentace a doporučené literatury) - jaké indikátory, sporné otázky by měly být stanoveny? - jaké informace od právních nebo vládních pokynů je potřeba získat? - připojit komentář v BB aspoň k jednomu názoru spolužáka

3. 6. 2008	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Aplikace rámce lidských práv při stanovení priorit a globálních nákladů na nemoc“ <p><u>Diskuse:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - chronické nemoci a jejich vliv na nárůst potřeby léčby v globálním měřítku - regulace chování lidí ve vztahu ke zdraví na státní úrovni
5. 6. 2008 online	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Zdravotní aspekty implementace práv dětí, žen a lidských práv“ <p><u>Cíle přednášky:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. dětská práva v kontextu lidských práv 2. zvýšit povědomí a porozumění Úmluvě o právech dítěte 3. aplikace perspektivy lidských práv do specifické oblasti dětských práv 4. diskuse nad hlavními problémy v oblasti dětských práv a zdraví, srovnání České republiky a USA 5. práva žen v kontextu lidských práv 6. zvýšit povědomí a porozumění dohodám a úmluvám, které se vztahují v právům žen 7. aplikace perspektivy lidských práv do specifické oblasti práv žen <p><u>Online diskuse:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - srovnání situace v oblastech implementace dětských práv v České republice a v USA - srovnání a komentář k zdravotní péči v České republice a v USA - srovnání úmrtnosti matek v rozvojové a v rozvinuté zemi (podle Millennium Development Goal – č.5), identifikace pěti hlavních příčin úmrtnosti matek - připojit komentář v BB aspoň k jednomu názoru spolužáka
10. 6. 2008	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Lidská práva a zdraví lidí s mentálním postižením“ <p><u>Cíle přednášky:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. prověřit sporné otázky ve vztahu ke zdraví a lidským právům u osob s mentálním postižením 2. prověřit sporné otázky ve vztahu ke zdraví a lidským právům u mladistvých a dětí, nějakým způsobem znevýhodněných 3. zvýšit povědomí a porozumění dohodám a úmluvám, které se vztahují v právům této cílové populace <p><u>Online diskuse:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - diskuse k promítanému filmu

12. 6. 2008 online	<p><u>Téma přednášky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „Odpovědnost v zabezpečení základních lidských práv a respekt ke zdraví ze strany: státních a nestátních organizací, humanitárních organizací a profesionálů působících ve zdravotnictví“ <p><u>Cíle přednášky:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zhodnotit roli státních orgánů v zabezpečení a zdůraznit význam „progresivní realizace lidských práv“ 2. zhodnotit roli nestátních neziskových organizací, humanitárních organizací a profesionálů v oblasti zdraví při zabezpečení práv 3. diskutovat a analyzovat důsledky v oblasti práv zdraví u delegování státní úlohy a odpovědnosti na nestátní subjekty (např.: zdravotní manažerské organizace, pojišťovny, farmaceutické firmy apod.) 4. diskuse nad souvislostmi lidských práv a humanitárních pracovníků, které se většinou překrývají, ale někdy se dostávají do konfliktu
17. 6. 2008	<u>prezentace studentů</u>
19. 6. 2008	<u>prezentace studentů</u>

Celkové vyhodnocení kurzu ukazuje následující tabulka.

Tab. 31: Kurz FCS 822 Right to Health Summer I. 2008

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - Mezinárodní výuka studentů v Clemsonu - Jednoduchá a rychlá komunikace s vyučujícími kurzu i se studenty - Kurzu se účastnili studenti postgraduálního studia v Clemson Univerzitě - Multietnicita studentů - Možnost srovnání lidských, dětských práv v USA a v ČR - 3 ETCS kurz - Dodržování termínů studenty 	<ul style="list-style-type: none"> - Technické problémy: problematické fungování přístupového hesla, občas problém s vkládáním souborů do Blackboardu - Různá úroveň znalostí a vědomostí studentů

Příležitosti	Rizika, hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - Zapojení nejen studentů postgraduálního studia z Clemson univerzity - Zapojení studentů ze ZSF JU - Využívání dalších možností e-learningového prostředí (např. videokonference, apod.) - Zařazení kurzu jako volitelného předmětu na ZSF JU 	<ul style="list-style-type: none"> - Vážnutí komunikace v důsledku technických poruch - Jazyková bariéra u českých studentů - Nezájem českých studentů účastnit se výuky v anglickém jazyce

Zdroj: vlastní výzkum

Byla stanovena **evaluační kritéria seminární práce** studentů:

Obsahová stránka seminární práce tvoří 40% celkové známky. Hodnotí se jasnost tématu, jeho přímá souvislost s lidskými právy nebo právem na zdraví, popis současného stavu a nastínění možného vývoje v budoucnosti, propojení s dalšími oblastmi, přesné zpracování dat a získaných údajů, práce s literaturou.

Formální stránka práce tvoří 30% známky. V této kategorii se hodnotí logická struktura práce, stanovení cíle, jasné formulování a vymezení hlavních bodů prezentace, jejich logická návaznost, závěrečné shrnutí hlavních bodů práce, literatura odpovídající tématu práce. Prezentace vlastní práce na předposlední nebo poslední hodině kurzu tvoří 10% známky. Při prezentaci bylo hodnoceno následující: angažovanost studenta, verbální a neverbální komunikace při prezentaci. Použití materiálu při prezentaci tvoří také 10%. Tímto materiálem je myšleno využití techniky např.: powerpoint prezentace, DVD, použití odkazů na konkrétní webové stránky, distribuce letáček k tématu apod. Posledních 10% známky tvoří diskuse k prezentovanému tématu. Nechání dostatečného prostoru pro diskusi, zvolení vhodných otázek k diskusi, reakce a odpovědi na otázky.

Zhodnocení diskuse studentů na téma Dětská práva v ČR a v USA

Všichni studenti, kteří se kurzu zúčastnili, uvítali možnost seznámit se se situací v oblasti dětských práv a zdravotnictví v České republice. V prezentaci, kterou měli studenti v Blackboardu k nastudování byly i tři otázky do diskuse. Jedna se týkala

rizikových oblastí implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice a srovnání se Spojenými státy, druhá návrhu zlepšení implementace Úmluvy o právech dítěte u vybrané rizikové oblasti a třetí zdravotní péče v České republice a ve Spojených státech.

Spojené státy doposud neratifikovaly Úmluvu o právech dítěte. Studenti diskutovali, proč tomu tak je – obava před přílišným zásahem do státní a národní suverenity, obava z přílišné podpory patologického chování u dětí a mladistvých, i když jsou snahy o ratifikaci (existuje kampaň na podporu ratifikace Úmluvy) a většina důležitých mezinárodních smluv OSN bývá po několika letech Spojenými státy ratifikována. Spojené státy vycházejí při implementaci z Všeobecné deklarace lidských práv¹¹⁰, která obsahuje i články vztahující se k dětem (např. čl. 25 „děti potřebují zvláštní péči“, čl. 26 právo na vzdělání apod.).

V diskusi se shodují, že systém zdravotní péče v České republice je naprosto odlišný od amerického. I ve spojených státech sice funguje péče hrazená z veřejného zdravotního pojištění, ale jak uvádí jedna studentka, pokud nemá člověk ještě soukromé pojištění, tak má celkem smůlu.

---

¹¹⁰ Všeobecná deklarace lidských práv.

5. Diskuse

Výzkum právního povědomí u dětí školního věku se uskutečnil pomocí dvou různých dotazníků. V nich lze najít určité společné rysy: např. obecné otázky týkající se povědomí o pojmu právo a využití modelových situací pro přiblížení práv dětem. Naopak rozdíly je možné nalézt v původním předpokladu determinanty, která má vliv na vnímání práv u dětí: Meltonův dotazník se zaměřuje na věk jako hlavní determinantu, Casas a Saporiti vycházejí z kulturního a sociálního prostředí, objevuje se u nich otázka integrace dětí z různých kultur i s různým znevýhodněním do společnosti.

Diskuse k výsledkům výzkumů u dotazníku podle Meltona.

Diskuse k otázkám na povědomí dětí o pojmu právo a zákon. Srovnáme-li výsledky výzkumu z roku 2005 s výsledky z roku 2001, docházíme k závěru, že v roce 2005 vzrostl počet neúplných odpovědí a konkrétních příkladů. Na rozdíl od roku 2001 se nepotvrzuje (viz. grafy 1a a 1b: definice práva 2001 a 2005), že by v porozumění a definování práva hrál zásadní roli věk. V roce 2001 jsou zřetelné až lineární trendy: s přibývajícím věkem respondentů stoupá počet správných odpovědí. V roce 2005 vypadá rozložení výsledků vzhledem k věku spíše nahodile, jakoby se rozdíly dané věkem srovnávaly směrem ke středu (relativně málo vysloveně nesprávných odpovědí v mladších kategoriích, překvapivě zvýšený počet nesprávných odpovědí kategoriích a naproti tomu minimální nárůst počtu správných odpovědí). Výběr statistických metod pro zpracování výsledků z roku 2005 byl odvozen od použitých testů v roce 2001, aby bylo možné tyto dva soubory respondentů lépe srovnávat.

V přiznávání práv dětem je situace podobná jako v předchozím případě: v roce 2005 nejsou tak jednoznačné či lineární trendy změny odpovědí s věkem, minimálně se také vyskytuje odpověď „nevím“. V nižších ročnících je méně záporných odpovědí a ve vyšších méně odpovědí „ano, ví jaká“. Rozdíly dané příslušností do ročníku jsou však již průkazné (test ANOVA – závislost přiznání práva na ročníku pro soubor 2005 na hladině významnosti 0,001). Je zřejmé významně vyšší přiznání práv dětem ve třetím a čtvrtém ročníku v roce 2005 oproti 2001, podobně v šestém ročníku (Mann Whitney test, statistická významnost na hladině 0,000). Pak se trend láme a v devátém ročníku je zastoupení informovaných kladných odpovědí („ano, ví jaká“ mají děti práva) podstatně

méně než v roce 2001. U žáků osmých tříd nedochází k velkým procentuálním rozdílům. Z výsledků je patrný nárůst přiznávání práv dětem - v roce 2005 v 88,6% případech, v roce 2001 v 79,4%.

Výsledky o povědomí respondentů, co je zákon, ukazují podobnosti jako u definice práva. V roce 2005 se zvyšuje počet abstraktních odpovědí, tj. odpovědí definování zákona pomocí abstraktních pojmů (ve smyslu např. zákon je soubor pravidel, podle kterých se lidé musí řídit). KOVAŘÍK¹¹¹ ve svém výzkumu z roku 2001 potvrzuje předpoklad G. Meltona, že věk je při chápání základních právních pojmů (pojem právo a zákon) jedním z nejdůležitějších faktorů. Výsledky z roku 2005 však tuto skutečnost nepotvrzují. Respondenti z roku 2005 mají na nižší věkové úrovni (třetí, čtvrté třídy) vyšší znalosti, ve vyšších třídách již nedochází k větším rozdílům.

Dvanáct modelových situací tvoří druhou část dotazníku podle Meltona (výzkum v roce 2005). Při srovnání situací, ve kterých respondenti přiznali právo hrdinům příběhů, byla tato práva přiznána nečastěji u situací „zdravotní péče“, „hra v parku“, „spravedlivý proces“. Nejméně zastoupeny jsou situace „volba školního předmětu“, „odmítnutí injekce“ a „volba prezidenta“. Odpovědi respondentů z obou výzkumů (2001 i 2005) se shodují (viz. graf 2 Situace podle Meltonova dotazníku). U modelových situací „soukromí, deník“ a „odmítnutí injekce“ přiznávali respondenti z roku 2005 právo častěji než v roce 2001 (t test, p=0,000). I v situaci označené jako „školní záznamy“ přiznávali respondenti z roku 2005 častěji právo dětem nahlédnout do záznamů, které o nich ve škole jsou (t-test, statistická významnost se potvrdila na hladině 5%).

Dalším použitým testem byl test rozptylů (F test). Respondenti v roce 2005 se více shodují v odpovědích na situace: právo dítěte nahlédnout do školních záznamů, právo na svobodu tisku, zákaz dětské práce, právo na soukromí. U situací práva dítěte vyjádřit se, komu bude v případě rozvodu svěřeno do péče, odmítnutí injekce a práva na spravedlivý proces se odpovědi respondentů v roce 2005 více rozcházejí než u respondentů v roce 2001.

Kovařík při zpracovávání modelových situací použil pojem sumární index přináležitosti práv. Tento index ukazuje, v kolika modelových situacích respondenti

---

¹¹¹ KOVAŘÍK, J. cit. 105, s. 11.

přiznávali nebo nepřiznávali hrdinům příběhů práva. Celkově tento index mohl nabývat hodnot od -12 do +12. Kovařík srovnával tento výzkum i v rámci mezinárodní studie, v české populaci se ukázal kromě vlivu věku také vliv pohlaví; a to ve prospěch dívek: jejich průměrné skóre činí 3,62 (při standardní odchylce 3,9), zatím co u chlapců je výrazně nižší: 2,95 (standardní odchylka 3,9). Rozdíl je statisticky významný (ANOVA) na hladině $p \leq 0.0093$ ¹¹². Tento vliv se potvrdil i v roce 2005, sumární index přináležitosti podle výzkumu z roku 2005 se vyvíjí obdobně. Výjimku tvoří čtvrtá třída, kde je tento index nízký v porovnání s ostatními ročníky i s výsledky z roku 2001. Při srovnání sumárního indexu přináležitosti práv u dětí třetích až devátých ročníků v roce 2001 a 2005 se ukazuje, že děti v roce 2005 vykazují tento index mírně vyšší 3,47, oproti 3,38 v roce 2001.

V Úmluvě o právech dítěte se nemluví o souvislosti práv a povinností. Naopak Zákon o rodině¹¹³ se o povinnostech dětí zmiňuje. Kovařík do dotazníku podle Meltona vytvořil seznam povinností. Jak vyplývá z výsledků výzkumu, respondenti nejčastěji souhlasili s povinností dětí poslouchat rodiče, pomoci tomu, kdo je v nesnázích (respondenti v roce 2001 přiznávali toto právo častěji než respondenti v roce 2005, t-test vychází statisticky významně na hladině 0,000) a ošetřit osobu, kterou porazí na kole (i v této situaci přiznávali právo častěji, statistická významnost t testu na hladině 0,01).

Diskuse k výsledkům modelových situací podle Cassase a Saporitiho.

Vytvoření a použití dotazníku podle Cassase a Saporitiho bylo podmíněno kritikou dotazníku podle Meltona ze strany odborné veřejnosti, která zazněla na Závěrečné konferenci k projektu COST A19 Children's Welfare in Ageing Europe konané 16.-17. června 2006 v Dánsku. Výzkum právního povědomí u dětí. Dotazník podle Meltona se zaměřuje na vliv věku při vnímání práv dětí, což ale podle kritiků není jediná determinanta. Naopak výzkum F. Cassase a A. Saporitiho se snažil postihnout kromě věku i vliv sociálního prostředí a vliv rodiny. Dotazník podle Cassase a Saporitiho byl na rozdíl od předchozího dotazníku podle Meltona doplněn ilustracemi.

Výsledky výzkumu bylo možné porovnávat s výsledky autorů v zahraničí: Cassase a Saporitiho, díky použití stejných statistických testů při vyhodnocení. Jedním

---

¹¹² KOVAŘÍK, J. , cit. 105, s. 14.

¹¹³ Zákon o rodině.

z cílů disertační práce bylo zmapování právního povědomí u dětí pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho. V *první situaci* byli respondenti postaveni před dilema, zda upřednostnit právo skupiny na co nejlepší uskutečnění hry na úkor individuálního práva dívky, která neumí správně česky, nebo ji ze hry vyloučit. Toto dilema se vztahuje k článku 2 Úmluvy o právech dítěte (nediskriminace) a článku 31 (právo na volný čas, hru a na účast na činnostech kulturních a uměleckých). Dívku by ze hry vyloučilo 21,9% respondentů z obou skupin (22,9% z první skupiny a 20,6% ze druhé). Ve srovnání s výzkumem Cassase a Saporitiho jde o výrazně vyšší procento, ve vzorku respondentů z Katalánska by dívku vyloučilo 8,7% a z II Molise 10,1%¹¹⁴. Princip nediskriminace je základem pro implementaci celé Úmluvy o právech dítěte, jak uvádí Komise pro práva dítěte¹¹⁵.

Druhá modelová situace také proti sobě staví právo skupiny a právo jedince, ale trochu jiným způsobem. Je zde představeno právo dítěte jíst nebo nejíst vepřové maso z náboženských důvodů. Tato modelová situace se vztahuje k článkům 14 (Svoboda myšlení, svědomí a náboženství: „Stát má respektovat právo dítěte na myšlení, svědomí a náboženství za přiměřeného usměrňování ze strany rodičů.“) a 30 („Děti menšinových skupin a domorodého obyvatelstva mají právo užívat vlastní kulturu i jazyk a vyznávat své náboženství.“) Úmluvy o právech dítěte¹¹⁶. V tomto případě může být právo dítěte snadněji uplatněno a dítě se nebude cítit hodně odlišně, i když skupina nezmění své stravovací návyky. Respondenti se více přikláněli ke změně jídelníčku v případě, kdy hrdina příběhu (Ahmed) nejí celý oběd – 32,5% (34,6% v první skupině a 29,5% ve druhé). V situaci, že by Ahmed jedl jen přílohu, by se změnou celého jídelníčku souhlasilo 23,3% respondentů. Při srovnání se Španělskem se čeští respondenti více přiklánějí ke změně jídelníčku celé skupiny, 19% respondentů z Katalánska by měnilo celý jídelníček. Naproti tomu ve skupině respondentů z Itálie se ke změně jídelníčku přiklání 45,3% respondentů¹¹⁷.

Třetí situace se týkala práva dítěte na soukromí (článek 16 Úmluvy o právech dítěte). Cílem bylo zjistit, důležitost tohoto práva pro respondenty. Právo na soukromí je

---

¹¹⁴ CASSAS, F., SAPORITI, A. et al. Children's Rights From the Point of View of Children, their Parents and Their Teachers: A Comparative Study between Catalonia and Molise, s. 11.

¹¹⁵ Implementation handbook for the Convention on the Rights of the child, s. 19.

¹¹⁶ Úmluva o právech dítěte, čl. 14 a 30.

¹¹⁷ CASSAS, F., SAPORITI, A. cit 114, s. 11-12.

důležité pro 76% respondentů (70,7% v první skupině a 83% ve druhé). Rozdíl mezi oběma skupinami vychází statisticky významně ($\chi_1^2 = 6,650$; $p=0,01$). Ve Španělsku i Itálii je toto právo přiznáváno méně často: 49,4% respondentů z Itálie a 47,3% ze Španělska.¹¹⁸ Vliv pohlaví u zahraničních respondentů nebyl statisticky signifikantní, u českých respondentů se projevil u obou skupin (chí kvadrát, na hladině významnosti 0,05), dívky přiznávaly toto právo častěji než chlapci. Potvrdil se i vliv věku, kdy se s přibývajícím věkem zvyšuje počet kladných odpovědí na přiznávání tohoto práva ($\chi_1^2 = 35,239$; $p=0,000$) pro první skupinu respondentů a ($\chi_1^2 = 29,065$; $p=0,000$) pro druhou skupinu. Vliv věku byl potvrzen i ve studii CASSASE a SAPORITIHO ($\chi_3^2 = 16,257$; $p=0,001$)¹¹⁹.

Čtvrtá situace se týkala rozdělení rodiny a vztahuje se k článkům 9 (Oddělení od rodičů: „Dítě má právo žít s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmy...“) a 27 (životní úroveň: „Každé dítě má právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, mravní a sociální rozvoj. Základní odpovědnost na zabezpečení takové úrovně nesou rodiče...“) Úmluvy o právech dítěte¹²⁰. Respondenti se vyjadřovali, jestli souhlasí s tím, aby sourozenci byli rozděleni v případě, že se o ně jejich rodiče nemohou postarat. S názorem, aby jeden ze sourozenců na čas žil u jiné rodiny, v jiném městě nesouhlasí 87,8% respondentů (88,7% v první skupině a 86,5% ve druhé). Podobné výsledky získali i Cassas a Saporiti: 82,4% v Katalánii a 81,8% v Il Molise¹²¹. Autoři poukazují na signifikantní rozdíly vzhledem k pohlaví, dívky s rozdělením rodiny souhlasí častěji. U souboru českých respondentů tento vliv zjištěn nebyl.

Pátá situace se týká práva dítěte vyjádřit se, se kterým z rodičů by chtělo bydlet v případě rozvodu rodičů (článek 12 Názor dítěte: „Dítě má právo svobodně vyjadřovat své názory a tyto názory mají být brány v úvahu ve všech záležitostech nebo řízeních, které se dítěte dotýkají.“ a 13 Svoboda projevu Úmluvy o právech dítěte¹²²). Komise pro dětská práva považuje článek 12 za jeden ze základních principů Úmluvy¹²³. V 95,2% (v 93,8% případech v první skupině respondentů a v 97,2% případech u druhé skupiny) respondenti souhlasí s možností dítěte vyjádřit se k této situaci. Rozdíly mezi

¹¹⁸ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al. cit 114, s. 12.

¹¹⁹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al. cit. 114, s. 12.

¹²⁰ Úmluva o právech dítěte, čl. 9 a 27.

¹²¹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al. cit. 114, s. 14.

¹²² Úmluva o právech dítěte, čl. 12 a 13.

¹²³ Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, s. 159.

skupinami, pohlavím ani třídou, do které děti chodí, nejsou statisticky významné. V zahraničí toto právo přiznává méně respondentů: 82,9% respondentů z Katalánska a 84% z Il Molise¹²⁴. U respondentů ze Španělska se projevil vliv věku na přiznání tohoto práva statisticky významně. U této situace se ukázal i vliv školy – děti ze státní školy přiznávaly právo na rozhodnutí v případě rozvodu rodičů významně častěji než děti ze soukromé školy. V České republice nebylo možné porovnat názory dětí ze státní a soukromé základní školy. Vliv školy v podle velikosti města České republiky prokázán nebyl, v Katalánsku se ukázal rozdíl mezi školou z velkoměsta (více jak 50 000 obyvatel) a školou z vesnice (méně jak 5 000 obyvatel) jako statisticky významný na hladině 0,01 – respondenti z velkoměsta uváděli častěji negativní odpověď. Jak uvádí BAKALÁŘ¹²⁵, je důležité nepodceňovat vnímavost dítěte vůči rozvodu, ani jeho vnímavost vůči pokračujícímu konfliktu po rozvodu. WARSHAK¹²⁶ uvádí, že dívky se obecně na rozvod adaptují lépe než chlapci. Výzkum však neodhalil souvislost mezi pohlavím respondentů a přiznáním práva vyjádřit se k rozvodu.

Šestá situace v dotazníku proti sobě staví dilema mít učitele jen pro sebe nebo ho nechat jít učit na určitou dobu, v tomto případě na tři měsíce, do chudé země, kde je učitelů nedostatek. Podle českých respondentů by učitele nechalo odejít učit do Rwandy 92,6% respondentů (90,9% z první skupiny a 94,9% ze druhé), 88,3% respondentů z Katalánska a 83,6% respondentů z Il Molise¹²⁷. U této situace se prokázala statistická významnost vlivu věku (starší respondenti souhlasí s odchodem učitele do Rwandy častěji) u první skupiny respondentů z Česka, na hladině významnosti 5%. U druhé skupiny se tento vliv nepotvrdil, nebyl zaznamenán ani u zahraniční studie. Tato situace se vztahuje k článku 28 (Právo na vzdělání) Úmluvy o právech dítěte. Podle tohoto článku má být všem dětem zajištěno základní vzdělání.¹²⁸

Sedmá situace proti sobě staví dilema povinnosti chodit do školy a pomáhat rodičům. Modelová situace se dotýká článku 32 (Dětská práce) Úmluvy o právech dítěte. Respondenti se vyjadřovali, jestli souhlasí s tím, aby dítě zameškalo školní výuku protože muselo pomáhat rodičům. Se zameškáním vyučování nesouhlasilo 94,2%

---

¹²⁴ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al. cit. 114, s. 15.

¹²⁵ BAKALÁŘ, E., Nové pohledy na rozvodovou problematiku.

¹²⁶ WARSHAK, R. Rozvodové jedy.

¹²⁷ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 17.

¹²⁸ Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, s. 406.

dotázaných dětí. CASSAS a SAPORITI¹²⁹ uvádějí podobné výsledky: nesouhlas se zameškáním výuky kvůli pomoci rodičům uvedlo 89% respondentů ze Španělska a 90% z Itálie. Ve Španělském vzorku respondentů se ukazuje vliv pohlaví jako statisticky významný, stejně je tomu u druhé skupiny výzkumného souboru českých dětí (dívky s prací častěji nesouhlasí) Cassas a Saporiti v této souvislosti zmiňují, že mladší děti cítí více „morální povinnost pomáhat rodině“ než děti starší.

Osmá situace se týká integrace nevidomé dívky do běžné základní školy a vztahuje se k článkům 2 (nediskriminace) a 23 („Postižené dítě má právo na zvláštní péči, výchovu a profesní přípravu, aby mohlo žít plným a důstojným životem a dosáhnout nejvýše možného stupně samostatnosti a sociálního začlenění.“) Úmluvy o právech dítěte¹³⁰. Respondenti vyjadřovali, jestli má nevidomá dívka právo chodit do běžné základní školy. S integrací souhlasí 81,1% respondentů (76,1% z první skupiny a 87,5% ze druhé skupiny). Rozdíl mezi skupinami je statisticky významný, $\chi_1^2 = 6,461$; $p = 0,011$. Vliv pohlaví ani věku se prokázat nepodařilo. Cassas prokázal vliv pohlaví u respondentů ve Španělsku $\chi_1^2 = 9,252$; $p = 0,002$. S integrací souhlasí 75,9% respondentů z Katalánska a 66,4% z Itálie. V Itálii se ukázalo, že děti ve městě (průmyslová oblast) přiznávají právo na integraci významně více než děti z vesnice (převážně zemědělská oblast)¹³¹.

Další modelová situace se týká práva rodičů vnutit dítěti svoje priority oproti právu dítěte účastnit se aktivit s některými kamarády. Situace se vztahuje k článkům 12 (Náзор dítěte) a 13 (Svoboda projevu) Úmluvy o právech dítěte. Děti odpovídaly, jestli mají námitky proti odstěhování rodiny do jiného města, ztratily by tak možnost hrát si se současnými se svými kamarády. S rozhodnutím rodičů nesouhlasí 79,2% respondentů (82,7% respondentů z první skupiny a 74,4% ze skupiny druhé). V Itálii a Španělsku je počet odpovědí nižší 66,8% v Katalánii a 60,7% v Il Molise¹³². Nepodařilo se prokázat vliv věku ani pohlaví na odpovědi k této modelové situaci.

Desátá modelová situace se týká práva dětí dívat se na televizi podle vlastního výběru a práva rodičů chránit děti před programy, které jsou pro ně nevhodné. (viz. články 13, 12 a 17 Úmluvy o právech dítěte). S právem rodičů vypnout televizi

¹²⁹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit.114, s. 18.

¹³⁰ Úmluva o právech dítěte, čl. 2 a 23.

¹³¹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al, cit. 114, s. 19.

¹³² CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 16.

souhlasí 77,7% dotázaných dětí, v první skupině s tím souhlasí 76,2% respondentů a 79,6% ve skupině druhé. Rozdíly mezi skupinami nejsou statisticky významné. U druhé skupiny je patrný vliv věku na hladině významnosti 0,01. Pro srovnání ve Španělsku souhlasí s vypnutím televize rodiči 32,9% respondentů, v Itálii 56,8%. Ve Španělsku s tímto právem častěji souhlasí dívky (38%) než chlapci (27,7%), vliv pohlaví se ukázal statisticky významný $\chi_1^2 = 7,639$; $p = 0,006$. Výsledky ukazují i na vzrůstající trend odpovědí s přibývajícím věkem, statisticky významné jsou jen u respondentů z Itálie, na hladině významnosti 0,05¹³³.

Jedenáctá situace se zabývá tím, jestli se děti mají účastnit jen těch aktivit, které připravovaly společně s rodiči. Vztahuje se k článku 15: Svoboda sdružování: „Děti mají právo stýkat se s jinými dětmi a zapojovat se do jejich sdružení nebo tato vytvářet.“ Úmluvy o právech dítěte¹³⁴. 89% (89,8% v první skupině a 87,9% v druhé) respondentů se shodlo, že není správně účastnit se jen aktivit, které připravovaly děti s rodiči. Ve srovnání se studií Cassase a Saporitiho, kteří uvádějí 54,6% (Španělsko) a 58,7% (Itálie), jde to vysoké procento. Respondenti - chlapci z Katalánska významně častěji souhlasí s tím, aby se děti účastnily aktivit společně s rodiči ($\chi_1^2 = 4,987$; $p = 0,026$), u respondentů z Itálie vliv pohlaví není statisticky významný. Podobně je tomu s vlivem věku; u respondentů ze Španělska je vliv věku statisticky významný ($\chi_3^2 = 14,725$; $p = 0,002$), u respondentů z Itálie není patrný. Vliv věku je možný pozorovat i u obou skupin respondentů v Čechách – u první skupiny je vysoce významný na hladině 0,000, u druhé skupiny na hladině 0,01.

Dvanáctá situace se týká práva rodičů zakázat dítěti jít ven s kamarády. Dilema tvoří právo rodičů prosadit vlastní názor, aby dcera zůstala doma a právo dítěte (dcery) účastnit se některých aktivit s kamarády. Vztahuje se k článkům 31 (Volný čas, rekreace a kultura) a 12 (Názor dítěte) Úmluvy o právech dítěte. Právo dcery podporuje 34,1% respondentů (29,4% z první skupiny a 40,4% z druhé). Rozdíly mezi skupinami jsou statisticky významné na hladině 0,05. Zajímavé je srovnání s výsledky respondentů ze Španělska, kde právo dívky jít ven podporuje 85,3% respondentů, v Itálii toto právo podporuje 90,4% respondentů. Vliv pohlaví se ukazuje u druhé skupiny českých respondentů (na hladině 0,01). Do určité míry může mít vliv identifikace dívek s

¹³³ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 16.

¹³⁴ Úmluva o právech dítěte, čl. 15.

hrdinkou příběhu. Ve studii Cassase a Saporitiho vliv pohlaví prokázán nebyl. Ukázal se ale vliv věku jako statisticky významný. Podobně tomu je i u obou skupin českých respondentů, kde věk hraje významnou roli v přisuzování tohoto práva. V první skupině se z tohoto trendu vymykají respondenti ze třetí třídy, kteří přisuzují dívce právo jít ven ve 45%, zatímco od čtvrté do deváté třídy je zřetelný lineární trend nárůstu záporných odpovědí (rodiče nemají právo zakázat dceři jít ven) od 5% pro čtvrtou třídu po 40,6% v deváté třídě.

Třináctá situace se týká skupinové práce dětí ve škole, vztahuje se k článkům 2 (Nediskriminace) a 28 (Vzdělání) Úmluvy o právech dítěte. Respondenti měli rozhodnout, jestli spolužáka, který odmítá pracovat na společném úkolu přesvědčí ke spolupráci nebo ho z aktivity vyloučí. Ke snaze přemluvit spolužáka ke spolupráci se přiklání 67,2% respondentů (64,4 z první skupiny a 70,9% z druhé). Ve Španělsku by tuto variantu volilo 83,5% respondentů a 80,8% respondentů z Itálie. Vliv věku ani pohlaví se u českých respondentů neprokázal. Patrný je pouze u respondentů ze Španělska, kde vliv pohlaví je statisticky významný na hladině 0,05 a vliv věku je velmi významný na hladině 0,000.

Čtrnáctá situace se týká práva dítěte vyjádřit se k věcem, které se ho týkají – souvisí s články 12 a 13 Úmluvy o právech dítěte. Respondenti odpovídali, jestli souhlasí s tím, aby se dítě vyjádřilo, kam chce jet na společnou dovolenou s rodiči. Souhlas vyjádřilo 93,9% respondentů (92% v první skupině a 96,5% ve druhé). Statisticky významné rozdíly mezi skupinami se neprokázaly. Výsledek se shoduje s nálezy CASSASE a SAPORITIHO¹³⁵, kde právo vyjádřit se k rodinné dovolené přiznává 93,5% respondentů z Katalánska a 93,4% z Il Molise. Ani v jejich případě se neprokázal vliv věku, pohlaví a školy jako statisticky významný.

Patnáctá situace se zabývala tím, jestli má dítě právo, aby se mu dostalo pomoci v případě problémů ve škole. Vztahuje se k článkům 18, 27 a 28 Úmluvy o právech dítěte. Respondenti byli dotázáni jestli v případě, kdy dítě propadá ve škole z nějakého vyučovacího předmětu, je správná otcova odpověď, ať si poradí samo. Necelá pětina - 19,5% (respektive 20,5% z první a 18,1% z druhé skupiny) respondentů souhlasí s touto odpovědí. U první skupiny respondentů je patrný vliv třídy na tuto situaci na hladině

---

¹³⁵ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 19.

významnosti 0,05. Stejný názor zastává 21,9% respondentů z Itálie, i u nich je patrné, že s přibývajícím věkem respondentů se zvyšuje procento těchto odpovědí. Statistická významnost se pohybuje na hladině 0,001. Respondenti ze Španělska zastávají názor, že si dítě má problémy se školou řešit samo, v 38,9%. Tento postoj je výrazně častěji zastoupen u chlapců (44,7%) než u dívek (33,3%). Rozdíly mezi pohlavím respondentů se snižují vzhledem k zvyšujícímu se věku. Vliv věku je i pro tuto skupinu respondentů statisticky významný na hladině významnosti 0,0005. Ve všech třech skupinách respondentů se potvrdil vliv věku na přiznávání práva v této situaci.

Šestnáctá modelová situace se týká dilematu, jestli by se děti měly účastnit jen těch aktivit, které chtějí rodiče. Tato situace se vztahuje k článkům 12 a 13 Úmluvy o právech dítěte. Staví proti sobě právo rodičů ovlivňovat a usměrňovat aktivity dětí a právo dětí vybrat si aktivity, které chtějí. 84,4% respondentů (83,4% respondentů z první skupiny a 85,6% ze druhé) nesouhlasí s tím, aby se směly děti zúčastnit jen aktivit, které chtějí rodiče. Rozdíly mezi skupinami nejsou statisticky významné. Odpovědi na tuto situaci jsou závislé na věku respondentů, čím jsou děti starší, tím méně souhlasí s tím, aby jim rodiče vybírali aktivity ($\chi_6^2 = 40,244$; $p = 0,000$ pro první skupinu a $\chi_6^2 = 24,515$; $p = 0,000$ pro druhou skupinu respondentů). S názorem, že by se děti měly účastnit jen aktivit podle přání rodičů, nesouhlasí, jak uvádí CASSAS a SAPORITI¹³⁶, 69,3% respondentů z Itálie a 76,9%. V případě respondentů z Itálie se potvrdil vliv věku ($\chi_4^2 = 14,219$; $p = 0,007$) i vliv pohlaví ($\chi_1^2 = 6,287$; $p = 0,012$). Pro více dívek než chlapců je nepřijatelné, aby se děti účastnily jen aktivit, jaké chtějí rodiče. V případě českých respondentů se vliv pohlaví jako statisticky významný neprojevil.

Respondenti odpovídali i na otevřené otázky zjišťující jejich povědomí o tom, co je právo, kdo má práva, jestli mají děti práva a jestli vědí, jaká. Tyto čtyři otázky se shodují s otázkami v dotazníku podle Meltona. Respondenti nejčastěji pojem právo vysvětlovali pomocí konkrétního příkladu, a to v 31,3 % v první skupině, pomocí hranic mezi tím, co se smí a co se nesmí, práva vymezilo 27,2% respondentů z první skupiny. Definování práva pomocí abstraktních pojmů uvedlo 10,8% respondentů. Tento pojem nedovedlo vlastními slovy popsat 4,6% respondentů. V odpovědích na otázku č. 18:

---

¹³⁶ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 14.

Kdo má práva uvedlo 76,9 % respondentů z první a 88,8% ze druhé skupiny, že práva mají všichni, rodiče (2,1%), rodiče a děti (4,1%), zvířata (3,1%). Na otázku „Mají děti práva?“ odpovědělo 93,8% respondentů z první skupiny a 97,2% ze druhé skupiny kladně. Jaká práva děti mají ví 65,6% respondentů z první skupiny a 81,9% ze druhé informovanější skupiny.

Diskuse k závěrům z dotazníku pro rodiče

Dotazník na právní povědomí byl rozdán i rodičům těchto dětí. Ve většině případů dotazník vyplnila matka dítěte (v 80,4%), ve zbytku potom otcové (19,1%) a prarodiče dítěte (0,5%). Většina rodičů respondentů žije v manželství (70,7%), což neodpovídá současné statistice rozvodů, kdy je podle Českého statistického úřadu¹³⁷ rozvodovost v jihočeském kraji 48,2%.

Dotazník pro rodiče obsahoval tři přímé otázky zaměřené na práva: povědomí rodičů o tom, co jsou dětská práva. 89,4% rodičů respondentů ví, co jsou dětská práva. Ale aktivit vztahujících se k dětským právům se někdy zúčastnilo jen 11,2% z nich. Podle výzkumu Cassase a Saporitiho¹³⁸ se aktivit, vztahujících se k dětským právům, zúčastnilo 29,3% rodičů z Katalánska a 10,3% z Il Molise.

Spokojenost rodičů se školním vzděláním v oblasti solidarity a lidských práv byla hodnocena pomocí Likertovy pětibodové škály, kde 1 znamená silně souhlasím, 3 neutrální postoj a 5 zcela nesouhlasím. Nižší průměr v odpovědi vypovídá o vyšší spokojenosti rodičů. V případě školní výuky jsou rodiče nejvíce spokojeni s vzděláváním dětí v občanské výchově (průměr 2,08). Podle CASSASE a SAPORITIHO¹³⁹: rodiče ve Španělsku dosáhli průměru 3,48, v Itálii 3,55. V oblasti sexuální výchovy se počet spokojených rodičů snížil (průměr 2,48), v této oblasti jsou Italové spokojenější (průměr 2,2), Španělé jsou naopak méně spokojeni (průměr 2,92). V oblasti zdravé výživy (průměr 2,48), rodiče respondentů ve Španělsku (průměr 3,2) a v Itálii (průměr 3,14). Nejméně jsou čeští rodiče spokojeni se vzděláváním v oblasti lidských práv (průměr 2,62), ve Španělsku (průměr 3,88) a v Itálii (průměr 3,84).

---

¹³⁷ Český statistický úřad.

¹³⁸ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 25.

¹³⁹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 48.

Celkově se ukazuje, že rodiče českých dětí jsou ve více spokojeni s náplní vzdělávání dětí.

S tvrzením, že děti mají právo vyjádřit svůj názor zcela souhlasí 78,26% respondentů, což je více, než uvádějí CASSAS a SAPORITI¹⁴⁰ (zcela souhlasí 66,8% rodičů ze Španělska a 61,1% z Itálie). Celkový průměr pro české respondenty je 1,2312 a směrodatná odchylka 0,4595.

Pohled rodičů na jejich možnosti v zabezpečení potřeb dítěte. Nejčastěji rodiče souhlasili s dostupností zdravotní péče pro děti (88,8% respondentů, v Katalánsku souhlasilo 73% respondentů¹⁴¹). Výuka ve škole je adekvátní k zajištění dobrého vzdělání podle 70,2% a dostatečné ekonomické možnosti k zajištění vzdělání dítěte má 64,4% respondentů (v porovnání se zahraniční literaturou skoro polovina rodičů ze Španělska a více jak dvě třetiny rodičů z Itálie mají dostatečné ekonomické možnosti k zajištění potřeb dítěte¹⁴²).

V otázce samostatnosti dítěte se rodiče nejčastěji shodují v tom, že si jejich děti mohou vybírat kamarády podle svého uvážení (97,9%), psát si soukromě deník (96,3%), telefonovat bez kontroly rodičů (91%), plnit domácí úkoly (84%), koupit si boty (60,6%) a jít samo k lékaři (44,1%). Se čtením jakýchkoliv knížek, časopisů apod. souhlasí 64,4% rodičů. Se spolurozhodováním dítěte v rodině o věcech, které se ho týkají, souhlasí 94,1% rodičů respondentů.

Otázka zkoumající spokojenost rodičů s možnostmi kulturním a sportovním vyžitím pro děti v místě jejich bydliště. Tato otázka se vztahuje k článku 27 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého „*má každé dítě právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, mravní a sociální rozvoj. Základní odpovědnost na zabezpečení takové úrovně nesou rodiče. Povinností státu je zabezpečovat, že jejich odpovědnost může být a je plněna. Stát může přitom poskytnout rodičům a jejich dětem materiální pomoc.*“¹⁴³ Rodiče se vyjadřovali ke čtyřem oblastem: veřejné prostory (spokojených je 40,22% respondentů, což je méně než v Katalánsku 67,2% a v Itálii 41,6%), sportovní areály (46,74% spokojených českých respondentů, ve Španělsku 53,1% a v Itálii 44,6%), areály pro hry dětí, např. dětská hřiště (spokojenost vyjádřilo 32,61%

¹⁴⁰ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 26.

¹⁴¹ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 27.

¹⁴² CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 27.

¹⁴³ Úmluva o právech dítěte.

respondentů, což je zhruba polovina ve srovnání se Španělskem (64,1%) a Itálií (58,2%), prostory pro volný čas např. dětská centra, knihovny apod. (41,85% respondentů je spokojených, ve Španělsku 56,5% a Itálii 25,9%¹⁴⁴). Z tohoto srovnání vychází nejlépe Španělsko.

Diskuse k závěrům z dotazníku pro učitele

Dotazníky pro učitele vyplnilo celkem 33 učitelů, ve většině případů (29) ho vyplnil třídní učitel/učitelka. Aktivit souvisejících s dětskými právy se zúčastnilo 18 z 33 učitelů respondentů. Učitelé na většinu otázek odpovídali pomocí pěti stupňové škály (od zcela nesouhlasím s tvrzením, po zcela souhlasím). Co se týká českých respondentů, jsou nejvíce spokojeni se vzděláváním dětí podporujícím solidaritu a lidská práva v občanské výchově (průměr je 1,94) a ve zdravé výživě (průměr 2,09). Méně již v oblasti lidských práv (v průměru 2,30), což může být dané i tím, že se nevyučuje samostatný předmět zabývající se lidskými a dětskými právy. Nejméně jsou dotázaní učitelé spokojeni s výukou o lidských právech a solidaritě při sexuální výchově (průměr 2,33). Tento výsledek by mohl být ovlivněn skutečností, že s problematikou sexuální výchovy se vyučuje až ve vyšších třídách.

S názorem, že by děti měly mít svobodu říct cokoli, co chtějí, respondenti učitelé spíše souhlasí (průměr odpovědí je 2,24). Naopak spíše nesouhlasí s tvrzením, že názory dětí jsou příliš dětské, než aby se mohly brát v úvahu (průměr odpovědí je 4,00). Respondenti se spíše přiklánějí k tomu, že názory dětí je možné brát v úvahu. Učitelé mají relativně vysokou možnost svobodně upravit hodinu podle potřeb dítěte (průměr je 3,85, kdy 1 znamená minimálně a 5 zcela podle vlastních představ). Všichni dotázaní učitelé uvedli, že by se v případě změny chování žáka obrátili na specialistu. Respondenti nespécifikovali jakého specialistu, jestli výchovného poradce ve škole, dětského psychologa nebo dětského lékaře. Pro komplexnější zhodnocení názorů a možností učitelů by bylo nutné provést podrobnější analýzu. Tato však nebyla cílem disertační práce. Dotazník pro učitele měl za úkol dokreslit vnímání práv u dětí.

H1, která zní: „Právní povědomí dětí školního věku se v České republice od výzkumu Kovaříka z roku 2001 zvýšilo.“, byla stanovena na základě periodických

---

¹⁴⁴ CASSAS, F., SAPORITI, A. et.al., cit. 114, s. 49.

zpráv zaslaných Výboru pro dětská práva OSN o situaci dětí v České republice. První periodická zpráva¹⁴⁵ z roku 1997 poukazuje na nízkou úroveň. Pro ověření této hypotézy bylo stanoveno pět kritérií, která srovnávala výzkum v roce 2005 s rokem 2001. V první fázi byla stanovena následující kritéria: prvním kritériem je pojem práva, zahrnující definici práva, odpovědi, kdo všechno má práva a míra přiznání práv dětem. Při porovnání výsledků z roku 2005 a 2001 toto kritérium hovoří ve prospěch roku 2005. Respondenti přiznávali práva všem osobám v 66,5% (v roce 2001 54,2%), dospělým v 17% (v roce 2001 v 11,8%). Děti mají práva podle 88,6% respondentů v roce 2005 (oproti 79,4% v roce 2001). Druhé kritérium tvoří pojem zákona, jeho definice a příklady. Při porovnání schopnosti vymezit a vysvětlit obsah pojmu zákona, si lépe vedli respondenti v roce 2001. Správný konkrétní příklad a abstraktní vymezení pojmu uvedlo 65,06% respondentů, v roce 2005 to bylo 60,8% respondentů. Třetím kritériem jsou modelové situace a Sumární index stanovený průměrem za třetí až deváté třídy obou výzkumů. Hodnota průměru tohoto indexu za rok 2001 je 3,38, v roce 2005 mírně vzrostla na 3,47 bodů. Čtvrté srovnávací kritérium je problematika práv a povinností jak dětí, tak dospělých, očima dětí. U tohoto kritéria jsou výsledky přiznání práv a povinností dětem i dospělým podle respondentů srovnatelné. Jediné odchylky je možné spatřit v častějším přiznáním práv „dívat se na televizi“, „opisovat“ a „jezdit sám ve výtahu“ u respondentů v roce 2005. Pátým kritériem je hodnocení tvrzení o dobrém občanu, kde byl srovnáván počet kladných odpovědí (ve výsledcích označené pojmy spíše důležité a důležité) mezi výzkumy z roku 2001 a 2005 – u devíti situací převažují odpovědi respondentů z roku 2001, u čtyř z roku 2005 a u ostatních tvrzení jsou hodnocena stejně důležitě u obou skupin respondentů. Na základě těchto kritérií se ukazuje, že respondenti z roku 2005 mají vyšší povědomí o pojmu právo a častěji přiznávají právo v modelových situacích, ale mají nižší povědomí o pojmu zákon a menší důležitost při kládají jednotlivým tvrzením o dobrém občanu než respondenti v roce 2001. Co se týká práv a povinností dětí a dospělých, tak nedošlo k zásadní změně. Na základě těchto výsledků je možné tvrdit, že právní povědomí dětí v roce 2005 je na podobné úrovni jako v roce 2001. H1 nebyla potvrzena.

---

¹⁴⁵ První periodická zpráva o stavu dětí v ČR.

Komplexnější pojetí dotazníku podle Cassase a Saporitiho je dáno nejen vlastním dotazníkem pro děti, ale i dotazníkem pro rodiče dětí a pro jejich učitele. Kovařík ve svém výzkumu v roce 2001 sice též použil kromě hlavního dotazníku i doplňující dotazník pro děti. V něm Kovařík zjišťoval, kdo má respondenta na světě nejraději, na co se respondent těší, z čeho má strach. O školním prospěchu dítěte vypovídal dotazník pro učitele, který v prvním výzkumu Kovaříka třídní učitelé vyplnili u každého dítěte. Při srovnávacím výzkumu však ředitelé škol neuznali vhodnost dotazníku, i když původně s jeho vyplněním souhlasili. Rodiče dětí byli z výzkumu podle dotazníku Meltona zcela vynecháni. Právě vliv rodiny a sociálního prostředí je jedním z determinantů vnímání práv u dětí podle Cassase a Saporitiho.

Srovnání výzkumu podle dotazníku Cassase a Saporitiho u první a druhé skupiny respondentů ukázalo, že intervence formou informativní brožurky má vliv na výraznější přiznávání práv dětem. První skupina respondentů (výzkum v roce 2007) vyplňovala dotazník bez předchozí cílené intervence o dětských právech, druhá skupina (výzkum v roce 2008) již byla informovanější a dosahovala ve většině situací lepších výsledků. Práva dětem častěji přiznávali respondenti ze druhé skupiny. Výběr respondentů byl náhodný, ponechaný na učitelích. Na základě poznámek učitelů je možné tvrdit, že více jak 90% dětí se zúčastnilo obou výzkumů. Podle testu chí kvadrátu je statisticky významný rozdíl u třech modelových situací. H₂, která tvrdila, že navržená intervence zvýší právní povědomí dětí, byla potvrzena.

Diskuse ke kurzu e-learningu.

Přínosem pro studenty je neomezený přístup k informacím – časově i prostorově, což koresponduje s jednou z hlavních výhod e-learningu, jak uvádí KOPECKÝ¹⁴⁶. Kurzu se zúčastnili studenti z různých ročníků studia Clemson univerzity. Předpokládala jsem, že všichni studenti mají základní znalostní úroveň teoretických znalostí v oblasti dětských práv. Z tohoto předpokladu se vymykala studentka prvního ročníku studia. Z vlastní zkušenosti tedy souhlasím s NOCAREM¹⁴⁷, že je potřeba si při přípravě kurzu uvědomovat, že účastníci mohou tvořit různorodou skupinu z hlediska znalostí, zkušeností a praktických poznatků. Ani tomuto kurzu se

---

¹⁴⁶ KOPECKÝ, K. E-learning (nejen) pro pedagogy, s. 14.

¹⁴⁷ NOCAR, D. E-learning v distančním vzdělávání, s. 39.

nevyhnuly určité technické problémy např.: problém s přihlášením se do kurzu, s umístěním seminární práce a příspěvků do diskuse na Blackboard.

Studenti z Clemson univerzity měli tu výhodu, že to pro ně nebyl první kurz v rámci výuky konaný formou e-learningu. Pokud by tomu tak nebylo, bylo by potřeba nejprve intenzivní proškolení studentů s fungováním Blackboardu nebo jiného prostředí, ve kterém by kurz probíhal. Toto proškolení by mělo probíhat formou kontaktních hodin.

ROSENBERG¹⁴⁸ uvádí, že je jedno, jaký počet studentů se kurzu účastní. Pokud je však kurz založen na esejích studentů, na aktivním zapojení vyučujícího do diskuse a na jeho zpětné vazbě, je potřeba mít limitovaný počet účastníků.

Na základě vyhodnocení kurzu pomocí SWOT analýzy se jako velká výhoda ukázala možnost studia na dálku. Studenti i pedagogové se kurzu mohli zúčastnit ze svých domovů. Kurzu se účastnili studenti mezinárodního doktorského studijního programu na Clemson univerzitě, kteří jsou velmi různorodou skupinou, jsou z různých částí světa. Do kurzu se tak promítnul multikulturní vliv, studenti často aplikovali zkušenosti z vlastní kultury do diskusí a seminárních prací.

Neosobní kontakt však nemusí být výhodou pro každého. Pokud by se kurzu účastnili i studenti z jiných univerzit např. ze Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity, byla by pro ně nezbytná důkladná jazyková příprava.

Celkově se studenti i pedagogové shodli na přínosu kurzu pro všechny zúčastněné a kurz hodnotili kladně.

---

¹⁴⁸ ROSENBERG, M., J. E – learning, building successful online learning in your organization. Strategies for delivering knowledge in the digital age, s. 31.

6. Závěr

Disertační práce se zabývala problematikou dětských práv. Právní povědomí u dětí bylo zkoumáno pomocí kvantitativních i kvalitativních metod výzkumu. Byly stanoveny dva hlavní výzkumné cíle. Prvním cílem disertační práce bylo zmapování právního povědomí u dětí školního věku. Druhým vytvoření vzdělávacího kurzu v oblastech dětských práv formou e-learningu.

Zmapování právního povědomí u dětí se uskutečnilo ve čtyřech etapách: první dvě etapy byly realizovány pomocí dotazníku podle Meltona, třetí a čtvrtá pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho. V rámci zmapování právního povědomí u dětí se uskutečnil srovnávací výzkum v roce 2005 s výzkumem Kovaříka z roku 2001. V první hypotéze jsme předpokládali, že právní povědomí dětí školního věku se v České republice od výzkumu Kovaříka z roku 2001 zvýšilo. Jak vyplývá z výzkumu, ke zvýšení právního povědomí dětské populace nedošlo. H1 nebyla potvrzena.

Výzkum právního povědomí u dětí byl realizován i pomocí dotazníku podle Cassase a Saporitiho. Tento dotazník se zaměřoval na kulturní a sociální vlivy ve smyslu determinant přiznávání práv dětem. Mezi prvním (v roce 2007) a druhým (v roce 2008) výzkumem měli respondenti k dispozici brožuru - Průvodce žáků základních škol pro výuku vybraných nejdůležitějších článků Úmluvy o právech dítěte vysvětlující vybrané články Úmluvy o právech dítěte. V dalším výzkumu jsme zjišťovali, zda intervence navržená na podkladě výzkumu podle Cassase a Saporitiho zvýší právní povědomí u dětí školního věku. Tato hypotéza byla potvrzena. První cíl práce: zmapování právního povědomí u dětí školního věku byl splněn.

Zmapování výzkumů právního povědomí ukázalo, že je stále potřeba zaměřit se na intervenci u dětí. Výzkumy rovněž ukázaly, že přiznávání některých práv dětem je závislé na věku a na pohlaví respondentů. Tyto výsledky by se mohly promítnout do cílené intervence s ohledem na pohlaví a věk dětí.

Druhý cíl práce – vytvoření vzdělávacího kurzu v oblasti dětských práv formou e-learningu - byl také splněn. V rámci kreditního systému by se studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích mohli přihlásit na tento kurz, online výuky by se zúčastňovali přímo z České republiky. Přínosem pro studenty by bylo mimo jiné získání náhledu na problematiku z globálnějšího hlediska.

7. Literatura

1. *1946-2006 Sixty years for Children*. New York: United Nations Children's Fund, 2006. 40 s. ISBN-13: 978-92-806-4053-3.
2. *A World fit for Children*. New York: United Nations Children's Fund, 2006. 110 s. ISBN-13: 978-92-806-4087-8.
3. ADLER, H. Eine gemeinsame Sprache finden. Klassifikation in der Sozialen Arbeit - Ein Versuch: das Person-In-Environment System (PIE). In *Blätter der Wohlfahrtspflege*, 1998, 7+8, Wohlfahrtswerk für Baden-Württemberg, Stuttgart, s. 161-164.
4. ARCHARD, D. *Children: Rights and Childhood*. 2. ed. London: Routledge, 2004. 264 s. ISBN 0415305845
5. BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. 1.vyd. Praha: MPSV ČR, 1993. 49 s. ISBN 80-85529-06-8.
6. BERTALANFFY, L. v. *General system theory. Foundations, Development, Applications*. Harmondsworth: Penguin, 1973. 311 s. ISBN 0140600043 1.50.
7. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentu podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3.3. © 1999–2004, 11.11. 2004, [cit. 2007-06-08]. <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.
8. CASAS, F., SAPORITI, A. et al. Children's Rights From the Point of View of Children, their Parents and Their Teachers: A Comparative Study between Catalonia and Molise. *The International Journal of Children's Rights*. 2006, 14. p. 1-75. ISSN 0927-5568.
9. CULL, L.-A., ROCHE, J.: *The Law and Social Work. Contemporary Issues for Practice*. New York: Palgrave, 2001. 285 s. ISBN 0-333-94587-5.
10. *Czech Republic: Submission to the UN Universal Periodic Review: First session of the UPR Working Group, 7-18 April 2008*. [online]. [cit. 2008-07-07]. <<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR71/003/2007/en>>.

11. Český statistický úřad [online]. 9.12.2006, 22.12.2006 [cit. 2008-07-20].
<<http://www.czso.cz/>>.
12. DANIEL, J., STEWENS, A. The success stories: The use of technology in “out-of school education.” In *Handbook of Online Learning. Innovations in Higher Education and Corporate Training*. USA: Sage Publications, Inc. 2002. 460s. ISBN 0-7619-2403-5.
13. *Deklarace práv dítěte*. [online]. [cit. 2008-07-05].
<<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020127>>.
14. *Dětská práva – vím co smím*. [online]. © 2002-2006 [cit. 2007-05-06].
<<http://www.detskaprava.cz>>.
15. *Dětská práva* [online]. © 2002-2006 [cit. 2007-05-06].
<<http://www.detskaprava.cz>>.
16. DUBOIS, B., MILEY, K. K.: *Social Work. An Emproving Profession*. 4th ed. Boston: Allyn and Bacon. 2002. 523 s. ISBN 0-205-34067-9.
17. DUNOVSKÝ, J. K pojetí dítěte ve stěžejních mezinárodních úmluvách. In *Sociální politika*. č.11, 2002. s. 18-19.
18. DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané zneužívané a zanedbávané dítě*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 245s. ISBN 80-7169-192-5.
19. DUNOVSKÝ, J.: Plnění Úmluvy o právech dítěte v České republice podle hodnocení Výboru OSN pro dětská práva. In *Česko-Slovenská pediatrie*. Roč. 56, č.10, 2001. s. 608-613.
20. *Eighth session of the UN Human Rights Council, 2-20 June 2008: Review of the Czech Republic, Poland and Romania under the Universal Periodic Review: Amnesty International's reflections on the outcome*. [online]. [cit. 2008-07-07].
<<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR02/001/2008/en>>.
21. *Fakta a čísla OSN. Základní údaje o Organizaci spojených národů*. [Online]. [Cit. 28.03.08]. <<http://www.osn.cz/soubory/fakta-a-cisla-osn-2005-kapitola-4.pdf>>.

22. FLEGL, V. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 1998. xii, 325s. ISBN 80-7179-204-7.
23. *Fond ohrožených dětí* [online]. 18.8.2007 [2007-08-20] <<http://www.fod.cz/>>.
24. *Geneva Declaration of the Rights of the Child*. [online]. [cit. 2008-07-05]. <<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>>.
25. GRUSKIN, S. et. al. *Perspectives on health and human rights*. USA: Routledge, 2005. xx, 649s. ISBN 0-415-94807-X.
26. HAMMARBERG, T. Všeobecná práva dětí. In *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2001. 222 s., ISBN 80-7040-531-7, s.25-30.
27. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 776s. ISBN 80-7178-303-X
28. HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 2. rozš. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003. 1340s. ISBN 80-7179-740-5. s. 338.
29. HUBÍK, S.: *Hypotéza. Metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2006. 80 s. ISBN 80-7040-842-1.
30. *Child protection information sheet*. New York: United Nations Children's Fund, 2006. 32 s.
31. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Fully revised edition. Geneva: UNICEF, 2002. xix, 762 s. ISBN 92-806-3782-2.
32. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. © 2005, [cit. 2007-08-10]. <<http://www.osn.cz/lidska-prava/>>.
33. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

34. JELÍNKOVÁ, R. *Výbor OSN pro práva dětí kritizoval naplňování dětských práv v České republice* [online]. [cit. 2007-07-10].
<http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_content&task=view&id=128&Itemid=59>.
35. Kolektiv autorů. *SPSS Base. Základní statistické procedury*. Praha: Centrum výuky SPSS. 79s.
36. Kolektiv autorů. *Velký sociologický slovník, 2. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum UK, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
37. KOPECKÝ, K. *E-learning (nejen) pro pedagogy*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2006. 130 s. ISBN 80-85783-50-9.
38. KOVAŘÍK, J. *Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí*. [online]. [cit. 2008-07-05].
<http://www.detskaprava.cz/soubory/pravni_povedomi_u_skolnich_deti.pdf>.
39. KOVAŘÍK, J. Sociálněekologický model a fenomenologická tradice. In *Základy sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7, s. 248-261
40. KOVAŘÍK, J., et. al. *Právní povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku – úvodní zpráva z výzkumného projektu za druhé pololetí 1999*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1999. 38 s.
41. KOVAŘÍK, J., et. al. *Právní povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku – průběžná zpráva z výzkumného projektu CEZ č. J06/98:12100001 za období od 1.1.2001 do 31.12.2001*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1999. 38 s.
42. KOVAŘÍK, J. et al. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2001. 222 s., ISBN 80-7040-531-7.
43. KOVAŘÍK, J.: Úmluva o právech dítěte. In *Náhradní rodinná péče*, 1999, roč. 1999, č.2, s. 4-11. ISSN 1212-3765.
44. *Listina základních práv a svobod* [online]. [cit. 2007-08-05].
<<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.

45. LOPATKA, A. Význam Úmluvy o právech dítěte. In *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2001. 222s., ISBN 80-7040-531-7, s. 18-24.
46. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
47. MELTON, G., LIMBER, S. Co znamenají dětská práva pro děti. In *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2001. 222s., ISBN 80-7040-531-7, s. 48-61.
48. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2007-08-05].
<<http://www.mpsv.cz/cs/>>.
49. Ministerstvo zdravotnictví [online]. [cit. 20007-08-20]. <<http://www.mzd.cz/>>.
50. MORALES, A., BRADFORD, W. S. *Social Work. A Profession of Many Faces*. 5th edition. Boston: Allyn and Bacon, 1989. 643 s. ISBN 0-205-11888-7.
51. NOCAR, D. a kol. *E-learning v distančním vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého, Centrum distančního vzdělávání, 2004. 78 s. ISBN 80-244-0802-3.
52. OBLINGER, D., OBLINGER, J.: Is it Age or IT: Frist Steps Towards Understanding the Net Generation. In *Educating the Net Generation*. ISBN 0-9672853-2-1.
53. *Oral statement on the outcome on the Czech Republic under the Universal Periodic Review*. Amnesty International. [online]. [cit. 2008-07-07].
<<http://www.amnesty.org/en/library/info/IO41/025/2008/en>>.
54. *Poznej své práva, svobody a povinnosti!* [online]. © 2002-2006 [cit. 2007-05-06].
<<http://www.detskaprava.cz/poznej/index.htm>>.
55. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha: Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p.o., 1999. 94 s. ISBN 80-8521-56-7.

56. *Práva jsou pro všechny!* [online]. © 2002-2006 [cit. 2007-05-06].
<<http://www.detskaprava.cz/prava/index.htm>>.
57. ROSENBERG, M., J. *E-learning, Building succesful online learning in your organisation. Strategies for delivering knowledge in the digital age*. USA: The McGraw-Hill Companies, 2001. 343 s. ISBN 0-07-136268-1.
58. RUDESTAM, K. E., SCHOENHOLTZ-READ, J. *Handbook of Online Learning. Innovations in Higher Education and Corporate Training*. USA: Sage Publications, Inc. 2002. 460s. ISBN 0-7619-2403-5.
59. SCHLIPPE, A., SWEITZER J. *Systemická terapie a poradenství*. 1. vydání. Brno: Cesta, 2001. 251 s. ISBN 80-7295-013-4.
60. *Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji* [online]. [cit. 2007-08-05].
<<http://www.amnesty.cz/vychova/dokument.php?idPart=2>>
61. *Světová zdravotnická organizace: World Health Organisation* [online]. © 2007, [cit.2007-07-10]. <www.who.org>.
62. SWINSCOW, T. D. V., CAMPBELL, M. J. *Statistic at Square One*. 10th ed. London: BJM Books, 2002. 158 s. ISBN 0-7279-1552-5.
63. *Towards a Strategy on the Rights of the Child* [online]. 6.10.2006 [cit. 2007-08-20]
<<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r12555.htm>>.
64. *Úmluva o právech dítěte* [online]. © 2004-2007, [cit. 2007-07-10].
<<http://www.unicef.cz>>.
65. *UNICEF* [online] © 1998-2007 [cit.2007-07-10]. <<http://www.unicef.cz>>.
66. *Ústava České republiky* [online]. [cit. 2007-08-05].
<<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.
67. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I., Dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 476s. ISBN 80-246-0956-8.
68. *Všeobecná deklarace lidských práv* [online]. [cit. 2007-08-20].
<<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/czc.htm>> .

69. *Vybrané kapitoly k 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte*. 1.vyd. Praha: JAN, 2000. 240 s. ISBN 80-85529-85-8.
70. WATKINS, R., CORRY, M. *E-learning companion, A Student's guide to online success*. 2.vyd. Boston, New York: Houghton Mifflin Company. 2008. 160s. ISBN-10: 0-168-76619-7, ISBN-13: 978-0-618-76619-2, s.4
71. WHO. *Definice zdraví*. [online]. [cit. 2008-07-05].
<<http://www.who.int/about/definition/en/print.html>>.
72. WORLD HEALTH ORGANISATION. *Twenty-five questions on health and human rights*. Ženeva: WHO, 2002. 36 s. ISBN 92 4 154569 0.
73. WORLD HEALTH ORGANISATION. *The right to health*. [online]. [cit. 2008-07-01]. <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs323/en/index.html>>.
74. *Zákon o rodině* [online]. [cit. 2007-08-05].
<<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>>.
75. ZIERHUTOVÁ, J. *Průvodce žáků základních škol pro výuku vybraných nejdůležitějších článků Úmluvy o právech dítěte*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 7s. ISBN 978-80-7394-058-4.

8. Klíčová slova

- děti
- dětská práva
- implementace Úmluvy o právech dítěte
- výzkum právního povědomí dětí

9. Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník podle Meltona

Příloha č. 2: Dotazník podle Cassase a Saporitiho pro děti

Příloha č. 3: Dotazník podle Cassase a Saporitiho pro rodiče

Příloha č. 4: Dotazník podle Cassase a Saporitiho pro učitele

Příloha č. 5: Dětská práva - Vím co smím

Příloha č. 6: Práva jsou pro všechny

Příloha č. 7: Průvodce žáků základních škol pro výuku vybraných nejdůležitějších
článků Úmluvy o právech dítěte

Příloha č. 8: Syllabus kurzu e-learning

Příloha č. 9: Ukázka prostředí Blackboard